

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ՊԱԳԻԿ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ	
ՈՍՖԻԿ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ	
ԳԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ	
ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ	2
ԱՐՄԻՆԵ ԽԱՌՈՍՅԱՆ	
ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ	
ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԶՄՈՒՄ	13
ԱՐՄԵՆ ԳՈՐԾՍԱՐՅԱՆ	
ԳՈՐԾԱԳԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՍԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ	
ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՍԱՄԲ	
ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ	19
ՍԵՐԳԵՅ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ	
ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ	
ԲԱՐԵՓՈՒՆՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՐ ԽՆԳԻՐՆԵՐԸ	29
ԻՌԵՆ ՍԱՐԳՅԱՆ	
ՀԱՎԱՋՆԵՐԻ ԱԶՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԵՎ ԳՐԱ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՄԱՆ	
ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԽՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ	36
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ	
ԷՄԻՆ ԱՄԻՐԽԱՆՅԱՆ	
ՇՓՈԹԵԼՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆ ՆՄԱՆ ՆՇԱՆԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ	
ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ՏԵՍԱԿ	46
ԳԵՎՈՐԳ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ	
ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ	
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ	
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՉԵՈՔ ԲԵՐՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ	56
ՏՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	62
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	69
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	76
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	89
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	98
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	108
ՍՄԵԿԱՆ ԳՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆ	130



Սահմանադրական իրավունք



Գագիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ

Կենտրոն և Նորք-Մարաշ համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր

Ռաֆիկ ԽԱՆԴԱՆՅԱՆ



Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, Հայ-ռուսական (Մլավոնական) պետական համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետի սահմանադրական և մուցիցիպալ իրավունքի ամբիոնի ավագ դասախոս

ՊԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԸ

Իրավաբան գիտնականներն իրենց հետազոտություններում այն միտքն են զարգացնում, որ խորհրդային իրավունքին և իրավաբանությանը, ըստ էության, հայտնի չէր «գաղտնական իշխանություն» հասկացությունը բառիս բուն իմաստով:¹

Խորհրդային երկրներում դատարանները, ինչպես և արդարադատության ամբողջ համակարգը, կազմում էին երկիրը ղեկավարող կուսակցական հրամայողական համակարգի կարևոր տարր:

Արդարադատության մարմինները չէին կարող լինել մարդու իրավունքների երաշխավոր, հատկապես, երբ խոսքը գնում էր հզոր պետական մեքենայից նրան պաշտպանելու անհրաժեշտության մասին: Իշխանությունների բա-

ժանումը օրենսդիր, գործադիր ու դատականի, ժխտվում էր և՛ տեսության մեջ, և՛ գործնականում:

Դատարանները, գտնվելով քրեական արդարադատության համակարգի կենտրոնում, հանդես էին գալիս որպես պատժելու, ճնշելու, այլ ոչ թե որպես արդարադատության մարմիններ, քանի որ օրենսդիրը քրեական արդարադատության բոլոր մարմինների առջև դրել էր հանցագործության դեմ պայքարելու ընդհանուր խնդիր:

Ավանդաբար, ստալինյան դարաշրջանում արմատավորված, դատավարական օրենսդրությունը արհամարհում էր քաղաքացիների իրավունքները: Դատարանները, ենթարկվելով վերևից տրված իրավախախտումների դեմ պայքարն ուժեղացնելու մասին հրահան-

ՊԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ 2009 Ն - 6 (118 - 119) Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

զին, համարյա հրաժարվեցին արդարացնող վճիռներ կայացնելուց: Դատարանների անբավարար պահանջկոտությունն անցկացված նախաքննության որակի նկատմամբ հրահրում էր քննիչներին քննության ենթակա անձերից տարբեր միջոցներով կորզել մեղքի ճանաչումը այդ միջնադարյան «ապացույցների թագուհուն»:

Դատարանները և բոլոր մյուս իրավապահական մարմինները գտնվում էին փաստական կախման մեջ տեղական իշխանություններից: Նյութական տեսակետից նրանք կախված էին տեղական խորհրդի գործկոմներից «չափազանց» անկախ դատավորները կարող էին երկար սպասել բնակարան ստանալուն, ջեռուցման, մթերային մատակարարման, երեխաներին մանկապարտեզում տեղավորելու դժվարություններ էին զգում: Բացի այդ, փութաջան ադմինիստրատորները կարող էին կազմակերպել իր պաշտոնից դատավորի ետ կանչելը կամ քվեարկությամբ տասպալել Ֆեմիդայի անհնազանդ ծառային դատավորների մոտակա ընտրություններում: Այս ճանապարհով էր ձևավորվում տխրահոչակ «հեռախոսային իրավունքը» առարկան, որ չէր ուսուցանվում իրավաբանական բուհերում, բայց կյանքում բավականին շոշափելի ու իրական էր:

Գործնականում դատավորներն, ըստ էության, գլխովին հանդիսանում էին «իշխող կուսակցության» անդամներ: Կուսակցական պատասխանատվության ինստիտուտը դարձավ դատարանի անկախության մասին սահմանադրական նորմի քայքայման ևս մեկ գործիք:

Սահմանադրական մակարդակով դատական իշխանության՝ որպես պետական իշխանության ինքնուրույն

ճյուղի, գոյության անտեսումը, բացառում էր «դատական իշխանության» հետ կապված լուրջ գիտական հետազոտությունների իրականացումը, մասնավանդ, սոցիալիստական սահմանադրական (պետական) իրավունքի գիտությունը, և պրակտիկան հիմքից մերժում էր իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը:

Հետսոցիալիստական իրավաբանական գրականության մեջ դատական իշխանության՝ որպես պետական իշխանության, ինքնուրույն ճյուղի մասին խոսեցին XX դարի 90-ական թվականներից սկսած:²

Միջազգային իրավական փաստաթղթերի, մասնավորապես՝ ՄԱԿ-ի Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին դաշնագրի, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի, Դատական մարմինների անկախության հիմնարար սկզբունքների, «Դատավորի կարգավիճակի մասին» եվրոպական խարտիայի և բազմաթիվ այլ միջազգային ակտերի, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի կողմից ստեղծված նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունն ապացուցում է այն պարզ ճշմարտությունը, որ մարդ-քաղաքացու իրավունքները երկրագնդի ցանկացած կետում, այդ թվում նաև Եվրախորհրդի կազմի մեջ մտնող երկրներում, պետք է պաշտպանվեն միատեսակ դատավարական երաշխիքներով: Իսկ մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնական պաշտպանը դատական իշխանությունն է:

Դատական իշխանության մասին ազատական-իրավաբանական գաղափարները միայն 20-րդ դարի երկրորդ



Սահմանադրական իրավունք

կեսերից սկսած օրենսդրորեն ամրագրվեցին ներպետական իրավունքում և միջազգային իրավական փաստաթղթերում, իսկ դրանց իրական կենսագործունեությունն առայժմ հնարավոր է միայն արևմտյան երկրների դատաիրավական համակարգերում:³

Դատական իշխանությունն իրեն բնորոշ հատուկ ընթացակարգով պաշտպանում է մարդու, հասարակության և պետության իրավունքներն ու օրինական շահերը: Ժողովրդավարական պետությունում և քաղաքացիական հասարակությունում դատական իշխանության հիմնական առաքելությունն այն է, որ սոցիալական և իրավական վեճերի ժամանակ երաշխավորի իրավունքի գերակայությունը:⁴ Ինչպես իրավագիտորեն նշում է պրոֆեսոր Բ.Ա. Ստրաշունը. «Դատական իշխանությունը, ընդհանուր առմամբ, մի գործիք է, որի միջոցով իրավունքն ազդում է հասարակական հարաբերությունների վրա»:⁵

Այս առումով իրավական պետության հայեցակարգին խորթ են այն մոտեցումները, թե իբր դատարանների խնդիրներից է հանցագործությունների բացահայտումը և մեղավորների մեղկացումը:

Իրավական պետությունում դատարանը նման խնդիրներ չի իրականացնում, դրանք բնութագրական են իրավապահական մարմիններին՝ ոստիկանությանը, դատախազությանը, նախաքննության և հետաքննության մարմիններին: Ընդհակառակը, տվյալ խնդրում դատարանը պետք է պարզի՝ սպացուցված է արդյոք արարքը, որի կատարման մեջ մեղադրվում է անձը, սպացուցված է արդյոք անձի կողմից տվյալ արարքը կատարելը և դրանում նրա մեղավորությունը և այլն:

Ոչ վաղ անցյալում (մասամբ նաև մեր օրերում) արտահայտված է նաև այն տեսակը, ըստ որի՝ դատարանների և մյուս իրավապահական մարմինների վրա դրված է հանցավորությունն արմատախիլ անելու խնդիրը, անընդունելի է:⁶

Ընդհանրապես, հանցավորության դեմ պայքարը ողջ հասարակության խնդիրն է: Իրավապահական մարմիններին անհասանելի են հանցավորության սոցիալական ակունքները, որոնք արմատավորված են նյութական և հոգևոր կյանքի պայմաններում: Հետևաբար, լավագույն դեպքում, ինքնապահական մարմինները կարող են պատժողական քաղաքականության միջոցով դրոշակի մակարդակի վրա պահել հանցավորությունը, արդյունավետ միջոցներով պայքարել հանցավորության դեմ, ժամանակին բացահայտել հանցագործությունը և մերկացնել հանցավորներին, բացահայտել քրեածին վիճակի պատճառները և կանխորոշել դրանց վերացման ուղիները, մշակել կոնկրետ միջոցառումներ դրանց կանխարգելման և վերացման ուղղությամբ և այլն:

Մինչ դատական իշխանության էության և առանձնահատկությունների պարզաբանումը, փորձենք իմաստավորել «դատարան» հասկացությունը, քանզի վերջինս դատական իշխանության միակ կրողն է:

Ինչպես նշում է Գ.Խաչատուրյանը. «Գլոբալ առումով դատարանը միայն միջնորդավորում է մեղադրյալի և տուժողի շփումը, հարաբերությունը, և ոչ մի իրավունք, այդ թվում և դատական քննության, արդար համարվել չի կարող, եթե դրա իրականացման արդյունքում չի սպահովվում մեղադրյալի և տուժողի միջև նշված հարաբերության արդարացի հանգուցալուծումը»:⁷

Սահմանադրական իրավունք

«Դատարան» հասկացությունն ունի երկակի նշանակություն: Դատարան ասելով՝ նախ հասկացվում է պետական մարմին, որն օրենքով սահմանված որոշակի կանոններով քրեական, քաղաքացիական, վարչական և այլ գործեր քննելու միջոցով իրականացնում է արդարադատություն: Այնուհետև «դատարան» հասկացությունը նշանակում է քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական գործը քննող դատավոր կամ դատավորների կոլեգիա և/կամ, ինչպես ընդունված է անվանել դատական կազմ:⁸ Այսինքն՝ դատարանը դատական նշանակությունն իրականացնող պետական մարմին է, իսկ դատավորը հանդես է գալիս որպես դատավարության սուբյեկտ և դատական իշխանության անմիջական կշռող:

Վերը նշվածից երևում է, որ դատական համակարգի տարր կամ այն կազմող հաստատություն կարող են հանդես գալ միայն որպես դատարան կազմավորված պետական մարմինները, որոնք օժտված են դատական իշխանությամբ: Այդպիսին են միայն Սահմանադրությամբ և օրենքներով նախատեսված դատարանները:

Այսպիսով՝ դատարանի հատկանիշները լուսաբանելիս, մենք ելնելու ենք «դատարան» հասկացության ինքնավար բնույթից, հասկացություն, որի բովանդակությունը պարզաբանված է Եվրոպական կոնվենցիայի և Եվրադատարանի նախադեպային տեքստերում:

Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է. «Յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները, կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքը, ունի օրենքի հիման վրա

ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

Եվրոպական կոնվենցիայից բացի, դատարանը՝ որպես մարդու արդարություն պահանջելու և գտնելու իրավունքի հասցեատեր, բնորոշվում է այս հարցին անդրադարձող գրեթե բոլոր միջազգային իրավական ակտերում, ինչպես նաև ՀՀ Սահմանադրության մեջ:

Մասնավորապես՝ Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի (ընդ. 1948թ. դեկտ. 10-ին) 10-րդ հոդվածն ամրագրում է. «Յուրաքանչյուր ոք, իր իրավունքների ու պարտականությունների սահմանման և իրեն ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի դեպքում ունի լիակատար հավասարության պայմաններում անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից արդարացի ու հրապարակային դատաքննության իրավունք»:

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների միջազգային դաշնագրի (ընդ. 1966թ. դեկտ. 16-ին) 14-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք իր դեմ ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի քննության կամ որևէ քաղաքացիական դատավարությունում իր իրավունքների ու պարտականությունների որոշման ընթացքում ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված իրավասու, անկախ ու անկողմնակալ դատարանի կողմից գործի արդարացի ու հրապարակային քննության իրավունք»:

Վերջապես, ՀՀ Սահմանադրության 91-րդ հոդվածի համաձայն. «Հայաստանի Հանրապետությունում արդարադատությունն իրականացնում են միայն դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան», իսկ



Սահմանադրական իրավունք

Դատական օրենսգրքի 1-ին հոդվածը նույնությամբ վերարտադրում է վերոնշված սահմանադրական դրույթը. «Դատական իշխանությունն իրականացնում են դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան»:

Դատարանի՝ որպես քաղաքացիական հասարակության յուրաքանչյուր անդամի «արդար դատաքննության իրավունքի» հասցեատիրոջ, հիմնական էական հատկանիշները, մեր կարծիքով, հետևյալն են՝

- 1) օրինականություն,
- 2) իրավագործություն,
- 3) մատչելիություն,
- 4) անկախություն:

Ելնելով վերը շարադրվածից՝ գտնում ենք, որ դատարանը քաղաքացիական հասարակության յուրաքանչյուր անդամի և քաղաքացիական հասարակության որպես այդպիսինի իր գործով արդար քննության իրավունքի օրինական, լիազորված, անկախ և մատչելի հասցեատերն է:

Այսպիսով, դատական իշխանությունը չպետք է նույնացնել դատարանների հետ:

Առավել հաճախ դատական իշխանությունը դիտվում է իբրև պետական գործունեություն՝ նույնացվելով արդարադատության հետ: Որոշ հեղինակներ նշում են, որ «դատական իշխանություն» և «արդարադատություն» եզրույթներն, ընդհանուր առմամբ, արտահայտում են միևնույն հասկացությունը:⁹

Դատական իշխանությունն ընդհանուր առմամբ կարելի է բնորոշել որպես դատարանին տրված իրավագործություն, որը նպատակաուղղված է օրենքով սահմանված կարգով ներգործել հասարակական հարաբերությունների

վրա: Տեսության մեջ հաճախ դատական իշխանությունը սահմանվում է դատարանի բացառիկ իրավասություն քննելու և լուծելու իրավունքի ոլորտի սոցիալական վեճերը (կոնֆլիկտները):¹⁰ Անհերքելի է, որ դատական իշխանության իրականացումն առավելապես ուղղված է սոցիալ-իրավական վեճերի լուծմանը, սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ բացի սոցիալական վեճեր լուծելուց, դատական իշխանություն իրականացնելիս, դատարանները հաստատում են իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստերի առկայությունը կամ բացակայությունը, իրավական վիճակներ և այլն:

Ինչպես նշում են Գ.Ղազինյանը և Ս.Դիլբանդյանը. «Դատական իշխանությունը կարելի է բնորոշել որպես պետության հատուկ մարմինների բացառիկ իրավագործություն, որը հանգում է հատուկ դատավարական ձևերով սոցիալական հակամարտությունների քննությանը և լուծմանը, ուղղված է մարդու և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությանը և վերականգնմանը: Դատական իշխանությունն իրականացվում է արդարադատության ձևով (սահմանադրական, վարչական, քաղաքացիական և քրեական), և նրա հիմնական գործառույթը մարդու և քաղաքացու սահմանադրական իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանությունն է:¹¹

Իրավունքի գերակայության ապահովումը, մարդու և քաղաքացիների իրավունքների ու ազատությունների երաշխավորված պաշտպանությունը հնարավոր է միայն դատական իշխանության գործունեության պայմաններում:¹² Այդ կապակցությամբ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադր-

Սահմանադրական իրավունք

րությամբ ամրագրված դատական իշխանության մարմինների համակարգը գործնականում պետք է լինի անկախ դատական իշխանություն, որը ոչ միայն ունակ կլինի հակակշռելու իշխանության մյուս ճյուղերին (օրենսդիր և գործադիր), այլ նաև արդյունավետ կիրականացնի մարդու իրավունքների պաշտպանությունը:

Կասկածից վեր է, որ իրավունքի գերակայության սկզբունքը կմնա որպես վերացական ցանկություն, եթե գործնականում կյանքի չկոչվի մարդու սահմանադրական իրավունքների անմիջական գործողության և դրանց երաշխավորված պաշտպանության պահանջը: Վերջինս իր հերթին պայմանավորված է անկախ դատական իշխանության համակարգի առկայությամբ:¹³

Ընդհանրապես, դատական իշխանությունը բարդ սոցիալական երևույթ է, որը կարելի է դիտարկել տարբեր առումներով (ասպեկտներով) կազմակերպական, գործառնական, իրավակիրառողական, հասարակությունում նրա դերի ու նշանակության և այլն:

Միայն դատական իշխանությունն է ունակ արդյունավետ երաշխավորել մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, ապահովել պետական իշխանության լեգիտիմությունը՝ նրան տալով համապատասխան իրավական հիմնավորումներ, առանց որի հանրային իշխանությունը վաղ, թե ուշ վերածվում է մարդու և ողջ հասարակության համար քաղաքական կամայականության և բռնության մեքենայի:

Ինչպես նշում է պրոֆեսոր Ի.Լ. Պետրովսինը. «Վերադաս և ստորադաս դատարանների հանրագումարը դա դեռ դատական իշխանություն չէ, իսկ նրանց

կայացրած որոշումներն ու դատավճիռները՝ դատարանի գործառույթ է, բայց ոչ վերահսկողության միջոց պետական մարմինների (օրենսդիր և գործադիր), որոնց ձեռքում կենտրոնացված է ոչնչով չսահմանափակ իշխանությունը»:¹⁴

Մեր կարծիքով, դատական իշխանությունն անկախ և ինքնավար պետական իշխանության ճյուղ է, որն իրավունքի հիման վրա լուծում է սոցիալական վեճերը, հետևում է նորմատիվ և իրավակիրառ ակտերի սահմանադրականությանը ու օրինականությանը, ինչպես նաև հաստատում է իրավաբանական նշանակության փաստերը:

Փորձառարական մակարդակում պետականորեն կազմակերպված հասարակությունում դատական իշխանությունը պետական մարմինների (պաշտոնատար անձանց) համակարգ է, որը որոշում է իրավաբանական նշանակության վեճերը (այսինքն՝ վեճեր, որոնք կարող են լուծվել պետականորեն ճանաչված կանոնների հիման վրա): Այդպիսի մարմինների (պաշտոնատար անձանց) համակցություն միշտ էլ գոյություն է ունեցել և գոյություն ունի ցանկացած պետական իշխանության համակարգում: Հետևաբար, դատական մարմինների (դատավորների) ինքնին առկայությունը դեռևս չի նշանակում դատական իշխանության գոյություն, այսինքն՝ դատական մարմինների մեխանիկական հանրագումարը և դատական իշխանությունը նույնական չեն և չեն էլ կարող լինել: Արտաքին ձևական առումով այդ երկու սոցիալական կատեգորիաները՝ դատական մարմինները և դատական իշխանությունը նմանություններ ունեն (երկուսն էլ լուծում են իրավաբանական նշանակություն ունեցող վեճերը, որոնք պարտադիր են կատար-



Սահմանադրական իրավունք

ման և որոնց իրականացումը ապահովում է պետական իշխանության հարկադրանքի ուժով), սակայն, ըստ էության, և բովանդակության (պետական իշխանության համակարգում գրավված տեղի և դերի գործառնական լիազորությունների իմաստով, ընդունված որոշումների իրավաբանական ուժով և այլն) միմյանցից տարբեր են:

Մեր կարծիքով, այն պետական իշխանական համակարգերում, որտեղ դատական իշխանությունը չի կայացվել, այսինքն՝ չի դիտարկվում որպես պետական իշխանության անկախ և ինքնավար ճյուղ՝ իր գործառնական լիազորություններով հանդերձ, այդպիսի համակարգերը չեն կարող լինել իրավական ու ժողովրդավարական:

Այժմ փորձենք պատասխանել այն հարցին, թե ինչպես է տարբերվում դատական իշխանությունը դատական մարմինների մեխանիկական հանրագումարից: Մեր կարծիքով, դրանց հիմնական, էական տարբերությունները հանգում են հետևյալին.

Առաջին՝ դատական իշխանության գոյության գաղափարական, քաղաքական և իրավաբանական նախադրյալները պետք է օբյեկտիվ անհրաժեշտություն լինեն այնպիսի պետաիրավական կառուցակարգի համար, որում նվազագույնի է հասցված բռնակալության և կամայականության առաջացված վտանգը:

Երկրորդ՝ դատական մարմինների համակարգի նոր որակի փոխակերպումը, այսինքն՝ դատական իշխանության, ենթադրում է դրա գործառնության համար հարաբերական ինքնավարության պայմանների առկայություն: Դա նշանակում է, որ դատական իշխանության մարմինների բնականոն գործունեության ապահովման համար նյութա-

տեխնիկական, կադրային, տեղեկատվական և այլ միջոցառումները պետք է իրականացվեն դատական իշխանության կառավարման բարձրագույն մարմինները և կախված չլինեն իշխանության մյուս ճյուղերի կամայական որոշումներից:

Այս առումով, անհրաժեշտ է ընդգծել Դատական օրենսգրքի 9-րդ հոդվածը, որտեղ սմբագրված է. «1. Դատական իշխանությունն ինքնավար է: 2. Դատական իշխանության ինքնակառավարումն իրականացվում է սույն օրենսգրքով սահմանված ինքնակառավարման մարմինների միջոցով»:

Երրորդ՝ դատական իշխանության «ինքնավարությունը» կարող է միայն հարաբերական լինել, քանի որ այն գոյություն չունի մյուս երկու իշխանության ճյուղերից զատ (դատական իշխանության ֆինանսավորումը հասցվում է օրենսդրի կողմից պետբյուջեի մասին օրենք ընդունելով, օրենսդիրն է սահմանում այն սոցիալական վեճերի շրջանակը, որը ենթակա է դատական լուծման, դատական իշխանության ակտերի կատարմանը նշանակալի մասնակցություն ունեն գործադիր իշխանության մարմինները և այլն):

Այս հանգամանքը թելադրում է որոշարկել չափորոշիչներ, որոնց միջոցով հնարավոր կլինի տարբերակել դատական իշխանության էությունը՝ դատական մարմինների պարզ հանրագումարից: Չնայած Շ. Մոնտեսքյուն ընդունում էր դատական իշխանության ինքնավարությունը, սակայն այն դիտարկում էր ոչ ավելի, քան որպես «օրենքի լեզու» (խոսող օրենք, կենդանի օրենք):

Այս կապակցությամբ 20-րդ դարի սկզբների ռուս հայտնի իրավաբան Վ.Գ.Եսսենը, որը իշխանությունների բաժանման տեսության կողմնակից էր,

Սահմանադրական իրավունք

նշում էր, որ այդ սկզբունքի իրականացումը ենթադրում է. «Մի կողմից օրենսդիր իշխանության գերակայությունը և մյուս կողմից՝ գործադիր և դատական իշխանությունների ենթաօրենսդրական կարգավիճակը»:¹⁵ Սակայն 20-րդ դարում կատարվեցին այնպիսի փոփոխություններ պետական շինարարության և մարդու իրավունքների պաշտպանության ոլորտներում, որոնք հայտնի չէին ոչ միայն Մոնտեսքյոյին, այլև 19-րդ դարի իրավաբան-գիտնականներին: Մասնավորապես՝ 20-րդ դարի առաջին կեսին ինստիտուցիոնալ առումով ձևավորվեց սահմանադրական վերահսկողության ինստիտուտը,¹⁶ որի շնորհիվ դատական իշխանությունն օժտվեց գործող օրենքը փաստացի վերացնելու իրավունքով, հակասահմանադրական ճանաչելու միջոցով:¹⁷ Ինչպես նշում է պրոֆեսոր Ռ.Չ. Լիվշիցը. «Դատարանին իրավունք վերապահելով ճանաչելու իշխանության և կառավարման մարմինների նորմատիվ ակտերի անվավերականությունը և դրանց չեղյալ հայտարարելը՝ արմատապես փոխում է դատարանի դերը:

Այն դադարում է միայն անհատական վեճերի լուծման մարմին լինելուց և նրա իրավասությունը տարածվում է նորմաստեղծ գործունեության վրա... Այդ պարագայում դատարանի հեղինակությունը որոշակի իմաստով ավելի է բարձրանում իշխանության մյուս մարմնի հեղինակությունից, քանի որ դատարանը կարող է վերացնել այդ մարմնի որոշումը, իսկ վերջինս չի կարող վերացնել դատարանի որոշումը»:¹⁸

Մյուս կարևոր փոփոխությունը, ինչպես նշեցինք, կապված է մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդրի հետ, որը, 20-րդ դարի երկրորդ կեսից

սկսած, այլևս միայն ներպետական իրավունքի և ինքնիշխանության կարգավորման խնդիր չէ, այն դարձել է միջազգային իրավունքի և միջազգային ինստիտուցիոնալ կառույցների, այդ թվում՝ դատարանների իրավասության ենթակա առարկա: Եվ այս առումով էական դերակատարում ունի դատական իշխանությունը, որը կոչված է մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդրում կիրառել ոչ միայն ազգային (ներպետական) օրենսդրությունը, այլև միջազգային իրավական ակտերը: Այս կապակցությամբ ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածը նշում է. «Մարդը, նրա արժանապատվությունը, հիմնական իրավունքները և ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են:

Պետությունն ապահովում է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը՝ միջազգային իրավունքի սկզբունքներին ու նորմերին համապատասխան:

Պետությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք»:¹⁹ Իսկ Դատական օրենսգրքի 7-րդ հոդվածում ամրագրված է. «1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության իրավունք:

2. Ոչ ոք չի կարող զրկվել հավասարության պայմաններում և ազատության բոլոր պահանջների պահպանմամբ իրավասու, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունքից:

3. Յուրաքանչյուր ոք իրավունք ունի դատական պաշտպանության իրավունքն իրականացնել ինչպես իր ներ-



Սահմանադրական իրավունք

կայացուցչի կամ պաշտպանի միջոցով, այնպես էլ անձամբ»:

Դատական իշխանությունը՝ որպես պետական իշխանության ինքնուրույն ճյուղ, օժտված է հետևյալ բնորոշ հատկանիշներով.

1. Դատական իշխանությունն իրականացվում է բացառապես դատարանների կողմից, որոնք ստեղծվում են Սահմանադրությամբ ու օրենքներով սահմանված կարգով և կազմում են պետության դատական համակարգը: Արտակարգ դատարանների ստեղծումն արգելվում է: Դատական իշխանություն կարող են իրականացնել միայն դատարանները: Ոչ մի այլ պետական մարմին և պաշտոնատար անձ, հասարակական կազմակերպություն իրավունք չունի իրականացնելու լիազորություններ, որոնք վերապահված են բացառապես դատարաններին: Այսպես՝ Դատական օրենսգրքի 1-ին հոդվածի համաձայն. «Դատական իշխանությունն իրականացնում են դատարանները՝ Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան»:

2. Դատական իշխանության ինքնավարությունը, ինքնուրույնությունը և անկախությունը, որոնք դատական իշխանության էական հատկանիշներից են և որոնք տարանջատված չեն «չինական պարիսպով», քանի որ դրանք սերտորեն փոխկապակցված են և լրացնում են միմյանց, ուղղված են իրավական վեճերի արդարացի, օրինական լուծումը, հետևաբար նաև դատական իշխանության արդարացիության ապահովմանը: Այդուհանդերձ, դրանցից յուրաքանչյուրն ունի սեփական բովանդակությունը:

3. Դատարանի և դատավորի անկախությունը դատական իշխանության հիմնարար հատկանիշներից է, առանց

որի դատական իշխանություն գոյություն չունի:

Դատական իշխանության անկախությունը նշանակում է, որ դատարաններն իրենց գործառնությունները կատարում են՝ զերծ մնալով ինչ-որ ազդեցությունից կամ ներգործությունից, ում կողմից էլ որ այն լինի: Դատարանների կայացրած որոշումները, շոշափելով բազմազան հասարակական շահեր, գտնվում են այլ պետական մարմինների, տարբեր մակարդակի պաշտոնատար անձանց, քաղաքացիների ուշադրության կենտրոնում, որոնք բոլորն այս կամ այն չափով շահագրգռված են կոնկրետ գործերի կամ վեճերի քննության արդյունքներում: Հետևաբար, արդարադատություն իրականացնելիս դատարանը և դատավորները կախված չպետք է լինեն ո՛չ օրենսդիր, ո՛չ գործադիր պետական մարմիններից, կազմակերպություններից ու անհատներից, այդ թվում՝ վերադաս դատարաններից:

Դատական իշխանության անկախությունն ապահովելու համար ՀՀ Սահմանադրությունը և Դատական օրենսգրքը սահմանում են դատական իշխանության այդ որակն ապահովող բազմաթիվ երաշխիքներ և ինստիտուտներ:

4. Դատական իշխանության մյուս կարևոր հատկանիշը՝ ինքնուրույնությունն է, որը թվարկված հատկանիշների տրամաբանական շարունակությունն է:

Դատական իշխանության ինքնուրույնությունը ենթադրում է, որ դատարանները գործում են ինքնուրույն, առանց ինչ-որ ենթակայության, օրենքով իրենց տրված լիազորությունների հիման վրա, որոնք անհրաժեշտ և բավարար են դատական իշխանության

Սահմանադրական իրավունք

առջև դրված խնդիրներն իրականացնելու համար: Գատարանների կայացրած որոշումները (լայն իմաստով) կարիք չունեն ինչ-որ մեկի հաստատման: Օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճիռը կամ դատավճիռը՝ որպես կոնկրետ գործով արդարադատության եզրափակիչ ակտ, պարտադիր է կատարման համար բոլորի կողմից Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում: Պետական մարմինները և պաշտոնատար անձինք, ովքեր իրենց գործունեությամբ առնչվում են դատական իշխանության հետ (դատախազ, նախաքննության մարմին, հարկադիր կատարման մարմին և այլն), ոչ թե փոխարինում են դատարանին, այլ կոչված են նպաստելու արդարադատության իրականացմանը: Նրանց դատարան ներկայացրած տվյալներն ու եզրակացությունները դատարանի համար պարտադիր ուժ չունեն: Գատարանը պարտավոր է ինքնուրույն իրականացնել գործով բոլոր ապացույցների հետազոտումը և գնահատել դրանք:

5. Գատական իշխանության կարևորագույն հատկանիշներից է նրա գործունեության եղանակը, որն իրականացվում է օրենքով սահմանված ընթացակարգով: Այդ ընթացակարգը իմպերատիվ բնույթ է կրում դատավարության բոլոր մասնակիցների համար:

Գատական իշխանությունն իրականացվում է դատավարական (վարույթային) կարգով: Գատարանի գործունեության ընթացակարգը սահմանվում է օրենքով: Օրենքը մանրագնի կարգավորում է դատարանի և դատավարության մասնակիցների գործունեության կանոնները, հետևաբար դատական իշխանությունն իրականացվում է որոշակի դատավարական ձևերին համապատասխան: Գատա-

վարական ձևը դատական իշխանության գործունեության մեջ ստեղծում է պատշաճ իրավական ռեժիմ դատական գործի հարուցման, դրանք քննելու և լուծելու համար, սահմանում է դատավարության փուլերի հերթականությունը, կոնկրետ գործով վարույթի համակարգը և պայմանները, հնարավոր որոշումների տեսակները, ինչպես նաև առանձին դատավարական գործողությունների կատարման պայմանները: Գատական իշխանության իրականացման դատավարական կարգը կամ ձևը կարևոր սոցիալ-իրավական արժեք է և երաշխիք, քանի որ կոչված է սահմանափակելու այն անձանց սուբյեկտիվության կամ կողմնակալության հնարավորությունը, ովքեր դատավարությունում օժտված են որոշումներ ընդունելու իրավունքով: Ասվածը հատկապես վերաբերում է դատարանին: Գործունեության դատավարական ձևը կոչված է ապահովելու դատական իշխանության մարմինների ողջ գործունեության օրինականությունը, նրանց ընդունած որոշումների հիմնավորվածությունը և արդարացիությունը, դատական իշխանության ոլորտում հայտնված անհատների իրավունքներն ու օրինական շահերը:

Ելնելով վերոշարադրյալից՝ կարելի է ձևակերպել դատական իշխանության հասկացության հետևյալ բնորոշումը. **դատական իշխանությունը պետական իշխանության անկախ և ինքնավար ճյուղ է, որն իրավունքի հիման վրա լուծում է սոցիալական վեճերը, հետևում է նորմատիվ և իրավակիրառ ակտերի սահմանադրականությանն ու օրինականությանը, ինչպես նաև լրացնում է օրենսդրական բացերը և հարթում իրավական հակասությունները:**



1. Судебная власть. Под ред. И.Л. Петрухина. М., 2003, с. 3-4.

2. Судебная власть - начало пути. - "Советское государство и право", N10, 1991, с. 139-146.

3. Եվրոպական երկրների և ԱՄՆ-ի դատական համակարգեր: Երևան, 2006:

4. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть. Учебник для вузов. Рук. и отв. ред. профессор Б.А. Старшун, 4-е издание, обновленное и доработанное. М., 2005, с. 745.

5. Նույն տեղում:

6. **Северин Ю.Д.** Концепция эффективности уголовного правосудия должна служить рестройке, - "Советское государство и право", N4, 1988, с. 4.

7. Նույն Դավիթ Խաչատրյան Դատարանի գաղափարը և հասկացությունը: «Դատական իշխանություն», թիվ 10 (62), 2004, էջ 35:

8. **Магамедов А.М., Сергеев А.И., Швецов В.И.** Судостроительство в Российской Федерации. М., 1995, вып. 1, с. 34-37.

9. Конституционное право. Учебник. М., 2003, с. 350.

10. **Шейфер С.А.** Понятие и взаимоотношения судебной, прокурорской и следственной властей. Уголовное ответственность: Основания и порядок реализации, Межвуз. сб. науч. ст. Самара. 1991, с. 60; **Вяткин М.Ф.** Конституционно-правовое регулирование судебной власти в Российской Федерации. Автореф. дисс. канд. юр. наук. Челябинск, 2004. **Савельева Т. А.** Судебная власть в гражданском процессе. Дисс. канд. юрид. наук. Саратов, 1996, **Бойков А.Д.** Третья власть в России. Очерки о правосудии законности и судебной реформе 1990-1996гг. М., 1997, **Бойков А.Д.** Третья власть в России. Книга вторая. Продолжение реформ. М., 2002, <http://www.kalinovsky-k.narod.ru/b/boikov2/index.htm>, **Лазарева В.А.** Судебная власть и ее реализация в уголовном процессе, <http://www.ssu.samara.ru/process/lazareva/lazareva.html>, Петрухин И.Л. Прокурорский надзор и судебная власть, <http://www.kalinovsky-k.narod.ru/petruhinzip-2000>, **Стецовский Ю.И.** Судебная власть. Учеб. пособие. 2-е изд. М., Дело, 2000. **Чепурнова Н.М.** Судебная власть в РФ. Проблемы теории и государственно-правовой практики. Дисс. докт. юрид. наук. Ростов н/Д, 1999. **Лебедев В.М.** Судебная власть в современной России; проблемы становления и развития. 2001, Судебная власть. Под ред. И.Л. Петрухина. М., 2003, **Еришов В.В.** Место и роль суда в правовом государстве. Правоведение, N5, 1991, с. 15-22. **Бородин С.В. Кудрявцев В.Н.** О судебной власти в России, ГиП, с. 21-27, **Петрухин И.Л.** Проблема судебной власти в

современной России./ ГиП. N7, 2000, с. 15-21. **Фоков А.П.** Судебная власть в системе разделения властей /научно-правовые, философские и исторические аспекты/ ГиП, N10, 2000, с. 51-56. **Никеров Г.И.** Судебная власть в правовом государстве/Опыт сравнительного исследования/ ГиП, N3, 2001. с. 16-20, **Колоколов Н.А.** Идеология и политика- неотъемлемые функции современной судебной власти. Российская судья, N1, 2001. **Հարությունյան Գ.Գ.** Դատական իշխանություն համակարգային գործակցության եվրոպական զարգացումների փորձից: Եր.: Նժար, 2002: **Ղազինյան Գ., Պետրոսյան Ռ., Օհանյան Լ., Գիրանյան Ս.** Դատական իշխանության հայեցակարգը Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական փոփոխությունների գործընթացում: Իրավագիտության հարցեր, թիվ 3-4, 2000, էջ 13. **Ղազինյան Գ., Գիրանյան Ս.** Դատական իշխանության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում «Օրենք և իրականություն», թիվ 8, 2002: Եղիազարյան Ն. Դատական իշխանությունը Հայաստանում իրավական պետության փորձաքարն է «Օրենք և իրականություն», թիվ 23-24, 2002: **Ղանձարյան Ա.** Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության սահմանադրաիրավական հիմքերը: Սեղմագիր իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության: Երևան, 2006: Նույնի, Հայաստանի Հանրապետության վճռարեկ դատարանի սահմանադրական կարգավիճակի առանձնահատկությունները քրեական դատավարություն: Երևան, 2007:

11. **Ղազինյան Գ., Գիրանյան Ս.** Դատական իշխանության հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում «Օրենք և իրականություն», թիվ 8, 2002, էջ 4:

12. **Еришов В.В.** Статус суда в правовом государстве. М., 1992. **Հարությունյան Գ.** Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները: Երևան, 2003, էջ 54:

13. **Изварина А. Ф.** Судебная власть в Российской Федерации. Ростов-на-Дону, 2001, с. 23.

14. Судебная власть. Под ред. профессора И.Л. Петрухина. М., 2003, с. 3.

15. **Гесен В.** О правовом государстве. К реформе государственного строя России. Вып. 11. Правовое государство и всенародное голосование. СПб., 1906, с. 27.

16. **Հարությունյան Գ.** Սահմանադրական մշակույթ պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները: Երևան, 2005: Հարությունյան Գ. Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները: Երևան, 2003:

17. Судебная власть. Под ред. профессора И.Л. Петрухина. М., 2003, с. 3.

18. **Лившиц Р.З.** Судебная практика как источник права. М., 1997, с. 7.

ՀՀ քաղաքացիական ծառայության խորհրդի անդամ,
ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԱՇԽԱՏԱԿԱԿԱՉՄՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի աշխատակազմում ծառայությունը լայն առումով պետական ծառայության տեսակներից մեկն է: Ազգային ժողովը՝ որպես պետական իշխանության օրենսդիր մարմին, պետք է առանձին օրենքով կարգավորեր նաև իր աշխատակազմի գործունեությունը: 2002թ. դեկտեմբերի 4-ին Ազգային ժողովն ընդունեց «Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը (այսուհետև՝ Օրենք):

Օրենքով ամրագրվեց, որ ՀՀ Ազգային ժողովին վերապահված լիազորությունների լիարժեք և արդյունավետ իրականացումը, Ազգային ժողովի բնականոն գործունեությունը և քաղաքացիական իրավահարաբերություններին նրա մասնակցությունն ապահովում է Ազգային ժողովի աշխատակազմը (այսուհետև՝ Աշխատակազմ):

Օրենքը կարևորում է ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմի՝ որպես կառուցվածքային ստորաբաժանման, դերն ու նշանակությունը պետական ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման ասպարեզում:

Աշխատակազմում պետական ծառայությունը մասնագիտական գործունեություն է, որի նպատակն է ապահովել Ազգային ժողովի լիազորությունների և գործունեության իրականացումը

Սահմանադրության և Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությանը համապատասխան: Օրենքն անդրադառնում է աշխատակազմում պետական ծառայողների պաշտոնների դասակարգման և դասային աստիճանների, պաշտոնների նշանակման, վերապատրաստման, ատեստավորման, իրավական կարգավիճակի, ինչպես նաև պետական ծառայության կազմակերպման և ղեկավարման հարցերին: Օրենքը սահմանում է նաև աշխատակիցներին նյութաֆինանսական, տեխնիկական, տեղեկատվությամբ ապահովման, ինչպես նաև սոցիալ-տնտեսական, կենցաղային, կազմակերպչական և այլ իրավունքները, որոնք նպաստում են նրանց գործունեության արդյունավետության բարձրացմանը: Օրենքը տարածվում է աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոն զբաղեցնող անձանց նկատմամբ: Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ Օրենքի իմաստով՝ աշխատակազմում պետական ծառայողներ չեն համարվում հայեցողական պաշտոններ զբաղեցնողները՝ Ազգային ժողովի նախագահի աշխատակազմի ղեկավարը, Ազգային ժողովի նախագահի, նրա տեղակալների խորհրդակցությունները, մամուլի քարտուղարները, օգնականները և ռեֆերենտները, Ազգային ժողովի խմբակցությունների և պատ-



Սահմանադրական իրավունք

գամավորական խմբերի փորձագետները (մասնագետները), ինչպես նաև տեխնիկական սպասարկման և պայմանագրային հիմունքներով առանձին այլ խնդիրներ ու գործառույթներ իրականացնող անձինք: Չնայած դրան, այդ անձինք կարևոր դեր են խաղում Ազգային ժողովի լիազորությունների իրականացման ասպարեզում: Այդ պաշտոններն զբաղեցնող անձինք Ազգային ժողովի քաղաքականությունն իրականացնում են օրենսդրությամբ իրենց վերապահված լիազորությունների շրջանակներում, համապատասխան որոշումների ընդունման և դրանց կատարման համակարգման միջոցով: Այդ անձանց հաստիքները ներառվում են աշխատակազմի հաստիքացուցակում, իսկ այդ հաստիքների հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքով, «Պետական կառավարչական հիմնարկների մասին» ՀՀ օրենքով և աշխատակազմի կանոնադրությամբ (4-րդ հոդված):

Աշխատակազմի պետական ծառայության ինստիտուտում առանձնահատուկ տեղ են գրավում պետական ծառայության սկզբունքները: Դրանցով պայմանավորված են պետական ծառայողների արդյունավետ գործունեությունը և պետական-ծառայողական հարաբերությունների հիմնարար կարգավորումը: Օրենքը չի բնորոշում սկզբունքների հասկացությունը, սակայն Ռ. Հ. Եղյանի կարծիքով, դրանք այնպիսի հիմնարար չափանիշների, դրույթների ամբողջություն են, որի վրա խարսխվում է պետական ծառայության ողջ համակարգը:¹

Պետական ծառայության սկզբունքները Վ. Մանուիսինը մեկնաբանում է որ-

պես պահանջներ, որոնք՝

- պարտադիր են պետական ծառայության հետ այս կամ այն չափով առնչվող բոլոր անձանց և կազմակերպությունների համար.

- տարածվում են բոլոր տեսակի պետական ծառայությունների նկատմամբ և համընդհանուր են պետական ծառայության շրջանակներում.

- ներառում են պետական ծառայության բովանդակությունը կազմող կազմակերպական, իրավական և այլ կողմերը:²

Յու. Ստարիլովի կարծիքով պետական ծառայության սկզբունքներն այնպիսի հիմնարար գաղափարներ, կարգադրագրեր են, որոնք արտահայտում են պետական մարմինների իրավասության, խնդիրների ու գործառույթների, պետական իշխանության համակարգում և, մասնավորապես՝ պետական ծառայության համակարգում գործող՝ պետական ծառայողների լիազորությունների իրականացման օբյեկտիվ օրինաչափությունները և որոշում գիտականորեն հիմնավորված ուղղությունները: Պետական ծառայության իրավական սկզբունքների բացակայությունը կարող է հանգեցնել կամայականության, բյուրոկրատիզմի, անկազմակերպվածության, ապօրինության և անարդարության:³

Օրենքը նախատեսում է աշխատակազմում պետական ծառայության հիմնական սկզբունքները, որոնք սահմանվում են նաև «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով, բացառությամբ՝ քաղաքացիների համար պետական ծառայության հավասար մատչելիությունը՝ իրենց մասնագիտական գիտելիքների և աշխատանքային ունակություններին համապատաս-

Սահմանադրական իրավունք

խան: Յավոք, ՀՀ քաղաքացիների՝ ընդհանուր հիմունքներով պետական ծառայության ընդունվելու իրավունքն իր ամրագրումը չի ստացել նաև ՀՀ Սահմանադրությամբ: Թեև քաղաքացիների համար պետական ծառայության հավասար մատչելիության սկզբունքն ուղղակիորեն սահմանված է «Քաղաքական և քաղաքացիական իրավունքների միջազգային դաշնագրով», որը Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի կողմից վավերացվել է 1991 թվականի ապրիլի 1-ին: Այն սահմանում է. «Յուրաքանչյուր քաղաքացի առանց խտրականության և առանց անհիմն սահմանափակումների պետք է իրավունք և հնարավորություն ունենա մասնակցել պետական գործերը վարելուն ինչպես անմիջականորեն, այնպես էլ ազատ ընտրված ներկայացուցչի միջոցով, իր երկրում հավասար, ընդհանուր պայմաններով մտնել պետական ծառայության»:⁴

Պետական ծառայողների ծառայողական պարտականությունների, իրավունքների և պատասխանատվության ծավալը որոշելու համար կարևոր նշանակություն ունի աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների դասակարգումը: Օրենքի 7-րդ հոդվածի համաձայն՝ աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են խմբերի՝ ելնելով այդ պաշտոններն զբաղեցնող անձանց աշխատանքի կազմակերպման և ղեկավարման պատասխանատվության, որոշումներ կայացնելու լիազորությունների, շփումների և ներկայացուցչության խնդիրների բարդության և դրանց ստեղծագործական լուծման պահանջի, ինչպես նաև գիտելիքների և հմտությունների անհրաժեշտ մակարդակից:

Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնները դասակարգվում են հետևյալ խմբերի՝

1. պետական ծառայության բարձրագույն պաշտոններ.
2. պետական ծառայության գլխավոր պաշտոններ.
3. պետական ծառայության առաջատար պաշտոններ.
4. պետական ծառայության կրտսեր պաշտոններ:

Ընդ որում, պետական ծառայության բարձրագույն պաշտոնների խումբն իր հերթին դասակարգվում է առաջին և երկրորդ ենթախմբերի, իսկ գլխավոր, առաջատար և կրտսեր պաշտոնների խմբերը համապատասխանաբար առաջին, երկրորդ և երրորդ ենթախմբերի:

Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների խմբերում առաջին ենթախումբը տվյալ խմբի բարձրագույն ենթախումբն է:

Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների անվանացանկը հաստատում է Ազգային ժողովի նախագահը: Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների անվանացանկը Օրենքով սահմանված կարգով հաստատված պետական ծառայության բոլոր պաշտոնների ցանկն է: Իսկ պետական ծառայության պաշտոնների անվանացանկով նախատեսված պաշտոն է:

Համապատասխան պաշտոն զբաղեցնող աշխատակազմում պետական ծառայողի համար Օրենքով և իրավական այլ ակտերով նախատեսված իրավունքները և պարտականությունները նկարագրվում և տվյալ պաշտոնը զբաղեցնելու համար աշխատակազմում պետական ծառայողին մասնագի-



Սահմանադրական իրավունք

տական գիտելիքների և աշխատանքային ունակությունների տիրապետման տեսանկյունից ներկայացվող, ինչպես նաև աշխատակազմում պետական ծառայության դասային համապատասխան աստիճան ունենալու պահանջները սահմանվում են աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնի անձնագրով: Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը հաստատում է Ազգային ժողովի նախագահը:

Պետք է նշել, որ աշխատակազմում պետական ծառայության բարձրագույն, գլխավոր և առաջատար պաշտոնների հավակնող քաղաքացիներին ներկայացվող չափանիշները բավականին խիստ են: Դրանք զգալիորեն սահմանափակում են քաղաքացիների իրավունքները աշխատակազմում պետական ծառայությունում պաշտոններ զբաղեցնելու համար, եթե նրանք չունեն համապատասխանաբար աշխատակազմում պետական ծառայության, կամ քաղաքական, հայեցողական պաշտոններում, քաղաքացիական ծառայության համապատասխան ստաժ, դասային աստիճան և այլն: Օրենքի 9-րդ հոդվածում ամրագրված է դրույթ, որով մինչև 2004 թվականի հունվարի 1-ը աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնի անձնագրերն ընդգրկում են նաև պետական կառավարման ոլորտի աշխատանքային ստաժի և փորձի համապատասխան չափանիշներ: Սակայն քանի որ Օրենքի այդ դրույթի կիրառումն էլ արդեն հնարավոր չէ և հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ պետական ծառայության համակարգը նոր է ներդրված ՀՀ-ում, ինչպես նաև պահպանելով պետական ծառայության համակարգի միասնականությունը, առաջարկում

ենք, որ աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնների անձնագրերը որպես Օրենքում ամրագրված պետական կառավարման ոլորտի աշխատանքային ստաժի և փորձի չափանիշներ ընդգրկեն նաև մինչև 2010 թվականի հունվարի 1-ը: Սակայն պետք է իրավական ակտով ամրագրվի, թե որն է կոչվում պետական կառավարման ոլորտի աշխատանքային ստաժ:

Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք ունեցող անձանց համար կան նաև այլ սահմանափակումներ: Օրենքի 10-րդ հոդվածը նախատեսում է, որ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները՝ անկախ ազգությունից, ռասայից, սեռից, դավանանքից, քաղաքական կամ այլ հայացքներից, սոցիալական ծագումից, գույքային կամ այլ դրությունից սահմանված կարգով աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու հավասար իրավունք ունեն: Սակայն, նկատի ունենալով պետական ծառայության պաշտոններ զբաղեցնող անձանց իրավական վիճակը, ի տարբերություն Հայաստանի Հանրապետության աշխատանքային օրենսգրքի, Օրենքի նույն հոդվածը սահմանում է լրացուցիչ չափանիշներ՝ աշխատակազմում պետական ծառայության տվյալ պաշտոնի անձնագրով ներկայացվող պահանջներին համապատասխանող, հայերենին տիրապետող, 18 տարին լրացած Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիները կարող են միայն զբաղեցնել աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոն: Օրենքը միաժամանակ որոշակի բացառություններ է նախատեսում, որոնք սակայն չեն հակասում քաղաքացիներ

Սահմանադրական իրավունք

րի համար ամրագրված՝ իրենց մասնագիտական գիտելիքներին և աշխատանքային ունակություններին համապատասխան պետական ծառայության հավասար մատչելիության սկզբունքին:

Օրենքի 11-րդ հոդվածին համապատասխան աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք չունեն այն անձինք, ովքեր՝

1) դատական կարգով ճանաչվել են անգործունակ կամ սահմանափակ գործունակ.

2) դատական կարգով զրկվել են պետական (քաղաքացիական) ծառայության պաշտոն զբաղեցնելու իրավունքից.

3) տառապում են Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից հաստատված հիվանդությունների ցանկով նախատեսված այնպիսի հիվանդությամբ, որն աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնի նշանակվելու դեպքում կարող է խոչընդոտել ծառայողական պարտականությունների կատարմանն ու լիազորությունների իրականացմանը.

4) դատապարտվել են հանցագործության համար, և դատվածությունը սահմանված կարգով հանված կամ մարված չէ.

5) խուսափել են ժամկետային պարտադիր զինվորական ծառայությունից:

Աշխատակազմում պետական ծառայության աշխատողներին օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ըստ զբաղեցրած պաշտոնների համապատասխանաբար շնորհվում են դասային աստիճաններ:

Աշխատակազմում պետական ծառայողներին պետական ծառայության 1-ին և 2-րդ դասի պետական խորհրդա-

կանի դասային աստիճանները շնորհում, դասային աստիճանն իջեցնում, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկում է ՀՀ նախագահը՝ Ազգային ժողովի նախագահի ներկայացմամբ: Սակայն Օրենքով չի ամրագրված պետական ծառայողի պետական ծառայության դասային աստիճանը երբ կարող է իջեցվել կամ պետական ծառայողը երբ կարող է զրկվել պետական ծառայության դասային աստիճանից: Ավելին, ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված է ՀՀ նախագահի դասային աստիճաններ շնորհելու իրավունքը, սակայն չի ամրագրված դասային աստիճանի իջեցման, ինչպես նաև դասային աստիճանից զրկման իրավունքը, կարգը և դեպքերը:

Աշխատակազմում պետական ծառայողներին ՀՀ պետական ծառայության 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դասի խորհրդականի դասային աստիճանները շնորհում է Ազգային ժողովի նախագահը՝ աշխատակազմի ղեկավարի ներկայացմամբ: Աշխատակազմում պետական ծառայողներին ՀՀ պետական ծառայության 1-ին, 2-րդ և 3-րդ դասի կրտսեր ծառայողի դասային աստիճանները շնորհում է աշխատակազմի ղեկավարը:

Աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնի նշանակման հետ միաժամանակ աշխատակազմում պետական ծառայողին շնորհվում է պետական ծառայության համապատասխան դասային աստիճան: Օրենքում սակայն հաշվի չի առնվել այն հանգամանքը, որ աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոնի նշանակման ժամանակ աշխատակազմում պետական ծառայողը կարող



Սահմանադրական իրավունք

է արդեն ունենալ աշխատակազմում պետական ծառայության տվյալ պաշտոնին համապատասխան դասային աստիճան կամ ավելի բարձր դասային աստիճան: Աշխատակազմում պետական ծառայողին իր զբաղեցրած պաշտոնի ենթախմբին համապատասխանող դասային աստիճանից ավելի բարձր դասային աստիճան շնորհվում է ատեստավորման արդյունքում: Սակայն սա հստակեցում պահանջող դրույթ է, քանի որ Օրենքում հստակ ամրագրված չէ, թե ո՞ր դեպքերում ատեստավորման հանձնաժողովն իրավունք ունի նման որոշում կայացնելու և քանի անգամ կարող է դասային աստիճանը բարձրացվել:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքն այս հարցերը կարգավորում է հետևյալ կերպ. քաղաքացիական ծառայողին իր զբաղեցրած պաշտոնի համար նախատեսված քաղաքացիական ծառայության դասային աստիճանից ավելի բարձր դասային աստիճան, բացառությամբ քաղաքացիական ծառայության բարձրագույն դասային աստիճանի, շնորհվում է համապատասխան դասային աստիճանը ստանալուց ոչ շուտ, քան երեք տարի հետո: Թեև այս դեպքում էլ սուբյեկտիվ մոտեցում կարելի է դրսևորել, այսինքն՝ նորից հստակ չէ, թե որ դեպքում կարելի է շնորհել և որ դեպքում չի շնորհվում:

Առաջին անգամ աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոն զբաղեցնող անձին պետական ծառայության համապատասխան դասային աստիճան շնորհվում է Օրենքով նախատեսված փորձաշրջանի ավարտից հետո:

Սակայն ինչ ժամկետում՝ Օրենքը չի կանոնակարգում: Օրինակ՝ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» օրենքով քաղաքացիական ծառայության պաշտոն, բացառությամբ քաղաքացիական ծառայության բարձրագույն պաշտոնի, առաջին անգամ զբաղեցնող անձին քաղաքացիական ծառայության համապատասխան դասային աստիճան շնորհվում է օրենքով նախատեսված փորձաշրջանի ավարտից հետո՝ եռօրյա ժամկետում: Թեև մեր կարծիքով այստեղ անհավասարություն է առաջանում բարձրագույն պաշտոն զբաղեցնող քաղաքացիական ծառայողների համար:

Աշխատակազմում պետական ծառայողների դասային աստիճանները պահպանվում են պետական կառավարման այլ մարմիններում պետական (քաղաքացիական) ծառայողների մյուս պաշտոններում նշանակվելիս, իսկ պետական (քաղաքացիական) ծառայողների մյուս դասային աստիճանները՝ աշխատակազմում պետական ծառայության պաշտոններում նշանակվելիս, թեև գործնականում անընդհատ խնդիր են առաջանում, քանի որ այդ դասային աստիճանների համապատասխանության և նույնականացման վերաբերյալ որևէ իրավական ակտ չի գործում:

Այսպիսով, թեև աշխատակազմում պետական ծառայության արդյունավետ գործունեությունը նպաստում է պաշտամենտի և պաշտամենտարիզմի կայացմանը, սակայն այն դեռևս կատարելագործման կարիք ունի:

1. Եղյան Ռ. Հ. Քաղաքացիական (Պետական) ծառայությունը Հայաստանի Հանրապետությունում: Երևան, 2004թ., էջ 26:
2. Манохин Б. М., там же, с. 16.

3. Стариков Ю. Н. Служебное право. Учебник. М., Изд. БЕК, 1996, с. 201-202.
4. «Մարդու իրավունքները և ընտրությունները» ՄԱԿ, Նյու Յորք և Ժնև, 1994, էջ 13:

Արսեն ԳՈՒԲԱՍԱՐՅԱՆ
ՀՀ պետական կառավարման
ակադեմիայի ասպիրանտ,
ՀՀ ոստիկանության ակադեմիայի դասախոս

ԳՈՐԾԱԳԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆԿԱՏՄԱՐԲ ՆԱԽԱԳԱՆԱԿԱՆ ՎԵՐԱՇՍԿՈՂՈՒԹՅՈՒՆ

Պետական վերահսկողական համակարգում իր ուրույն տեղն ունի նախագահի կողմից իրականացվող վերահսկողությունը: Նախագահը, պետական ինստիտուտների հիերարխիայում զբաղեցնելով բարձրագույն տեղ, իրականացնում է երկրի գերագույն ներկայացուցչությունը ինչպես երկրի ներքին կյանքում, այնպես էլ արտաքին հարաբերություններում:

Պետության գլուխն առավել հաճախ դիտարկվում է որպես գործադիր իշխանության կրող, որն այդ իշխանությունն իրականացնում է միանձնյա կամ կառավարության հետ համատեղ: Սակայն անկախ այն հանգամանքից, թե նախագահը միանձնյա է իրականացնում այդ իրավասությունը (ինչպես ԱՄՆ-ում, որի 1787թ. Սահմանադրության մեջ նշվում էր. «Գործադիր իշխանությունը իրականացվում է պրեզիդենտի կողմից»), և թե որպես գործադիր իշխանության կրող ճանաչվում են միաժամանակ և՛ կառավարությունը, և՛ նախագահը (ինչպես օրինակ՝ Հունաստանի 1975թ. Սահմանադրությունն էր ազդարարում), նախագահական իշխանությունը ասոցացվում է նաև երկրում վերահսկողական

կարևորագույն իրավասությունների իրականացման հետ:

Իհարկե, կախված յուրաքանչյուր երկրի կառավարման ձևից, նախագահական կամ պետության գլխի կողմից իրականացվող վերահսկողության ծավալները բոլոր երկրներում միատեսակ չեն: Որոշ ընդհանրություններով հանդերձ դրանք տարբեր են նաև միևնույն կառավարման ձև ունեցող երկրներում: Ուստի և աշխարհում ունիտարություն չկա նախագահական վերահսկողության՝ որպես վերահսկողության առանձին ձևի, պետական վերահսկողության ձևերի համակարգում ունեցած տեղի և դերի հետ կապված:

Դրա արդյունավետությունը և հետևաբար նաև նշանակությունը բավականին բարձր է հատկապես նախագահական կառավարման ձև ունեցող երկրներում, որտեղ ամենաբարձրն է նախագահի հնարավորությունը ազդելու գործադիր իշխանության մնացած բոլոր մարմինների գործունեության որակի, դրա օրենսդրական համապատասխանության և արդյունավետության վրա: Դա հատկապես ցայտուն կերպով է երևում, երբ այն դիտարկվում է կառավարման պառլամենտական ձև ունեցող



Սահմանադրական իրավունք

երկրներում պետության ղեկավարների ունեցած վերահսկողական իրավասության ծավալների հետ: Այստեղ բնականաբար վերահսկողական առավել մեծ զինանոցի են տիրապետում պառլամենտը և կառավարության ղեկավարը՝ ի դեմս վարչապետի կամ պրեմիեր մինիստրի, իսկ նախագահի կամ որոշ երկրներում՝ միապետի լիազորություններ, այդ թվում՝ վերահսկողական, շատ դեպքերում կրում են զուտ ձևական կամ սիմվոլիկ բնույթ: Դրանք առավել հաճախ կամ չեն իրականացվում կամ դրանց իրականացումն իրենցից ներկայացնում է կառավարության կողմից այս կամ այն իրավասության իրականացման ֆորմալ հանգուցալուծում:

Նշված համատեքստում առավել մեծ հետաքրքրություն են ներկայացնում կառավարման, այսպես կոչված, խառը ձև ունեցող երկրների վերահսկողական մոդելները, որտեղ երբեմն նախագահի գործադիր իշխանության մաս կազմելու հանգամանքն ընդունվում է վերապահումներով: Առավել հաճախ գրականության մեջ շրջանառվում է այն տեսակետը, որ նախագահն ուղղակիորեն չի մտնում իշխանության ճյուղերից և ոչ մեկի մեջ, այլ ապահովում է իշխանության բոլոր թևերի բնականոն գործունեությունը:

Նախկինում անդրադառնալով պետական իշխանության ճյուղերի համակարգի մեջ նախագահի ունեցած տեղին՝ հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ ևս գերակշռում էր նշված տեսակետը, սակայն նշվում էր նաև, որ այնուամենայնիվ նախագահն առավել շատ հենվում է հենց գործադիր իշխանության վրա: Այս տեսակետի պատ-

ճառն այն էր, որ նախագահի սահմանադրական լիազորությունների, այդ թվում՝ վերահսկողական իրավասությունների հիմնական ծավալը կապված էր հենց գործադիր իշխանության գործունեության ոլոտի հետ: Բացի այդ, ինչպես Չիրկինն է նշում. «Իշխանությունների տարանջատման կոնցեպցիայի տրամաբանությունը, որը իր տարածումն է գտել ժամանակակից աշխարհի երկրների մեծամասնությունում, թելադրում է պետության գլխի ներառումը (և եթե ոչ դե-յուրե, ապա, համեմայն դեպս, դե-ֆակտո) հենց գործադիր իշխանության համակարգի մեջ»:¹

Կարծում ենք՝ նույնը կարելի է ասել նաև իշխանության ճյուղերի համակարգում ՀՀ նախագահի ունեցած տեղի մասին նաև այսօր՝ չնայած ՀՀ Սահմանադրության բարեփոխիչները հիմնականում ընթացել են նախագահական իշխանության թուլացման ճանապարհով, որի հետևանքով նկատելիորեն թուլացել են նաև այդ «հենման կետերը»:

Նախագահը դեռևս գործադիր իշխանության ոլորտում ունի բազմաթիվ լիազորություններ, հետևաբար նաև մեխանիզմներ այդ լիազորությունների իրականացումն ապահովելու համար: Այդ մեխանիզմի հիմնական մասն էլ հենց կազմում է նախագահական վերահսկողության ինստիտուտը:

Նախկինի նման Սահմանադրությունը նախագահին հռչակում է պետության գլուխ (49-րդ հոդված), հանրապետության անկախության, տարածքային ամբողջականության և անվտանգության երաշխավոր, պարտավորեցնում հետևել Սահմանադ-

Սահմանադրական իրավունք

րության պահպանմանը, ապահովել իշխանության երեք թևերի բնականոն գործունեությանը:

Բնականաբար, պրիզիդենտուրայի ինստիտուտի մեջ Սահմանադրությունը ներառում է նաև համապատասխան նորմեր, որոնք նախագահին օժտում են անհրաժեշտ լիազորություններով, ինչպես նաև այդ լիազորությունների իրականացումն ապահովելու համապատասխան մեխանիզմներով: Այդ մեխանիզմների հիմնական մասը հենց հանդիսանում են նախագահական վերահսկողության միջոցները:

Դրանք, ինչպես և գործադիր ոլորտում նախագահի ունեցած շատ լիազորություններ որոշակիորեն կրճատվել են սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում, որի հետևանքով գործադիր իշխանության մարմինների գործունեության մեջ օրինականության ապահովման գործում առավել մեծացել է Ազգային ժողովի և կառավարության ղեկավարի դերը:

Այսպես՝ նախկինում նախագահի լիազորություններն առավել ընդգրկուն արտահայտվում էին այնտեղ, որտեղ, ըստ Սահմանադրության, նախագահը որոշում էր ներքին և արտաքին քաղաքականության հիմնական ուղղությունները, որոնց իրականացումը դրված էր գործադիր իշխանության տարբեր մարմինների վրա, նախագահը նաև միանձնյա ղեկավարում էր արտաքին քաղաքականության իրականացումը (նախկին 55-րդ հոդվածի 7-րդ կետ), իսկ բարեփոխված տարբերակով ներքին քաղաքականության մշակման և իրականացման գործում կառավարությունն առավել անկախ է դարձել և,

ըստ էության, այն հիմնականում իրականացնում է ինքնուրույն, իհարկե, բացառությամբ այն ոլորտների, որոնք վերապահված են նախագահի բացառիկ իրավասությանը: Նախագահը մասնակցում է միայն արտաքին քաղաքականության մշակմանն ու իրականացմանը:

Ուստի, պարզ է, որ հիմա գործունենք առավել «թույլ» նախագահական իշխանության, հետևաբար վերահսկողության ավելի փոքր ծավալների հետ: Սակայն պետք է նշել, որ հանգամանքը, որ պետական վերահսկողության ձևերից մեկը նախկինի համեմատ որոշակի թուլացում է ապրել, ամենևին էլ չի կարող միանշանակորեն վկայել պետական վերահսկողական ողջ համակարգի թուլացման մասին, եթե, իհարկե, նշված «բացերը» լրացված լինեն պետական վերահսկողության մյուս ձևերի ուժեղացման հաշվին:

Այս հարցի պատասխանը կարող է գտնվել միայն մանրակրկիտ համեմատական վերլուծության հիման վրա, այդ իսկ պատճառով անհրաժեշտ ենք համարում որոշակի գուգահեռներ անցկացնել նախկին սահմանադրական կարգավորումների և այն վիճակի միջև, որը հաստատվել է սահմանադրական բարեփոխումների արդյունքում:

Հանրապետության նախագահին իր վերահսկողական լիազորություններն իրականացնում է երկու ձևով՝ 1) անմիջականորեն և 2) միջնորդավորված (համապատասխան մարմինների և ծառայությունների միջոցով):

Կարելի է նշել, որ անմիջականորեն իրականացվող լիազորությունները, դրանք սահմանադրական այն լիազորություններն են, որոնք կազ-



Սահմանադրական իրավունք

մում են նախագահի ինստիտուտի անբաժան մասը: Դրանց իրականացումը կարող է տեղի ունենալ միայն նախագահի կողմից և միայն համապատասխան հրամանագրերի և կարգադրագրերի ընդունման միջոցով, որոնց հրատարակման իրավասությունն ունի միայն հանրապետության նախագահը:

Իսկ վերահսկողության միջնորդավորված միջոցները մեծամասամբ կապված են այնպիսի մարմինների ստեղծման և գործունեության հետ, որոնց հիմնական խնդիրը պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների և պաշտոնատար անձանց կողմից նախագահի հրամանագրերի և ընդհանրապես, ողջ օրենսդրության պահանջների կատարման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումն է: Նախագահի կողմից դրանց կազմավորման հնարավորությունը նախատեսված է նաև հանրապետության Սահմանադրությամբ: Այդ մարմինները հիմնականում ունեն օժանդակող կամ խորհրդատվական բնույթ, և դրանց գործունեությունը հնարավորություն է տալիս նախագահին ապահովել իր այս կամ այն սահմանադրական լիազորության իրականացումը:

Նախագահը միջնորդավորված վերահսկողություն է իրականացնում նախագահի աշխատակազմի մեջ մտնող կառուցվածքային ստորաբաժանումների և այլ մարմինների միջոցով:

Գրականության մեջ, որպես ամփոփական վերահսկողության ձև, առանձնացվում են նախագահի կադրային քաղաքականություն, կամ ինչպես Օվսիանկոն է նշում՝ «կադրա-

յին» պրոցեդուրաները², ընդ որում, որոշ հեղինակներ սրա մեջ են ներառում նաև այն դեպքերը, երբ նախագահի կողմից նշանակվում են այնպիսի պաշտոնատար անձինք, ովքեր իրենց հերթին ընձեռված են վերահսկողական իրավասությամբ (ասենք՝ Սահմանադրական դատարանի անդամների նշանակում, գլխավոր դատախազի նշանակում կամ այդ թեկնածույան առաջադրում), կառավարության գործունեությանը միջամտելու՝ նիստերին մասնակցելու հնարավորությունը, կառավարության որոշումները չեղյալ հայտարարելը և այլն:

Կադրային քաղաքականության միջոցով վերահսկողության իրականացման էությունն այն է, որ նախագահը, ի պաշտոնե մասնակցություն ունենալով կառավարության և գործադիր իշխանության այլ մարմինների կազմավորմանը, ընտրելով համապատասխան կադրեր, ինչ-որ առումով կանխորոշում է նաև համապատասխան մարմինների գործունեության հետագա ընթացքը: Կադրային քաղաքականության միջոցով հնարավորություն է ստեղծվում կառավարման բարձրագույն և այլ օղակներից հեռու պահել հանցավոր կամ ոչ պրոֆեսիոնալ տարրերին, ինչը ևս գրականության մեջ դիտարկվում է որպես օրինականության ապահովման պայմաններից մեկը: Այդպիսի վերահսկողություն է իրականացնում ՀՀ կառավարության և կառավարման մյուս մարմինների կազմավորման, ինչպես նաև պաշտոնատար անձանց նշանակելու միջոցով:

Մասնավորապես՝ Սահմանադրության համաձայն՝ ՀՀ նախագահը նշանակում է վարչապետին, վերջի-

Սահմանադրական իրավունք

նիս առաջարկությամբ՝ փոխվարչապետին և կառավարության մյուս անդամներին (55-րդ հոդվածի 4-րդ կետ), նշանակում է և հետ է կանչում օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններին առընթեր ՀՀ դիվանագիտական ներկայացուցիչներին (55-րդ հոդվածի 8-րդ կետ), նշանակում և ազատում է զինված ուժերի և այլ զորքերի բարձրագույն հրամանատարական կազմը (55-րդ հոդվածի 12-րդ կետ), պատերազմի ժամանակ կարող է նաև նշանակել և ազատել զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարին (55-րդ հոդվածի 13-րդ կետ) և այլն: Ինչպես տեսնում ենք, ընտրելով և տեղաբաշխելով գործադիր իշխանության մարմինների ղեկավար աշխատողներին և տարբեր ձևերով ու մեթոդներով վերահսկելով նրանց գործունեությունը՝ անհրաժեշտության դեպքում նախագահը կարող է նաև ազատել պաշտոններից:³

Բացի վերը նշվածներից, ՀՀ նախագահն Ազգային ժողովին է առաջարկում գլխավոր դատախազի, կենտրոնական բանկի նախագահի և ԱԺ վերահսկիչ պալատի նախագահի թեկնածությունները (55-րդ հոդվածի 9-րդ կետ): Գլխավոր դատախազի առաջարկությամբ նշանակում և ազատում է գլխավոր դատախազի տեղակալներին (55-րդ հոդվածի 9-րդ կետ), նշանակում է նաև կենտրոնական բանկի կառավարման բարձրագույն մարմինը հանդիսացող կենտրոնական բանկի խորհրդի անդամներին, որի կազմում, բացի կենտրոնական բանկի նախագահից և նրա տեղակալներից, մտնում են ևս հինգ անդամ («Հայաստանի Հանրապե-

տության կենտրոնական բանկի մասին» ՀՀ օրենքի 19-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ կետեր): Նշանակում է՝ երկու իրավաբան գիտնականի արդարադատության խորհրդի կազմում (94.1-րդ հոդված), որն իր մյուս լիազորությունների թվում՝ հանրապետության նախագահի հարցմամբ կարծիք է հայտնում նաև ներման հարցերի վերաբերյալ (95-րդ հոդվածի 4-րդ կետ) և այլն:

Սահմանադրության բարեփոխիչները նախագահի կադրային քաղաքականության իրականացման ոլորտում ևս ընթացել են նախագահի լիազորությունների սահմանափակման ձգտմամբ: Այսպես՝ նախկինում նախագահը պարտավոր չէր վարչապետ նշանակելիս խորհրդակցել պատգամավորական խմբակցությունների հետ և հաշվի առնել ԱԺ պատգամավորական տեղերի բաշխումը, վարչապետ նշանակել պատգամավորների մեծամասնության կամ առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին: Սահմանադրության չփոփոխված տարբերակում հանրապետության նախագահը միանձնյա էր իրականացնում վարչապետի նշանակումը (նախկին 55-րդ հոդվածի 4-րդ կետ), ինչից ակնհայտ է, որ վարչապետը ներկայում ավելի քիչ կախում ունի նախագահից: Բացի այդ, նախագահն այլևս չունի գլխավոր դատախազ նշանակելու հնարավորություն. բարեփոխված տարբերակը պահանջում է գլխավոր դատախազի ընտրությունը հանրապետության Ազգային ժողովի կողմից: Նախագահը միայն Ազգային ժողով է ներկայացնում վերջինիս թեկնածությունը:

Հանրապետության նախագահի



Սահմանադրական իրավունք

հրամանագրով են սահմանվում կառավարության և նրան ենթակա պետական կառավարման այլ մարմինների գործունեության կարգը: Նշված կարգը նախագահի հաստատմանն է ներկայացնում կառավարության ղեկավարը: Իսկ ինչ վերաբերում է կառավարության կառուցվածքի սահմանմանը, որը նախկինում ևս իրականացվում էր նախագահի կողմից, ապա այժմ այն վերապահված է Ազգային ժողովին, որը կառավարության կառուցվածքը սահմանում է օրենք ընդունելու միջոցով (85-րդ հոդված):

Նշված լիազորությունների իրականացումն անկասկած հնարավորություն են տալիս նախագահին վերահսկողություն իրականացնել գործադիր իշխանության համակարգում ընդգրկված մարմինների գործունեության կազմակերպման ձևերի և եղանակների նկատմամբ: Ուշադրությունից չի կարող վրիպել նաև այն հանգամանքը, որ այս ոլորտում ևս որոշակի թուլացել է նախագահի՝ կառավարության վրա ունեցած ազդեցությունը, եթե հաշվի առնենք նաև այն հանգամանքը, որ նախկինում կառավարության կառուցվածքի հաստատմամբ նախագահը հնարավորություն ուներ վերահսկողություն իրականացնել նաև կառավարության գործունեության նպատակահարմարության և արդյունավետության վրա:

Գրականության մեջ, որպես սիստեմատիկ և ամենօրյա վերահսկողության ձև, ընկալվում է նաև նախագահի՝ կառավարության նիստեր հրավիրելու և նախագահելու հնարավորությունը:⁴ Բնականաբար, նախագահական այս լիազորության օրենսդրու-

թյամբ նախատեսված ծավալներից է կախված նաև վերահսկողության իրականացման հնարավորության չափը:

ՀՀ նախագահը ևս հնարավորություն ունի կառավարության նիստեր հրավիրելու և նախագահելու միջոցով ամենօրյա վերահսկողություն իրականացնելու կառավարության և գործադիր իշխանության այլ մարմինների գործունեության նկատմամբ, ճիշտ է միայն որոշակի, կոնկրետ՝ հիմնականում նախագահի իրավասության վերապահված լիազորությունների հետ կապված հարցերով: Սահմանադրության 86-րդ հոդվածը սահմանափակում է նախագահի հնարավորությունը միայն արտաքին քաղաքականության, պաշտպանության և ազգային անվտանգության հարցերով նիստ հրավիրելու և դրանք վարելու շրջանակներում:

Նշված խնդրի սահմանադրական կարգավորման նախկին տարբերակում նմանատիպ սահմանափակում չկար: Ըստ էության, նախագահին էր վերապահված կառավարության բոլոր նիստերը հրավիրելու և վարելու իրավասությունը: Կառավարության նիստ կարող էր հրավիրել նաև կառավարության ղեկավարը, սակայն նախագահի հանձնարարությամբ: Վարչապետի կողմից կառավարության անդամների պահանջով նիստերի հրավիրումը կապված էր Ազգային ժողովի կողմից հանրապետության նախագահի՝ իր լիազորությունների կատարման անհնարինության մասին որոշում ընդունելու հետ, որն էլ իր հետքին կապված էր այնպիսի ոչ բնականոն իրավիճակների հետ, ինչպիսիք են հանրապետության նախագահի ծանր հիվանդությունը կամ նրա լիազորությունների կատարման համար այլ, անհարթա-

Սահմանադրական իրավունք

հարելի խոչընդոտների առկայությունը: Իսկ ներկայում, ինչպես տեսանք, կառավարության նիստերը հրավիրում և վարում է վարչապետը:

Նշվածից պարզ է մաս դառնում, որ գործադիր իշխանության տարբեր ոլորտներում նախագահի ազդեցության ծավալները հավասարապես բաշխված չեն: Դրանք առավել նկատելի են հատկապես հենց վերը նշված ոլորտներում, այսինքն՝ արտաքին հարաբերությունների, պաշտպանության և ազգային անվտանգության բնագավառներում:

Մասնավորապես՝ ինչպես արդեն նշել ենք, հանրապետության արտաքին քաղաքականությունը կառավարությունը մշակում և իրականացնում է նախագահի հետ համատեղ (85-րդ հոդված): Նախագահն իրականացնում է մաս արտաքին քաղաքականության ընդհանուր դեկավարումը (55-րդ հոդվածի 7-րդ կետ): Սահմանադրության համաձայն՝ նախագահը ներկայացնում է Հայաստանի Հանրապետությունը միջազգային հարաբերություններում, կնքում է միջազգային պայմանագրեր: Նախագահը Ազգային ժողովի վավերացմանն է ներկայացնում այն միջազգային պայմանագրերը, որոնց համար Սահմանադրությամբ նախատեսվում է այդպիսի վավերացում: Նշված դեպքերում նախագահի կողմից ստորագրվում է վավերացված պայմանագրերի վավերագրեր: Նախագահը կարող է մաս հաստատել, կասեցնել կամ չեղյալ հայտարարել վավերացում չպահանջող միջազգային պայմանագրերը:

Բացի այդ, նախագահի կողմից է ձևավորվում Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական կորպուսի հիմնական մասը: Այսպես՝ Սահմա-

նադրության 55-րդ հոդվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ նախագահն է նշանակում և հետ կանչում օտարերկրյա պետություններում և միջազգային կազմակերպություններին առընթեր Հայաստանի Հանրապետության դիվանագիտական ներկայացուցիչներին: Նախագահն է ընդունում մաս օտարերկրյա պետությունների և միջազգային կազմակերպությունների դիվանագիտական ներկայացուցիչների հավատարմագրերը և հետկանչերը (55-րդ հոդվածի 8-րդ կետ):

Վերը նշվածն արտաքին հարաբերությունների ոլորտում նախագահական լիազորությունների այն հիմնական մասն է, որը նախագահին հնարավորության է տալիս իր վերահսկողության տակ պահել գործադիր իշխանության կողմից արտաքին քաղաքականության իրականացման ողջ պրոցեսը:

Նախկինի մասն նախագահի ինստիտուտի անբաժանելի մասն է կազմում զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարի ֆունկցիայի իրականացումը միջնորդավորող նորմերը: Նախագահն է նշանակում և ազատում զինված ուժերի և այլ զորքերի բարձրագույն հրամանատարական կազմը: Պատերազմի ժամանակ կարող է նշանակել մաս զինված ուժերի գլխավոր հրամանատարին:

Հանրապետության վրա զինված հարձակման, դրա անմիջական վտանգի առկայության կամ պատերազմ հայտարարվելու դեպքում նախագահը հայտարարում է ռազմական դրություն և կարող է հայտարարել ընդհանուր կամ մասնակի զորահավաք, որոշում ընդունել զինված ուժերի օգտագործման մասին (55-րդ հոդվածի 12-րդ, 13-րդ կետեր):

Պաշտպանության բնագավառում



Սահմանադրական իրավունք

նշված լիազորությունների իրականացումը նախագահին հնարավորություն են տալիս ոչ միայն համակարգելու պետական մարմինների գործունեությունը պաշտպանության բնագավառում, այլև իրականացնելու վերահսկողություն նշված մարմինների գործունեության օրինականության նկատմամբ:

Չզալի է նախագահի դերը նաև ազգային անվտանգության, ներքին գործերի, ինչպես նաև արտակարգ իրավիճակների կանխարգելման և տարերային աղետների հետևանքների վերացման բնագավառներում:

Այսպես՝ Սահմանադրությանը համապատասխան նախագահը կազմավորում է ազգային անվտանգության խորհուրդ և նախագահում այն:

Գրականության մեջ քննարկվում է նաև նախագահի կողմից կառավարության որոշումների օրինականության նկատմամբ վերահսկողության իրականացման հնարավորությունը:⁵

Հիմնական հարցը այս ոլորտում վերաբերում է նրան, թե արդյոք նախագահն ունի կառավարության, վարչապետի որոշումների վավերացման լիազորություն, կարող է արդյոք չվավերացնել այդ ակտերում օրինականությունից շեղումներ հայտնաբերվելու դեպքերում, իսկ եթե չունի այդպիսի լիազորություն, ապա ինչ միջոցներով կարող է ազդել կառավարության ոչ իրավաչափ որոշումների ճակատագրի վրա, կամ կարող է արդյոք ազդել:

Այս հարցը հատկապես կարևորվում է նաև այն հանգամանքով, որ նախագահն իր հերթին օժտված է իրավաստեղծման իրավասությամբ՝ հրամանագրեր և կարգադրություն-

ներ ընդունելու միջոցով, որտեղից էլ անհրաժեշտություն է քննարկել նաև նրա հնարավորությունն ապահովել իր ակտերի կատարումը գործադիր իշխանության մարմինների և պաշտոնատար անձանց կողմից:

Այսպես՝ Հանաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համաձայն՝ հանրապետության նախագահը հրապարակում է հրամանագրեր և կարգադրություններ, որոնք ենթակա են կատարման Հայաստանի Հանրապետության ողջ տարածքում (56-րդ հոդված): Դա նշանակում է, որ գործադիր իշխանության մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրենց ամենօրյա գործունեության ընթացքում պետք է զերծ մնան ՀՀ նախագահի հրամանագրերին և կարգադրություններին հակասող գործողությունների իրականացումից: Ինչ վերաբերում է կառավարության կողմից ընդունվող ակտերին, ապա Սահմանադրությանը համապատասխան դրանք ոչ միայն չպետք է հակասեն նախագահի հրամանագրերին և կարգադրություններին, այլև դրանք պետք է ընդունվեն ի կատարումն դրանց, ինչպես նաև օրենքների պահանջների:

Պետք է նշել, որ Սահմանադրության աչքի ընկնող փոփոխություններից մեկն էլ իրականացվել է հենց այս ոլորտում. հանրապետության նախագահն այլևս հնարավորություն չունի վավերացնելու, վարչապետի ստորագրած կառավարության որոշումները, ինչը հարկավ նախագահին ընձեռում էր լրացուցիչ վերահսկողական լծակներով: Այսպես՝ նախկին տարբերակը հնարավորություն էր տալիս նախագահին անմիջական և մշտական վերահսկողություն իրա-

Սահմանադրական իրավունք

կանացնել կառավարության և վարչապետի որոշումների օրինականության, անհրաժեշտության և նպատակահարմարության նկատմամբ: Սահմանադրության 78-րդ հոդվածով նախատեսված կարգով նախագահն ստորագրում էր կառավարության օրենքի ուժ ունեցող որոշումները, իսկ 86-րդ հոդվածի համաձայն՝ վավերացնում էր վարչապետի ստորագրած կառավարության որոշումները, ինչպես նաև վարչապետի առանձին որոշումները: ՀՀ նախագահը կարող էր չստորագրել և չվավերացնել այդ որոշումները, եթե դրանք հակասում են Սահմանադրությանը, օրենքներին, իր հրամանագրերին և կարգադրություններին: Ներկայում կառավարության որոշումները միայն ստորագրվում են վարչապետի կողմից ու դրանց համար նախագահական վավերացում այլևս չի պահանջվում (86-րդ հոդված):

Այս ոլորտում նախագահական վերահսկողության համար ազդեցիկ լծակ է հանդիսանում նախագահի կողմից կառավարության որոշումների սահմանադրականության հարցի որոշման համար Սահմանադրական դատարան դիմելու հնարավորությունը: Նման դեպքերում նախագահը կարող է կասեցնել այդ ակտերի գործողությունը մինչև մեկ ամիս ժամկետով (86-րդ հոդված): Տվյալ գործով հանրապետության նախագահը Սահմանադրական դատարան կարող է դիմել կասեցման վերաբերյալ հրամանագիրն ուժի մեջ մտնելու օրը («Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 68-րդ հոդվածի 3-րդ կետ): Ընդ որում, նշված դեպքերում նախագահը կարող է վիճարկել ինչպես նորմատիվ, այնպես էլ անհատական բնույթ ունեցող իրավական ակտերի

սահմանադրականությունը:

Հանրապետության նախագահը միջնորդավորված վերահսկողական լիազորություններ գործադիր իշխանության ասպարեզում իրականացնում է կառուցվածքային տարբեր ստորաբաժանումների, կազմավորումների և ծառայությունների միջոցով:

Մասնավորապես՝ ՀՀ նախագահի 1993թ. հունվարի 5-ի հրամանագրով նախագահին առընթեր ստեղծվել է իշխանության համակարգի վերահսկողական ծառայությունը: Ծառայությունը կոչված է վերահսկելու հանրապետության նախագահի հրամանագրերի ու կարգադրությունների, կառավարության որոշումների կատարումը գործադիր իշխանության մարմինների կողմից:

Բացի այդ, ՀՀ նախագահի և վարչապետի ցուցումով ծառայությունը կատարում է առանձին բնագավառների կամ ծառայությունների գործունեության ուսումնասիրություն և վերահսկողություն: Այս կապակցությամբ ծառայությունը ներկայացնում է համապատասխան հանձնարարություններ և առաջարկություններ: Վերլուծություններ են արվում նաև օրինականության և կարգուկանոնի պահպանման ուղղությամբ՝ ՀՀ նախագահին ներկայացնելով հետևություններ և առաջարկություններ:

Ծառայությունը վերահսկողություն է իրականացնում պետական կարգապահության խախտման, տեղայնության, գործի նկատմամբ նեղ գերատեսչական մոտեցման, բյուրոկրատիզմի և քաշքշուկի, պաշտոնատար անձանց կողմից իրենց դիրքի չարաչափապես փաստեր հայտնաբերելու նպատակով: Վերահսկողություն է իրականացնում պետական ծրագրերի



Սահմանադրական իրավունք

կատարման ընթացքի և դրանք իրագործելու համար պատասխանատու պետական հիմնարկների, կազմակերպությունների և ձեռնարկությունների գործունեության նկատմամբ:⁶

Վերահսկողական ծառայության քաղաքացիների ընդունելության և նամակների բաժինն ապահովում է հանրապետության նախագահի, նրա աշխատակազմի և քաղաքացիների, հասարակության միջև ուղղակի ու հետադարձ կապը: Բաժինը վերահսկում է նախագահին և աշխատակազմին ուղղված նամակների գրանցումը, կատարման ընթացքը, ինչպես նաև նամակներում ու աշխատակազմում կազմակերպված ընդունելությունների ժամանակ արժարժված հարցերի հաշվառումը, ուսումնասիրությունն ու վերլուծությունը:

Նախագահի կողմից անմիջակա-

նորեն իրականացվող վերահսկողությունը հիմնվում է Սահմանադրության վրա և կապված է գործադիր իշխանության ոլորտում նրա ունեցած իրավասությունների հետ:

Անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ ՀՀ նախագահին անընթեր վերահսկողության ծառայությունը միայն զբաղվում է վերլուծությամբ և ՀՀ նախագահին և կառավարությանն առաջարկություններ ներկայացնելով: Դրանց հիման վրա ՀՀ նախագահը և կառավարությունը ձեռնարկում են անհրաժեշտ միջոցներ, իսկ եթե առկա են հանցագործության տարրեր, ապա հանձնվում են համապատասխան իրավապահ մարմիններին:

Սահմանադրությամբ նախագահը կարող է ստեղծել նաև խորհրդակցական այլ մարմիններ:

1. *Чиркин В. Е.* Конституционное право зарубежных стран. М., 2006, с. 590.

2. *Овсянко Д.М.* Административное право: Учебное пособие для юридических факультетов / Отв. ред. проф. Г.А. Туманов. М., Юристъ, 1995. с. 83.

3. Եղյան Ռ.Հ. Վարչական իրավունքը և օրինականությունը կառավարման բնագավառում: Ե., 2000թ., էջ 10:

4. *Овсянко Д.М.* Административ-

ное право: Учебное пособие для юридических факультетов / Отв. ред. проф. Г.А. Туманов. М., Юристъ, 1995. с. 84.

5. *Овсянко Д.М.* Административное право: Учебное пособие для юридических факультетов / Отв. ред. проф. Г.А. Туманов. М., Юристъ, 1995. с. 83.

6. Եղյան Ռ.Հ. Վարչական իրավունքը և օրինականությունը կառավարման բնագավառում: Ե., 2000թ., էջ 10:

ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՐ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Սկզբունքորեն թուլացնելով նախազահական իշխանությունը, ամրապնդելով գործադիր իշխանությունը վարչապետի գլխավորությամբ և բարձրացնելով Ազգային ժողովի դերը՝ Սահմանադրությունում տեղի ունեցած փոփոխությունները մինչև վերջ հնարավոր չդարձրին սահմանադրական այնպիսի հաշվեկշռի ապահովումը, որը գործնականում իշխանական ճգնաժամի պատճառ չդառնար:

Սահմանադրությամբ հստակ չեն սահմանվում կառավարության ձևավորման մեխանիզմները, ինչը գործնականում կարող է լուրջ խնդիրներ առաջացնել:

Սահմանադրության 55.4-րդ հոդվածի համաձայն՝ հանրապետության նախագահն Ազգային ժողովում պատգամավորական տեղերի բաշխման և պատգամավորական խմբակցությունների հետ խորհրդակցությունների հիման վրա վարչապետ է նշանակում պատգամավորների մեծամասնության վստահությունը վայելող անձին, իսկ եթե դա հնարավոր չէ, ապա առավել թվով պատգամավորների վստահությունը վայելող անձին:

Հանրապետության նախագահը վարչապետ է նշանակում կառավարության հրաժարականի ընդունումից հետո՝ տասնօրյա ժամկետում: Կառավարությունը կազմավորվում է վարչապետի նշանակումից հետո՝ քսանօրյա ժամկետում:

Սահմանադրության 74-րդ հոդվածին համապատասխան՝ կառավարու-

թյունն իր կազմավորումից հետո քսանօրյա ժամկետում Ազգային ժողով է ներկայացնում իր ծրագիրը: Ի տարբերություն մինչև փոփոխությունները՝ այժմ Սահմանադրությամբ կառավարության ծրագրի հաստատման համար պահանջվում է քվեարկություն: Կառավարության ծրագրին Ազգային ժողովի կողմից հավանություն տալու հարցը քննարկվում է արտահերթ և քվեարկության է դրվում այն ներկայացվելուց հետո հնգօրյա ժամկետում: Կառավարության ծրագրին հավանություն տալու մասին որոշումն ընդունվում է Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի ձայների մեծամասնությամբ:

Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի համաձայն, եթե Ազգային ժողովը երկու անվա ընթացքում երկու անգամ անընդմեջ հավանություն չի տալիս կառավարության ծրագրին, ապա հանրապետության նախագահը պարտավոր է արձակել խորհրդարանը:

Մասնավորապես՝ տարակարծության տեղիք կարող է տալ «պատգամավորների մեծամասնություն վայելող» արտահայտությունը: Այն դեպքում, երբ մինչև վարչապետի նշանակումը հանրապետության նախագահի կողմից նախապես որևէ քվեարկություն Ազգային ժողովում նախատեսված չէ, ապա վստահություն վայելելը կամ չվայելելը կարող է պարզվել միայն Ազգային ժողովում կառավարության ծրագրի հավանություն տալու քվեարկության ժամանակ:

Կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ, որ



Սահմանադրական իրավունք

Սահմանադրությամբ նախատեսվեր նաև վարչապետի թեկնածության առաջադրում պատգամավորների կողմից, որով կհատակեցվեր վարչապետի նշանակման մեխանիզմը և հանրապետության նախագահին չէր տրվի հայեցողության լայն սահմաններ, մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ Ազգային ժողովում չկա մեծամասնություն:

Այն դեպքում, երբ հանրապետության նախագահի և Ազգային ժողովի մեծամասնության միջև չկա համաձայնություն, կարող են ստեղծվել փակուղային իրավիճակներ: Ազգային ժողովը կարող է խուսափել 74.1-րդ հոդվածով նախատեսված լուծարումից՝ երկրորդ անգամ հավանություն տալով կառավարության ծրագրին, սակայն քիչ անց նրան անվստահություն հայտնելով, այդ դեպքում կառավարության ձևավորման գործընթացը կարող է պերմանենտ ձգձգվել:

Սահմանադրությամբ ամրագրված չէ, այսպես կոչված, «կառուցողական անվստահության» մեխանիզմը, որը «փոքրամասնության կառավարության» դեպքում կարող է ապահովել կառավարության կայունությունը: Եթե նեգատիվ մեծամասնությունը միաժամանակ պատրաստ կամ ունակ չէ ընտրել նոր վարչապետ կամ կառավարություն, սակայն գործող կառավարությունը շարունակում է պաշտոնավարել:

Կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ, ելնելով հանրապետության նախագահի և խորհրդարանի իրավասությունների հավասարակշռման անհրաժեշտությունից, Սահմանադրությամբ ամրագրել կառավարության կազմավորման այնպիսի ընթացակարգ, որը հնարավորություն կտար ժողովրդի կողմից առաջնային մանդատ ունեցող երկու մարմիններին՝ հանրապետության նախագահին և

Ազգային ժողովին, հերթականությամբ առաջարկել վարչապետին և կառավարությանը՝ այդպիսով ձևավորելով խորհրդարանի հարաբերական մեծամասնության վստահությունը վայելող կառավարություն: Նախագահը պետք է օժտված լինի խորհրդարանը լուծարելու լիազորությամբ: Սահմանադրությամբ հստակ սահմանված չէ, թե ինչ կարող է լինել, եթե հանրապետության նախագահը չի համաձայնում վարչապետի առաջարկած նախարարների թեկնածության հետ, իսկ դա կարող է գործնականում լուրջ խնդիրներ առաջացնել:

Մինչև սահմանադրական փոփոխությունները հանրապետության նախագահն օժտված էր Ազգային ժողովը լուծարելու գրեթե անսահմանափակ լիազորությամբ, որով էլ պայմանավորված էր նրա գերակա դիրքը Ազգային ժողովի նկատմամբ: Սահմանադրության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունների արդյունքում Ազգային ժողովը միանձնյա լուծարելու հանրապետության նախագահի իրավունքը վերացվեց: Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ հանրապետության նախագահն Ազգային ժողովի նախագահի կամ վարչապետի առաջարկությամբ կարող է արձակել Ազգային ժողովը հետևյալ դեպքերում.

ա) Ազգային ժողովը հերթական մատաչրջանի երեք ամսվա ընթացքում որոշում չի կայացնում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ,

բ) հերթական մատաչրջանի ընթացքում Ազգային ժողովի նիստերը երեք ամսից ավելի չեն գումարվում,

գ) հերթական մատաչրջանի ընթացքում Ազգային ժողովը երեք ամսից ավելի իր կողմից քննարկվող հարցերի վերաբերյալ որևէ որոշում չի կայացնում:

Սահմանադրական իրավունք

Փաստորեն, վերը նշված երեք դեպքերն էլ որևէ առնչություն չունեն կոնֆլիկտների հաղթահարման մեխանիզմների հետ: Ազգային ժողովը կարող է հեշտությամբ խուսափել լուծարումից՝ ընդամենը որևէ որոշում կայացնելով կամ նիստ գումարելով: Իրականում Ազգային ժողովի լուծարումն ինքնին ժողովրդավարական ինստիտուտ է և կոնֆլիկտները հաղթահարելու չափազանց կարևոր միջոց: Գործնականում հնարավոր է ստեղծվի մի իրավիճակ, երբ Ազգային ժողովի ընտրությունից մեկ կամ երկու տարի հետո տեղի ունեցած նախագահական ընտրություններում հաղթում է Ազգային ժողովի մեծամասնությանն ընդդիմադիր թեկնածու: Ստացվում է, որ ժողովրդի մեծամասնության աջակցությունը վայելող նախագահն անգոր է որևէ բան փոխել քաղաքականության մեջ: Կարծում ենք՝ ճիշտ կլինեք, որ այն դեպքում, երբ հանրապետության նախագահն ունի ավելի թարմ մանդատ, հնարավորություն ունենա անհրաժեշտության դեպքում լուծարելու Ազգային ժողովը:

Սահմանադրական փոփոխությունները չեն անդադարձել Սահմանադրության 49-րդ հոդվածում ամրագրված հանրապետության նախագահի գործառույթին վերաբերվող դրույթներին: Մասնավորապես՝ պարզ չէ, թե կոնկրետ ինչ իրավական նշանակություն ունի 49-րդ հոդվածը և թե ինչ իրավական կապ կա 49-րդ հոդվածի և 55-րդ հոդվածով սահմանված հանրապետության նախագահի լիազորությունների ցանկի միջև: Սահմանադրության 49-րդ հոդվածը կարող է մեկնաբանվել որպես հանրապետության նախագահի օգտին լրացուցիչ ընդհանուր իրավասության նորմ, իսկ դա կարող է գործնականում օգտագործվել 55-րդ հոդվածում նշված հանրապե-

տության նախագահի լիազորությունների շրջանակներից դուրս նրա իշխանությունն ավելի ընդլայնելու համար: Սա չափազանց վտանգավոր է իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի համար, որովհետև կխաթարվի հանրապետության նախագահի և սահմանադրական մյուս մարմինների միջև քաղաքական հավասարակշռությունը: Կարծում ենք, որ հանրապետության նախագահի լիազորությունների անընդհատ ընդլայնումից խուսափելու համար ճիշտ կլինեք Սահմանադրության 49-րդ հոդվածում ավելացնել, որ հանրապետության նախագահն իր գործառույթներն իրականացնում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով իրեն վերապահված լիազորությունների միջոցով:

Պետական իշխանության ինստիտուտներն իրենց լիազորություններն իրականացնում են որոշակի իրավական ակտեր ընդունելու միջոցով: Սահմանադրության 6-րդ հոդված սահմանում է, որ օրենքները պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը, այլ իրավական ակտերը պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին: Նույն հոդվածը նաև ամրագրում է, որ նորմատիվ իրավական ակտերն ընդունվում են Սահմանադրության և օրենքների հիման վրա և դրանց իրականացումն ապահովելու նպատակով: Բացի դրանից, Սահմանադրության 85-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրերի, օրենքների կամ հանրապետության նախագահի նորմատիվ ակտերի հիման վրա և դրանց կատարումն ապահովելու նպատակով ընդունում է որոշումներ: Սակայն նույն Սահմանադրության 56-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանրապե-



Սահմանադրական իրավունք

տության նախագահը հրապարակում է հրամանագրեր և կարգադրություններ, որոնք չեն կարող հակասել Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին: Ակնհայտ է, որ Սահմանադրությունը տարբերակում է «չեն կարող հակասել» և «պետք է համապատասխանեն» հասկացությունները: Սահմանադրության 56-րդ հոդվածի դրույթը չհակասելու մասով համահունչ չէ 6-րդ հոդվածի պահանջներին և քողարկված օրենսդիր ինստիտուտ ունենալու հնարավորություն է ստեղծում: Սահմանադրության 56-րդ հոդվածը հանրապետության նախագահին հնարավորություն է տալիս առաջնային նորմատեղծություն իրականացնել բոլոր ոլորտներում: 2001թ. եզրակացությունում Վեներտիկի հանձնաժողովը նշում էր, որ 49-րդ հոդվածի ընդհանուր դրույթը, ըստ որի՝ հանրապետության նախագահը պետք է ապահովի օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բնականոն գործունեությունը, չի կարող հիմք ընդունվել հանրապետության նախագահի նորմատեղծ գործունեության համար:¹

Կարծում ենք, որ նախագահի կողմից իր իշխանության չարաշահումը կանխելու համար Սահմանադրության 56-րդ հոդվածում անհրաժեշտ է ամրագրել, որ հանրապետության նախագահը հրամանագրեր և կարգադրություններ է արձակում իր լիազորությունների իրականացման համար և դրանք պետք է համապատասխանեն Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Սինչև սահմանադրական փոփոխությունները հանրապետության նախագահն ուներ նշանակման բավականին լայն լիազորություններ (55-րդ հոդվածի 5-րդ, 8-րդ, 10-րդ, 11-րդ կետեր): Նախա-

գահի նշանակման լիազորությունների հետ կապված՝ Վեներտիկի հանձնաժողովը 2000թ. կարծիք էր հայտնել, որ նշանակման գործընթացին անհրաժեշտ է ընդգրկել կառավարությունն ու խորհրդարանը²: Հանձնաժողովը նաև նշում էր, որ քաղաքացիական ծառայողներ նշանակելու հանրապետության նախագահի լիազորությունը կարող է սահմանափակվել միայն վարչակազմի բարձրաստիճան պաշտոնյաների նշանակմամբ: Սահմանադրության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունների արդյունքում Սահմանադրության 55.5-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հանրապետության նախագահն օրենքով նախատեսված դեպքերում նշանակումներ է կատարում պետական պաշտոններում: Փաստորեն, քաղաքացիական ծառայողների կատեգորիան փոխարինում է պետական ծառայողների շատ ավելի մեծ կատեգորիայով:

Սահմանադրության մեջ պահպանվել է մարզպետներին նշանակելու և ազատելու կարգը, համաձայն որի՝ հանրապետության նախագահը վավերացնում է մարզպետների նշանակման և ազատման վերաբերյալ կառավարության որոշումները (88.1-րդ հոդված): Ելնելով այն հանգամանքից, որ մարզպետների հիմնական գործառույթը կառավարության տարածքային քաղաքականության իրականացումն է, իսկ հանրապետության նախագահը կառավարության մաս չի կազմում, ապա վավերացման պահանջը հիմնավոր չէ: Նախագահի այս լիազորությունը գործնականում կարող է խոչընդոտ հանդիսանալ կառավարության համար իր տարածքային քաղաքականությունն իրականացնելիս:

Սահմանադրական բարեփոխումները բավականին լուրջ քայլեր կատարե-

Սահմանադրական իրավունք

ցին կառավարության դերը բարձրացնելու և հանրապետության նախագահից նրա լիակատար կախվածությունը վերացնելու ուղղությամբ: Այժմ Սահմանադրությամբ հստակ սահմանվել է կառավարության դերը: Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի համաձայն՝ կառավարությունը մշակում և իրականացնում է երկրի ներքին քաղաքականությունը, իսկ արտաքին քաղաքականությունը մշակում և իրականացնում է հանրապետության նախագահի հետ համատեղ: Կառավարությունը ձեռք է բերել նաև կազմակերպչական ինքնուրույնություն՝ կառավարության նիստերն այսուհետև հրավիրում և վարում է վարչապետը, իսկ կառավարության որոշումներն ուժի մեջ են մտնում առանց հանրապետության նախագահի վավերացման: Հանրապետության նախագահը կառավարության նիստ կարող է հրավիրել միայն արտաքին քաղաքականության, պաշտպանության և արտաքին անվտանգության հարցերով (86-րդ հոդված): Սահմանադրության 85-րդ հոդվածի համաձայն՝ կառավարության կառուցվածքը կառավարության առաջարկությամբ սահմանվում է օրենքով:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ սահմանադրական փոփոխությունները լիովին չվերացրեցին կառավարության կախվածությունը հանրապետության նախագահից: Ինչպես արդեն նշվել է, Սահմանադրության 85-րդ հոդվածը սահմանում է, որ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը Սահմանադրության, միջազգային պայմանագրերի, օրենքների կամ Հայաստանի Հանրապետության նախագահի նորմատիվ ակտերի հիման վրա և դրանց կատարումն ապահովելու նպատակով ընդունում է որոշումներ: Կարծում ենք, որ Սահմանադրության այս

դրույթն ավելորդ է, որովհետև նախ՝ Սահմանադրության 5-րդ և 6-րդ հոդվածներով կառավարությունն արդեն կաշկանդված է Սահմանադրությամբ, օրենքներով և միջազգային պայմանագրերով և երկրորդ՝ հանրապետության նախագահը չունի որևէ իրավասություն ներքին քաղաքականության հարցերում, հետևաբար նա չի կարող ընդունել որևէ հրամանագիր, որը պարտադիր լինի կառավարության համար ներքին քաղաքականության բնագավառում:

Սահմանադրության 86.4-րդ հոդվածի համաձայն. «Հանրապետության նախագահը կարող է կասեցնել կառավարության որոշումների գործողությունը մեկ ամիս ժամկետով և դիմել Սահմանադրական դատարան՝ Սահմանադրությանը դրանց համապատասխանության հարցը պարզելու համար»: Կարծում ենք, որ Սահմանադրության այս դրույթը բավականին վտանգավոր է, քանի որ հանրապետության նախագահն այս հնարավորությունը կարող է օգտագործել որպես քաղաքական միջոց՝ իր կողմից քաղաքական նպատակներով մերժված կառավարության որոշումների դեմ և փորձել անցկացնել իրեն նախընտրելի որոշումներ և, բացի այդ, Սահմանադրական դատարանը կարող է ներքաշվել հանրապետության նախագահի և կառավարության վեճերի մեջ: Կարծում ենք, որ դրանից խուսափելու համար անհրաժեշտ է «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքում հստակ ամրագրել, որ իր դիմումում նախագահը պետք է հիմնավորի կասեցված որոշման անհամապատասխանությունը Սահմանադրությանը:

Սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում էապես բարձրացել է Ազգային ժողովի դերը քաղաքական համակարգում: Որևէ կառավարություն



Սահմանադրական իրավունք

չի կարող երկար գոյատևել և իրականացնել իր քաղաքականությունը՝ չունենալով Ազգային ժողովի աջակցությունը, քանի որ կառավարությունն այսուհետև պատասխանատու է խորհրդարանի և ոչ թե հանրապետության նախագահի առջև: Ինչպես արդեն նշվել է, նախագահը զրկվել է խորհրդարանն արձակելու իր բացարձակ իրավունքից: Այսուհետև Ազգային ժողովն է նշանակում հանրապետության գլխավոր դատախազին, Վերահսկիչ պալատի նախագահին, կենտրոնական բանկի նախագահին, ընտրում է Մարդու իրավունքների պաշտպանին: Ընդլայնվել է նաև Ազգային ժողովի վերահսկողական գործառույթը: Չնայած այն հանգամանքին, որ սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում Ազգային ժողովի մշտական հանձնաժողովների թիվը կրկնապատկվել է (73.1-րդ հոդված), կարծում ենք, որ ճիշտ կլիներ, որ հանձնաժողովների թվի վերին սահմանը չնշվեր, քանի որ դա սահմանափակում է Ազգային ժողովի կողմից իր գործունեության ներքին կարգն ինքնուրույն սահմանելու իրավունքը: Սահմանադրությամբ սահմանվում է մշտական հանձնաժողովների հիմնական գործառույթները (73-րդ հոդված): Կարծում ենք, որ դրանց մեջ անհրաժեշտ էր նաև ընդգրկել պառլամենտական վերահսկողության իրականացման գործառույթը:

Սինչև փոփոխությունները Սահմանադրության 69-րդ հոդվածը կոնկրետ ամրագրում էր Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանների ժամկետները: Սահմանադրական փոփոխությունները վերացրեցին նստաշրջանների ժամկետների կոնկրետ սահմանում՝ այն վերագրելով Ազգային ժողովի կանոնակարգ օրենքին: Ազգային ժողովի գործունեության անցած տարիների փորձը

ցույց տվեց, որ սահմանված ժամկետները կարճ են և նպատակահարմար կլինեն հերթական նստաշրջանների տևողությունը երկարաձգել մինչև տասը ամիս և ամրագրել Սահմանադրությամբ:

Սահմանադրության 74.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասի «ա» ենթակետի համաձայն Ազգային ժողովը կարող է արձակվել, եթե հերթական նստաշրջանի երեք ամսվա ընթացքում որոշում չի կայացնում կառավարության որոշմամբ անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագծի վերաբերյալ: Այդ ձևակերպումը բավական անորոշ է, քանի որ պարզ չէ՝ արդյո՞ք «որոշում» բառն իր մեջ ընդգրկում է ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական որոշումները, թե ոչ: Ինչպես նաև մեկնաբանման կարիք ունի «անհետաձգելի համարվող օրենքի նախագիծ» արտահայտությունը:

Փոփոխությունների չի ենթարկվել Սահմանադրության այն դրույթը, համաձայն որի՝ կառավարությունը կարող է սահմանել իր ներկայացրած օրենքների նախագծերի քննարկման հաջորդականությունը և պահանջել, որ դրանք քվեարկության դրվեն միայն իր համար ընդունելի ուղղումներով (75-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Այս լիազորությամբ, փաստորեն, կառավարությունը կարող է որոշել, թե Ազգային ժողովն ինչ ձևով իրականացնի իր օրենսդրական իրավասությունը, որը, մեր կարծիքով, այնքան էլ ընդունելի չէ:

Տարբեր մեկնաբանությունների տեղիք է տալիս Ազգային ժողովի վավերացմանը ենթակա միջազգային պայմանագրերի թվում պետական սահմանի փոփոխության մասին դրույթի ամրագրումը (81-րդ հոդվածի 2-րդ մաս, «ա» ենթակետ): Թեև իրականում սահմանների փոփոխման հետ կապված հարաբերու-

Սահմանադրական իրավունք

թյուններում մինչ այդ գործող օրենսդրությունից տարբերվող փոփոխություններ չեն կատարվել, այլ ընդամենը դրանք սահմանադրական ամրագրում են ստացել, կարծում ենք, ավելորդ լարվածությունից և քաղաքական շահարկումներից խուսափելու համար նպատակահարմար կլինեի սահմանների փոփոխման հարցում նախատեսվեր նաև հանրաքվեի անցկացման հնարավորությունը:

Սահմանադրական բարեփոխումները ստեղծեցին մի իրավիճակ, երբ Հայաստանի Հանրապետությունը խուսափեց իշխանության գերկենտրոնացվածությունից, և գործնականում ձևավորվեց իշխանության ինստիտուտների համագործակցության նոր որակական իրավիճակ: Այդ իրավիճակը, սակայն, ենթադրում է նաև, որ կարող են առաջանալ սահմանադրական լիազորությունների հարցով պետական իշխանության մարմինների միջև իրավական վեճեր, և դրա հավանականությունը շատ մեծ է, սակայն այդ վեճերի լուծման երաշխիքներ չկան: Չնայած այն հանգամանքին, որ Սահմանադրությունում փոփոխություններ կատարելու մասին 2001թ. նախագծով Սահմանադրական դատարանն օժտված էր սահմանադրական մարմինների միջև իրավասությունների վերաբերյալ վեճերի լուծման լիազորությամբ և արժանացել էր Վենետիկի հանձնաժողովի դրական գնահատականին¹: Սահմանադրությունում կատարված փոփոխություններում այդ

դրույթը հանվեց: Պետական իշխանության մարմինների սահմանադրական լիազորությունների հետ կապված վեճերի լուծման իրավասություն ունեն սահմանադրական վերահսկողության եվրոպական համակարգ ունեցող ավելի քան 50 երկրների սահմանադրական դատարաններ: Մասնավորապես՝ տես Աղբյուրների Սահմանադրության 130-րդ, Բուլղարիա - 149, Վրաստան - 89, Գերմանիա - 93, Իտալիա - 134, Կոլորադո - 82, Լեհաստան - 189, Ռուսաստան - 125, Սլովակիա - 126, Սլովենիա - 160, Իսպանիա - 161, Տաջիկստան - 89 և այլն:²

Անհրաժեշտ է նշել, որ այս հարցը լուծված էր ՄԱԿ խմբակցության ներկայացված նախագծում (հոդված 131. (բ)), համաձայն որի՝ Սահմանադրական դատարանը լուծում է պետական իշխանության մարմիններում և այդ մարմինների, ինչպես նաև պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների միջև սահմանադրականության հարցերով առաջացած վեճերը, նման վեճերի լուծման դեպքում մեկնաբանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը և օրենքները:³

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ կարելի է եզրակացնել, որ պետական իշխանության համակարգում դեռևս կան չլուծված խնդիրներ, որոնց լուծումը չափազանց կարևոր է երկրի զարգացման համար, սակայն բարեփոխումների գործընթացը պետք է ընթանա հիմնավորված և դանդաղ շտապողականությամբ:

1. CDL-INF (2001) 17, էջ 46:
2. CDL (2000) 49, էջ 3:
3. CDL-INF (2001) 17, էջ 66:
4. Հարությունյան Գ. Գ. Սահմանադրական վերահսկողություն, Երևան, 2002թ.,

էջ 164:
5. Սահմանադրության մեջ փոփոխություններ առաջարկող երրորդ (CDL (2004) 131):



Իռեն ՄԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի ասպիրանտ,
ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի
դատավորի օգնական, «Մանց» համալսարանի դասախոս

ՀԱՎԱՔՆԵՐԻ ԱՉԱՏՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ԵՎ ԴՐԱ ՍԱՀՄԱՆԱՓՈՒԿՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՈՒՆՔՆԵՐԸ



Մարդու իրավունքների պաշտպանությունը հանդիսանում է պետության յուրաքանչյուր գերխնդիրներից մեկը: Այդ մասին վկայում են գրեթե բոլոր երկրների հիմնական օրենքները, որտեղ ասվում է, որ մարդը, իր իրավունքներն ու ազատությունները բարձրագույն արժեքներ են: Դա նշանակում է, որ ոչ թե մարդիկ են ստեղծված պետության համար, այլ պետությունը մարդկանց համար, որպիսի պայմաններում հարկ է նկատել, որ պետության իրավունքները վերջանում են այնտեղ, որտեղ սկսվում են մարդու և քաղաքացու իրավունքները: Սակայն հետաքրքիր է նշել այն հանգամանքը, որ բարձրագույն իրավաբանական ուժ ունեցող գրեթե բոլոր իրավական ակտերում՝ սահմանադրություններում, միջազգային պայմանագրերում մարդու և քաղաքացու իրավունքներն ու ազատությունները ենթակա են սահմանափակման այնքան ծավալով, որքանով դա անհրաժեշտ է այլոց իրավունքների և ազատությունների, պետության և հանրության շահերի պաշտպանության համար:

Սույն հոդվածով կատարված ուսումնասիրման հիմնական առարկան ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու և քաղաքացու հավաքների ազատության իրավունքի իրավական կարգավորումը և դրա սահմանափակումն է: Մարդու և քաղաքացու հավաքների ազատության իրավունքը ժողովրդավարության մեծագույն նվաճումներից է, որը հնարավորություն է ընձեռում ի հայտ բերել և հաշվի առնել մարդկանց և նրանց հանրությունների կարծիքների և համոզմունքների բազմազանությունը՝ սկսած անհատից և սոցիալական խմբերից մինչև համաշխարհային հանրություն: ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրության 23-25-րդ, 27-րդ, 28-30-րդ, 30.1-րդ հոդվածներով, 32-րդ հոդվածի երրորդ մասով ամրագրված հիմնական իրավունքները և ազատությունները կարող են սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում պետական անվտանգության, հասարակական կարգի պահպանման, հանցագործությունների կանխման, հանրության առողջության ու բարոյականու-

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 թ. 6 (118 – 119) Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

թյան, այլոց սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանության համար:

Ինչպես տեսնում ենք, տվյալ դեպքում ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածով ամրագրված և սահմանափակման ենթակա իրավունքների թվին է դասվում նաև 29-րդ հոդվածով ամրագրված հավաքների իրավունքը: ՀՀ Սահմանադրության 29-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ, առանց զենքի հավաքներ անցկացնելու իրավունք:

Սահմանադրաիրավական իմաստով հավաքների իրավունքը ենթադրում է մարդկանց ցանկացած կուտակույնը մասնավոր կամ հասարակական վայրում, որը նպատակ է հետապնդում փոխանակել կարծիքներ կամ ծավալել երկխոսություն, այսինքն՝ հավաքները նպատակ են հետապնդում ձևավորել կարծիքներ:¹

«Հավաք» հասկացության որոշակի մեկնաբանություն է տրված Կիվեմմասան ընդդեմ Ֆինլանդիայի գործով՝ ՄԱԿ-ի Մարդու իրավունքների կոմիտեի 1994 թվականի մարտի 31-ի թիվ 412/1990 զեկույցում, որի համաձայն. «Հավաքների ազատության պաշտպանություն տրամադրվում է միայն որոշակի նպատակի համար անձանց միտումնավոր ժամանակավոր հավաքներին: «Հավաք» հասկացության սահմանման մեջ վճռորոշ տարրը միևնույն վայրում հավաքված անձանց միավորող ընդհանուր մտադրությունը և նպատակն է»:² Հավաքների ազատության հիմնական բովանդակությունը համարվում է այդ միջոցառումներին մասնակցելու կամ չմասնակցելու իրավունքը: Հրապարակա-

յին միջոցառումներ անցկացնելու իրավունքը քաղաքացիների սուբյեկտիվ իրավունքն է, որի նպատակն է ազդեցություն գործել պետության մարմինների վրա՝ հասարակության կենսագործունեության հարցերը լուծելու համար (քաղաքական, իրավական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային): Այդ իրավունքը նաև ժողովրդավարության կարևոր տարր է, պետության գործերի կառավարմանը քաղաքացիների մասնակցության ձև:³ Այդ իրավունքը մտքի, խոսքի, կարծիքների և համոզմունքների արտահայտման ազատության երաշխիքներից մեկն է, ինչը հանդիսանում է ժողովրդավարության էական հատկանիշը: Այն վերապահված է ոչ միայն ՀՀ քաղաքացիներին, այլև օտարերկրացիներին և քաղաքացիություն չունեցող անձանց: Նման դրույթն արդարացված է, քանի որ հավաքների նպատակը կարող է լինել նաև օտարերկրացիների կամ քաղաքացիություն չունեցող անձանց իրավունքների, ազատությունների կամ օրինական շահերի պաշտպանությունը, կամ նրանց կարծիքի ազատ արտահայտումը:

Ուսումնասիրվող իրավունքը «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 20-րդ հոդվածով միաժամանակ սահմանվում է մարդու և քաղաքացու միավորման ազատության իրավունքի հետ համատեղ:

Այսպես, Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի 20-րդ հոդվածն ամրագրում է, որ յուրա-



Սահմանադրական իրավունք

քանչյուր ոք խաղաղ հավաքների և միությունների կազմելու իրավունք ունի: Ոչ ոք չի կարող հարկադրաբար անդամակցել որևէ միության:

Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային դաշնագրի 21-րդ հոդվածի համաձայն՝ ճանաչվում է խաղաղ հավաքների իրավունքը: Այդ իրավունքի իրականացումը ենթակա չէ ոչ մի սահմանափակման, բացի այն սահմանափակումներից, որոնք կիրառվում են օրենքին համապատասխան և որոնք անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակության մեջ՝ ի շահ պետական կամ հանրային անվտանգության, հասարակական կարգի, բնակչության առողջության կամ բարոյականության պահպանության կամ այլոց իրավունքների ու ազատությունների պաշտպանության:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամբողջում է, որ յուրաքանչյուր ոք ունի խաղաղ հավաքների ազատության և այլոց հետ միավորվելու ազատության իրավունք՝ ներառյալ իր շահերի պաշտպանության համար արհմիություններ ստեղծելու և դրանց անդամակցելու իրավունքը:

Ուսումնասիրելով հավաքների իրավունքը և դրա հետ սերտորեն առնչվող իրավունքները՝ հարկ է նշել, որ հավաքների ազատության իրավունքը բաղկացած է մի շարք բաղադրամասերից՝

- ժողովներ անցկացնելու իրավունքը, որը ենթադրում է, որ մարդիկ կարող են համախմբվել և քննարկել իրենց հետաքրքրող հարցերը.
- հանրահավաքներ, երթեր և ցույ-

ցեր անցկացնելու իրավունքը, համաձայն որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքը պետության գործունեության նկատմամբ հրապարակայնորեն արտահայտելու հնարավորություն:

ՀՀ-ում հավաքներ անցկացնելու իրավունքը կարգավորվում է «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքով⁴ (այսուհետ՝ Օրենք), որի 2-րդ հոդվածը սահմանում է, որ հրապարակային միջոցառումն ընդհանուր օգտագործման տարածքներում տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական, հոգևոր կամ այլ պահանջների, խնդիրների ու հարցերի վերաբերյալ իրենց կարծիքն արտահայտելու, տեղեկություններ կամ գաղափարներ փնտրելու, ստանալու կամ տարածելու նպատակով անցկացվող խաղաղ և յուրաքանչյուրի մասնակցությունն ապահովող ժողովները, հանրահավաքները, երթերը (շքերթներ) կամ ցույցերն (այդ թվում՝ նստացույցեր) են, իսկ երթը՝ մեկ վայրից մյուսը շարժվելու միջոցով իրականացվող միջոցառում է, զանգվածային հրապարակային միջոցառումը՝ հրապարակային միջոցառումն է, որին մասնակցում է 100 և ավելի քաղաքացի:

ՀՀ Սահմանադրությունը, «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքը, ինչպես նաև «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիան և Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագիրը որպես հավաքների իրականացման համար սահմանված կարևորագույն պայման նախատեսում են

Սահմանադրական իրավունք

դրանց իրականացումն առանց զենքի՝ խաղաղ պայմաններում, ինչն արտահայտում է, որ նշված պայմանն ուղղված է ապահովելու երկրում ժողովրդավարությունը: Բնականաբար, հասարակական վայրում իրականացվող երթերը, հանրահավաքներն ու ցույցերը զինված ճանապարհով անցկացնելն ինքնաստիճայան արգելք է ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված այլոց իրավունքների և ազատությունների անկոտրում իրականացմանը: Վերն ասվածը ենթադրում է, որ հավաքների ազատության իրավունքը բացարձակ իրավունք չէ, և խնդրո առարկա այդ իրավունքը կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով նախատեսված դեպքերում՝ հետապնդելով իրավաչափ նպատակ, և որպեսզի այն անհրաժեշտ լինի ժողովրդավարական հասարակությունում: Որպես այդ իրավունքի իրականացման երաշխիք՝ Օրենքի 5-րդ հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններն իրավունք չունեն խոչընդոտելու օրենքով սահմանված կարգով անցկացվող հրապարակային միջոցառումներին կամ միջամտել դրանց:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ամրագրում է, որ այս իրավունքների իրականացումը ենթակա չէ որևէ սահմանափակման, բացի նրանից, որոնք նախատեսված են օրենքով և անհրաժեշտ են ժողովրդավարական հասարակությունում՝ ի շահ պետական անվտանգության կամ հասարակության անվտանգության, անկարգությունները կամ հանցագործությունները

ը կանխելու, առողջությունը կամ բարոյականությունը կամ այլ անձանց իրավունքներն ու ազատությունները պաշտպանելու նպատակով: Սույն հոդվածը չի խոչընդոտում օրինական սահմանափակումներ նախատեսել զինված ուժերի, ոստիկանության և պետական վարչակազմի մեջ մտնող անձանց կողմից այդ իրավունքների իրականացման նկատմամբ:

Խնդրո առարկա սահմանափակումներին անդրադարձել է նաև Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը՝ նշելով, որ խաղաղ հավաքներ անցկացնելու ազատության արդյունավետ ապահովումը չի կարող հանգել միայն դրանց միջամտելուն ձեռնպահ մնալու պետության պարտականության: Սակայն յուրաքանչյուր կոնկրետ գանգատի կապակցությամբ որոշելու համար, թե հավաքների ազատությանը պետության վիճարկվող միջամտությունն արդարացված է, թե ոչ, Եվրոպական դատարանը կատարում է հետևյալ թեստը.

- պարզում է, թե արդյո՞ք վիճարկվող սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով.

- պարզում է, թե արդյո՞ք օրենքով նախատեսված տվյալ սահմանափակումը հետապնդում է կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված որևէ իրավաչափ նպատակ.

- եթե սահմանափակումը նախատեսված է օրենքով և հետապնդում է կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի 2-րդ կետով նախատեսված իրավաչափ նպատակ, պարզում է, թե արդյո՞ք տվյալ սահմանափակումն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում: Այն դեպքում, երբ վիճարկվող սահմանափակումը չի բավարարում օրենքով նախատեսված լինելու պա-



Սահմանադրական իրավունք

հանջը, դատարանն այլևս հարկ չի համարում շարունակել քննությունը, քանի որ այդ պահանջի խախտումն արդեն իսկ ենթադրում է կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածի խախտում:⁵

Եվրոպական դատարանը, «Սանդի Թայման» ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճռում⁶ անդրադառնալով «օրենքով նախատեսված» արտահայտությանը, հայտնել է իր հետևյալ դիրքորոշումը. իրավունքը պետք է լինի բավականաչափ մատչելի՝ քաղաքացիները պետք է համապատասխան հանգամանքներում հնարավորություն ունենան կողմնորոշվելու, թե տվյալ դեպքում ինչ իրավական նորմեր են կիրառվում: Սեկայլ՝ Ռոտարուն ընդդեմ Ռումինիայի⁷ գործով կայացրած վճռում դատարանն արտահայտել է, որ օրենքը պետք է լինի պատշաճ կերպով թափանցիկ և կանխատեսելի, այսինքն՝ պետք է ձևակերպվի բավարար հստակությամբ և ճշգրտությամբ, որպեսզի հնարավորություն տա անհատին անհրաժեշտության դեպքում կարգավորելու իր վարքագիծը:

Տվյալ դեպքում ՀՀ Սահմանադրությունը ևս նախատեսում է իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումը միայն ՀՀ օրենքով (43-րդ հոդված): Օրինակ՝ «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածը նախատեսում է հրապարակային միջոցառման կազմակերպման և անցկացման սահմանափակումները: Մասնավորապես՝ 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետը սահմանում է, որ հրապարակային միջոցառումների անցկացումը լիազոր մարմնի կողմից կարող է արգելվել, եթե առկա են հա-

վաստի տվյալներ, որ միջոցառման անցկացումն ստեղծում է բռնության անմիջական սպառնալիք կամ իրական վտանգ է սպառնում պետական անվտանգությանը, հասարակական կարգին, հանրության առողջությանն ու բարոյականությանը, անձանց կյանքին և առողջությանը, այլոց սահմանադրական իրավունքներին ու ազատություններին կամ անցկացվում է սահմանադրական կարգը բռնի տապալելու, ռասայական, ազգային, կրոնական ատելություն բորբոքելու, բռնության, պատերազմ քարոզելու նպատակով կամ կարող է հանգեցնել զանգվածային անկարգությունների կամ էական գույքային վնաս հասցնել պետությանը, համայնքին, ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց:

Այդ տվյալները կարող են համարվել հավաստի, եթե դրանց առնչությամբ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր ոստիկանությունը կամ ազգային անվտանգության ծառայությունը ներկայացրել է պաշտոնական հիմնավորված եզրակացություն: Նույն կարգով այդ մարմինները եզրակացություն են տալիս այդ հիմքերի վերացման մասին:

Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդաբանական վեհաժողովը թիվ 1374⁸ բանաձևում վերը նշվածի իրավականության վերաբերյալ հայտնել էր մտահոգություն: Վկայակոչած նորմի առաջին իսկ ընթերցմամբ ձևավորվում է համոզմունք այն մասին, որ այն՝ 1. բխում է ՀՀ Սահմանադրությունից և 2. նախատեսում է այն բոլոր իրավաչափ նպատակները, որոնց առկայության պայմաններում սահմանափակումն անխուսափելի է դառնում: Սակայն,

Սահմանադրական իրավունք

թե ի՞նչ է իրենից ենթադրում «հավաստի տվյալներ» արտահայտությունը, որոնց առնչությամբ ոստիկանությունը կամ ազգային անվտանգության ծառայությունը ներկայացնում են պաշտոնական հիմնավորված եզրակացություն և դրանց առկայության պարագայում լիազոր մարմնի կողմից կարող է արգելվել հրապարակային միջոցառումների անցկացումը, օրենսդիրը չի հիմնավորում: Այսինքն՝ օրենքով կարգավորված չէ այն հիմնահարցը, թե այդ իրավունքի սահմանափակման հիմք հանդիսացող «հավաստի տվյալները» որտեղից, ինչ ծավալով և ծանրակշռվածությամբ պետք է լինեն:

Բացի այդ, Օրենքի 8-րդ հոդվածով սահմանված են լիազոր մարմնի և ոստիկանության լիազորությունները, մասնավորապես՝ 2-րդ մասի 7-րդ կետով սահմանվում է ոստիկանության այն լիազորությունը, ըստ որի՝ վերջինս կարող է օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով որոշում ընդունել դադարեցնելու սույն օրենքի պահանջների խախտմամբ անցկացվող հրապարակային միջոցառումը կամ այլ միջոցառումը և պահանջել կազմակերպչից դադարեցնելու հրապարակային միջոցառումը, իսկ նույն օրենքի 2-րդ մասի 8-րդ կետը սահմանում է, որ կարող է օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով հարկադիր դադարեցնել հրապարակային կամ այլ միջոցառումը: Օրենքի 14-րդ հոդվածում սահմանված են հրապարակային միջոցառման դադարեցման հիմքերը և կարգը:

Հարկ է ընդգծել, որ թեև Օրենքում լիազոր մարմնի կողմից հրապարակային միջոցառման անցկացման թույլտվություն տալու ձևակերպում չի սահմանվում, սակայն Օրենքի 2-րդ

հոդվածում ասվում է, որ լիազոր մարմինը՝ զանգվածային հրապարակային միջոցառումներ անցկացնելու մասին իրազեկումը քննարկող մարմինն է, որին վերապահված են այդ միջոցառման անցկացման արգելման լիազորությունները: Այսինքն, կարելի է արձանագրել, որ, ըստ էության, եթե լիազոր մարմինը չի արգելում այդ միջոցառումների անցկացումը, հետևաբար թույլատրում է: Նման պայմաններում, կարծում եմ՝ տրամաբանական կլինի նաև այն, որ այդ միջոցառումներն անցկացնելը դադարեցնելու լիազորությունը ևս վերապահված լինի լիազոր մարմնին (լիազոր մարմինն ընդունել համապատասխան որոշում), իսկ ոստիկանությունը՝ որպես իրավապահ մարմին, հետամուտ լինի օրենքով սահմանված կարգով այդ միջոցառումների իրականացման համար անվտանգության պահպանմանը և գործի միայն լիազոր մարմնի համապատասխան որոշման հիման վրա:

Հետաքրքիր է նշել այն հանգամանքը, որ Հայաստանի Հանրապետությունում 2008 թվականի մարտի մեկին տեղի ունեցած դեպքերից հետո ՀՀ Ազգային ժողովն ընդունեց վերը նշված օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին ՀՀ օրենքը, որի 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասը՝ շարադրվել էր հետևյալ բովանդակությամբ. «Այն դեպքերում, երբ զանգվածային հրապարակային միջոցառումները վերածվել են զանգվածային անկարգությունների, որոնք հանգեցրել են մարդկային զոհերի, նոր հանցագործությունների կանխման նպատակով, եթե սպառվել են կանխման մյուս միջոցները, լիազոր մարմինը կարող է



Սահմանադրական իրավունք

Ժամանակավորապես արգելել զանգվածային հրապարակային միջոցառումների անցկացումը մինչև հանցագործության հանգամանքների և հանցանք կատարած անձանց բացահայտումը»:

Վկայակոչած իրավանորմի տրամաբանական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ այն չի բխում ժողովրդավարության սկզբունքից այն պատճառաբանությամբ, որ իրավական և ժողովրդավարական պետությունը պետք է հետամուտ լինի անձի իրավունքների և ազատությունների անարգել իրականացմանը, իսկ քանի որ ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելը, որպես երկրի հիմնական օրենքով ամրագրված իրավունք, վերապահված է յուրաքանչյուրին, ապա այդ իրավունքի թեկուզ և ժամանակավորապես արգելումն ինքնին հանգեցնում է ժողովրդավարության սկզբունքների խախտմանը: Կարծում եմ, որ վերոգրյալը ՀՀ օրենքում 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասի ուժը կորցրած ճանաչելու պատճառներից մեկն է հանդիսանում: Բացի այդ, վերջինիս արդյունքում ձևավորվել է մի իրավիճակ, երբ արտակարգ դրությունը վերացել է, սակայն դրանով պայմանավորված սահմանափակումներից մեկը փաստացի շարունակվում է: Ավելին, եթե ինչ-որ մեկը նման սահմանափակման կիրառման առիթ կարող է դառնալ, ապա մյուսներն ինքնաբերաբար կգրկվեն խաղաղ հավաքներ անցկացնելու սահմանադրական իրավունքի իրացման հնարավորությունից, ինչը չի համապատասխանում Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի ոգուն և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին:

Եվրոպական դատարանը նշել է, որ դեմոնստրացիաների ընթացքում այլ անձանց կողմից կատարված բռնության առանձին դրսևորումների կամ այլ պատժելի արարքների արդյունքում մարդը չի գրկվում խաղաղ հավաքների ազատության իրավունքից, եթե տվյալ անձը պահպանում է խաղաղ մտադրությունը կամ վարքագիծը:¹⁰

Հավաքների ազատության սահմանափակման հիմքերից մի քանիսն ամրագրված են նաև ԵԱՀԿ ԺՀՄԻԳ Հավաքների ազատության հարցերով փորձագետների խորհրդի կողմից պատրաստված «Խաղաղ հավաքների ղեկավար սկզբունքներում», որտեղ որպես հավաքների սահմանափակման հիմք նախատեսված են հասարակական կարգի, առողջության և բարոյականության, այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունը, հասարակական և ազգային անվտանգության ապահովումը: Միևնույն ժամանակ Փորձագիտական խորհուրդը նշում է, որ մասնավորապես՝ «հասարակական կարգ» տերմինին ներհատուկ անորոշությունը չի կարող արդարացում լինել խաղաղ հավաքների արգելման կամ հարկադիր դադարեցման համար: Ո՛չ հասարակական անկարգությունների հիպոթետիկ ռիսկը, ո՛չ էլ թշնամաբար տրամադրված հանրության առկայությունը չեն կարող խաղաղ հավաքի արգելման համար օրինական հիմք հանդիսանալ: Հավաքների անցկացման նախնական սահմանափակումները, որոնք կիրառվում են հնարավոր ոչ էական բռնության դեպքերի համար, ավելի շուտ պետք է ճանաչել ոչ համարժեք միջոց, իսկ ցանկացած բռնության առանձին դեպքերի դրսևորում-

ների դեմ անհրաժեշտ է պայքարել ըստ իրավախախտման փաստի՝ կալանքի և դատական կարգով պատասխանատվության ենթարկելու միջոցով, այլ ոչ թե կանխարգելիչ միջոցների ճանապարհով:¹¹

Այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կապակցությամբ Փորձագիտական խորհուրդը նշում է. «Կարգավորող մարմինը պետք է հստակ հավասարություն գտնի հավաքների ազատության կարևորագույն իրավունքի պահպանման և դրա հետ հակասության մեջ մտած՝ հավաքների անցկացման տարածքում ապրող, աշխատող, գնումներ կատարող, առևտուր անող կամ ձեռնարկատիրությամբ զբաղվող այլ անձանց իրավունքների միջև: Այդպիսով, հավաքը դադարեցնելու հասարակ փաստը կամ նույնիսկ դրան հակադեցությունները չեն կարող այդ հավաքի վրա նախնական սահմանափակումներ դնելու պատճառ դառնալ: Հաշվի առնելով հանդուրժողականության կարևորությունը ցանկացած ժողովրդավարական հասարակության համար՝ անհրաժեշտ է սահմանել թույլատրելիության բարձր սահման, որն անցնելու դեպքում միայն կարող է սահմանվել, որ այս կամ այն հանրային հավաքը զուգորդվում է այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների անհիմն ոտնահարման հետ»: Անհրաժեշտ է հիշել, որ ԵՒԽԿ-ի կողմից հայտնվել է մտահոգություն ՀՀ ԱԺ-ի կողմից ընդունված «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքի վերաբերյալ, որն էլ Վենետիկի հանձնաժողովի վերջնական գեկույցում գնահատվել է սահմանափակող:¹²

Անդրադառնալով կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով սահմանված իրավունքի թույլատրելի սահմանափակումների իրավաչափ նպատակին՝ հարկ է նշել, որ իրավաչափ նպատակը ենթադրում է, որ երաշխավորված իրավունքները չեն կարող սահմանափակվել և օրենքով նախատեսված ցանկացած սահմանափակում կարող է հանդիսանալ միայն բացառություն, որը հիմնված կլինի սահմանադրական նորմերի և իրավաչափ նպատակի վրա: Իրավունքների և ազատությունների սահմանափակումն իրավական նպատակի իրականացման անհրաժեշտություն է:

Կոնվենցիայի 11-րդ և ՀՀ Սահմանադրության 43-րդ հոդվածներով նախատեսված իրավունքի թույլատրելի սահմանափակումների համար ընդհանուր են հետևյալ իրավաչափ նպատակները՝ պետական անվտանգության պաշտպանությունը, անկարգությունները կամ հանցագործությունները կանխելը, առողջական կամ բարոյականության պաշտպանությունը, այլոց իրավունքների և ազատությունների, պատվի և բարի համբավի պաշտպանությունը:

Վերոգրյալը հիմք ընդունելով՝ գտնում են, որ օրենքով նախատեսված սահմանափակումը պետք է լիարժեք լինի և դրանում ներառված դրույթներն իրենց հստակությամբ և պարզությամբ միանշանակ պետք է բացառեն իրավունքների իրականացումը խոչընդոտող հանգամանքները:

Ինչպես վերը նշվեց, ՀՀ օրենքի 9-րդ հոդվածի 4-րդ մասի 3-րդ կետում ևս թվարկվում են այն իրավաչափ նպատակները, որոնց լիարժեք իրականացման համար հնարավոր են դառնում իրավունքների թույլատրելի սահ-



Սահմանադրական իրավունք

մանափակումները: Անհրաժեշտ են համարում շեշտել այն կարևորագույն հանգամանքը, որ վերը թվարկված նպատակներից թեկուզ և մեկի առկայությունն ինքնին հիմք է պետության սահմանափակ միջամտության և իրավունքի թույլատրելի սահմանափակման համար, որպիսի պարագայում նման միջամտությունն արդարացված է:

Իսկ թե ինչ է իրենից ներկայացնում «անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում» արտահայտությունը, հարկ է կրկին անդրադառնալ Եվրոպական դատարանի վերլուծություններին, մասնավորապես՝ Յանգը, Ջեյմսը և Վեբստերն ընդդեմ Միացյալ Թագավորության գործով վճռի 13 63-րդ կետում դատարանն արտահայտում է այն դիրքորոշումը, որ «անհրաժեշտ» բառը չունի այնպիսի ճկունություն, որը հատուկ է այնպիսի արտահայտությունների, ինչպիսիք են «օգտակար» կամ «ցանկալի» արտահայտությունները: «Անհրաժեշտ» ածականը ենթադրում է «անհետաձգելի հասարակական պահանջմունքի» առկայությունը: Պայմանավորվող պետությունները նման պահանջմունքի առկայությունը գնահատելիս ունեն հայեցողության որոշակի շրջանակ, որը, սակայն, գտնվում է եվրոպական վերահսկողության ներքո:

Հիմնական դատական վիճաբանությունների տեղիք է տալիս և առավել խրթին է պարզել այն հարցը, թե արդյոք պատասխանող պետության վիճարկվող միջամտությունն անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում և արդյոք ապահովված է անհրաժեշտ համաչափություն ու հավասարակշռություն կիրառվող սահմանափակման և այդ սահմանա-

փակմամբ հետապնդվող իրավաչափ նպատակի միջև:

Տվյալ դեպքում ուսումնասիրելով մեր երկրում առկա պրակտիկան (2008 թվականի մարտի մեկ)՝ հարկ է շեշտել, որ պետության վիճարկվող միջամտությունը գտնվում է եվրոպական վերահսկողության ներքո: Պետության միջամտության օրինաչափության հարցը որոշելիս կոնվենցիայի 11-րդ հոդվածով նախատեսված վերը նշված երեք անհրաժեշտ պայմանների միաժամանակյա առկայությունը պետք է հստակ լինի: Ավելին, որպես կանոն, պետք է պարզվի, թե հավաքների ազատության իրավունքի սահմանափակումը նախատեսված է պետության ներպետական օրենքով, թե ոչ, հետապնդում է որևէ իրավաչափ նպատակ և արդյո՞ք անհրաժեշտ է ժողովրդավարական հասարակությունում:

Արժարժեղի հավաքների ազատության իրավունքը և դրան կից հիմնախնդիրները՝ գտնում են, որ ուշադրության պետք է արժանացնել նաև ուսումնասիրվող իրավունքի հետ սերտորեն կապված և արդիական նշանակություն ունեցող հակահավաքի՝ հակացույցի իրավունքին, որի կանոնակարգմանն օրենսդիրը ՀՀ օրենքում չի անդրադարձել, ինչը տվյալ պարագայում, կարծում են, օրենքի բացթողում է:

Ըստ էության, հակացույցը դա նույն հավաքների անցկացումն է: Հանրահավաքների ընթացքում հնչող քաղաքական հայացքները կարող են չհանրնկնել այլոց դիրքորոշման հետ, ինչով և պայմանավորված լինի նրանց կողմից հակացույցի անցկացման ցանկությունը: 14 Այնուամենայնիվ, հակացույցը ևս անձի իրավունքն է,

որը նպատակ է հետապնդում փոխանակել կարծիքներ կամ ծավալել երկխոսություն, այսինքն՝ ձևավորել տեսակետներ, մտտեցումներ, որոնք տրամաբանորեն չեն համընկնում հավաքներում արտահայտած կարծիքներին: Այդ հիմնախնդրի չկարգավորված լինելու հանգամանքը կարող է տեղիք տալ անհարկի բախումների, ուստի առողջ ժողովրդավարական հասարակություն ունենալու և բախումներից խուսափելու համար անհրաժեշտ են համարում Օրենքում անդրադառնալ դրա կանոնակարգմանը:

Վերոգրյալ պատճառաբանությունը հիմք է արձանագրելու, որ «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքում դեռևս պետք է որոշակի բարեփոխումներ կատարել՝ ելնելով մարդու և քաղաքացու հիմնական օրենքով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունից:

Հետևաբար ժողովրդավարական հասարակությունում մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների լիարժեք իրականացումն ապահովելու համար պետությունն ինքը պետք է հոգ տանի իր ազգային օրենսդրությունը հստակեցնելու և պարզեցնելու, ավելորդ խոչընդոտներից խուսափելու համար:

Այսպիսով, ամփոփելով խնդրո առարկա իրավունքի հիմնախնդիրները և Օրենքով դրանց կարգավորման և սահմանափակման հիմնահարցերը՝ գտնում են, որ Օրենքի կարևորագույն խնդիրը պետք է լինի ինչպես այդ իրավունքի պաշտպանությունը, այնպես էլ կոնվենցիայի 11-րդ և Սահմանադրության 43-րդ հոդվածների դրույթներով սահմանված հավասարակշռված սահմանափակումներ նախատեսելը:

1. Այվազյան Ն. ՀՀ սահմանադրական իրավունք: Երևան, 2008, էջ 257:

2. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություններ: Երևան, 2005, էջ 359:

3. Երիցյան Ա. Մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքները և ազատությունները ՀՀ-ում, Երևան, 1996, էջ 77:

4. «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» ՀՀ օրենքը 04.05.2004 թվականին ընդունված ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից:

5. «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի և դրան կից արձանագրությունների մեկնաբանություններ: Երևան, 2005, էջ 385:

6. *Sundy Times v. the United Kingdom*, Judgment of 26 April 1979.

7. *Rotaru v. Romania*, Judgment of 4 May 2000. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http://assembly.coe.int/documents/adoptedtext/ta04/eres13>

74.htm.

9. «Ժողովներ, հանրահավաքներ, երթեր և ցույցեր անցկացնելու մասին» թիվ ՀՕ-1-Ն օրենքի 20.03.2008 թվականի փոփոխություններ, 9-րդ հոդվածի 6-րդ մասն ուժը կորցրել է թիվ ՀՕ-74-Ն օրենքի 11.06.2008 թվականի փոփոխություններով:

10. *Ezelin v. France*. Judgment of 26 April 1991.

11. Ստանկովը և «Իլինդեն» միացյալ մակեդոնական կազմակերպությունն ընդդեմ Բուլղարիայի, 2001թ., կետ 94:

12. European commission for democracy through law (Venice commission) opinion on the law on conducting meetings, assemblies, rallies and demonstrations of the republic of Armenia Adopted by the Venice Commission, at its 60th Plenary Session, (Venice 8-9 October 2004).

13. *Young, James and Webster v. the United Kingdom*, Judgment of 13 July 1981.

14. Մարդու իրավունքների եվրոպական կոնվենցիայի 8-11-րդ հոդվածներ, Վերապատրաստման դասընթացի նյութերի ժողովածու: Երևան, 2005, էջ 48:



ՀՀ վճռաբեկ դատարանի նախագահի խորհրդական

ՇՓՈՐԵԼՈՒ ԱՍՏԻՃԱՆ ՆՄԱՆ ՆՇԱՆԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ

ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԽԱՆՏՄԱՆ ՏԵՍԱԿ

Շփոթելու աստիճան նման ապրանքային նշանի կիրառումն ապրանքային նշանի տարրերի նմանակումն է, որը չի կարող գնահատվել որպես նույնական նշանի կիրառում, բայց բավարար է սպառողի մոտ շփոթության առաջացման վտանգ առաջացնելու համար:¹

Ապրանքային նշանի շփոթելու աստիճանի նմանությունը սուբյեկտիվ գնահատման ենթակա հարց է, որն իրականացնելու պարտավորությունը դրված է դատարանի վրա:

Սակայն, որոնք են այն չափորոշիչները (տարրերը), որոնք դատարանի կողմից պետք է հաշվի առնվեն ապրանքային նշանի շփոթության աստիճանի նմանությունը որոշելու համար:

Այսպես, օրենքի 4-րդ հոդվածի 4.1-րդ կետի համաձայն՝ ապրանքային նշանի սեփականատիրոջ բացառիկ իրավունքի խախտում (ապրանքային նշանի ապօրինի օգտագործում) է համարվում առանց նրա թույլտվության Հայաստանի Հանրապետության տարածքում քաղաքացիական շրջանառության մեջ ապրանքային նշանի կամ դրան շփոթելու աստիճան նման նշանի օգտագործումն այն ապրանքների նկատմամբ, որոնց անհատականացման համար գրանցված է ապրանքային նշանը կամ այդ ապրանքներին նույնատիպ ապրանքների նկատմամբ, այդ թվում՝ ապրանքային նշանի կամ դրան շփոթելու աստիճան նման նշանի կիրառումը (գետեղումը)։

ա) ապրանքների, պիտակների, այդ ապրանքների փաթեթավորման վրա, եթե այդ ապրանքներն արտադրվում են, վաճառվում են կամ վաճառքի են առաջարկվում, ցուցադրվում են ցուցահանդեսներում կամ տոնավաճառներում կամ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական շրջանառության մեջ են դրվում այլ եղանակներով կամ պահպանվում (պահեստավորվում) և (կամ) այդ նպատակով տեղափոխվում կամ ներմուծվում են Հայաստանի Հանրապետություն։

բ) ծառայություններ մատուցելիս կամ աշխատանքներ կատարելիս։

գ) ապրանքները քաղաքացիական շրջանառության մեջ դրվելու համար օգտագործվող փաստաթղթերում։

դ) ապրանքների գովազդներում և վաճառքի առաջարկներում։

ե) ինտերնետային կամ հեռահաղորդակցության համաշխարհային համակարգչային այլ ցանցերում, մասնավորապես՝ հասցեագրման ցանկացած միջոցներում, այդ թվում՝ դոմեն անվանումներում։

Վերոնշյալից հետևում է, որ ապրանքները, այդ ապրանքների փաթեթավորումները, պիտակները, որոնց վրա ապրանքային նշաններն օգտագործվում են ապօրինի, համարվում են կեղծ, նմանակված:

Ինչ վերաբերում է «շփոթելու աստիճանի նման ապրանքային նշան»

ՊԱՏԱԿԱՆ ԽԱՅԻՄ - ՀՈՒՆԻՄ 2009 թ - 6 (118 - 119)
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

նի» հասկացությանը, ապա դրա բնորոշման և պարտադիր պահանջների օրենսդրական կարգավորումը բացակայում է:

Փոխարենը, «շփոթելու աստիճանի նման ապրանքային նշանի» հասկացությունը և բնութագրիչ հատկանիշները սահմանվում են «Ապրանքային և սպասարկման նշանների հայտերի ձևակերպման, ներկայացման և քննարկման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարի 12.04.2005թ. թիվ 85-Ն հրամանով, որն ուղղորդիչ դեր ունի Հայաստանում ապրանքային նշանների գրանցման գործընթացում:

Մասնավորապես՝ վերոնշյալ կարգի 92-րդ կետի երկրորդ պարբերության համաձայն՝ նշանը համարվում է շփոթելու աստիճանի նման, եթե այն ընդհանուր առմամբ զուգորդվում է դրա հետ, այսինքն՝ մարդու մոտ առաջացնում է նույն պատկերի, բառի, դրանց համակցության, իմաստի ընկալման զգացողություն՝ չնայած առանձին տարբերությունների առկայությանը:

Վերոնշյալ կարգի, ինչպես նաև օրենքի 4-րդ հոդվածի 4.1-րդ կետի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նմանակումը (շփոթելու աստիճան նման նշանի կիրառումը) առկա է, եթե նույն կամ նույնատիպ ապրանքների անհատականացման համար օգտագործվում է այնպիսի ապրանքային նշան, որը սպառողի մոտ առաջացնում է շփոթելու հավանականություն արդեն իսկ գրացված կամ հանրահայտ ապրանքային նշանի հետ:

Այսպիսով, շփոթելու աստիճանի նման ապրանքային նշանի կիրառ-

ման (նմանակման) փաստը արձանագրելու համար հարկավոր է հետևյալ երեք տարրերի միաժամանակյա առկայությունը: Դրանք են՝

1. համապատասխան ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը,
2. նշանների նմանությունը,
3. սպառողի մոտ շփոթություն առաջանալու վտանգը:

Նմանակման վերոնշյալ առաջին երկու տարրերը՝ ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը, ինչպես նաև նշանների նմանությունը կարող ենք անվանել օբյեկտիվ տարրեր, իսկ սպառողի մոտ շփոթություն առաջանալու վտանգը՝ սուբյեկտիվ տարր:

Վերոնշյալ տարրերը առաջին հայացքից բավական մոտ են իրար, բայց իրականում խոսքը գնում է տարբեր տարրերի մասին:

1. Ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը. Վերոնշյալ օրենսդրական կարգավորումից հետևում է, որ առաջնային է ապրանքների մասնագիտացման սկզբունքը, համաձայն որի՝ ապրանքային նշանը սեփականատիրոջ կողմից գրանցվում է որոշակի տեսակի ապրանքների անհատականացման համար, որոնք վերջինիս կողմից նշվում են գրացման հայտում, իսկ համապատասխան նշանը մնում է ազատ այլ ապրանքների համար (բայց ոչ նույնատիպ):

Եթե «նույն ապրանք» հասկացությունը որևէ բարդություն չի ներկայացնում իրավակիրառ պրակտիկայում, նույնը չի կարելի ասել «նույնատիպ ապրանքների» դեպքում:

Ըստ ապրանքային և սպասարկման նշանների հայտերի ձևակերպման ներկայացման և քննարկման կարգի՝ նույնատիպ ապրանքներ հա-



Քաղաքացիական իրավունք

մարվում են նույն սեռին, տեսակին վերաբերող այն ապրանքները, որոնք նման ապրանքային նշանով նշելու դեպքում սպառողի կողմից ընկալվում են որպես նույն ընկերության արտադրանք: Նույնատիպ ապրանքների վերաբերյալ նույն կարծիքն է հայտնել նաև Ֆրանսիայի վճռաբեկ դատարանը, համաձայն որի. «Նույնատիպ են համարվում այն ապրանքները, որոնք նույն ապրանքային նշանով նշելու դեպքում սպառողի կողմից ընկալվում են որպես նույն ընկերության արտադրանք»:²

Ապրանքների նույնատիպությունը որոշելիս հաշվի է առնվում նույն կամ շփոթելու աստիճան նման նշաններով դրանց վաճառքի ժամանակ նույն անձի (արտադրողի) կողմից թողարկվելու հարցում սպառողի մոտ պատկերացում առաջանալու սկզբունքային հնարավորությունը:

Այսպիսով, ապրանքների նույնատիպ լինելը որոշելիս հաշվի է առնվում՝

- ապրանքի տեսակը,
- ապրանքի պատրաստման առանձնահատկությունները (տեխնոլոգիական),
- ապրանքի օգտագործման բնագավառը,
- ապրանքի իրացման պայմանները (իրացման ոլորտը և կարգը):

Ապրանքների նույնականությունը և նույնատիպությունը որոշելիս փորձաքննության ընթացքում հաշվի է առնվում, որ նույնատիպ ապրանքները, որոնց համար անցկացվում է գրանցման ներկայացված նշանի փորձաքննությունը, վերաբերում են տարբեր դասերի: Այդ պատճառով նույնական կամ շփոթելու աստիճան

նման ապրանքային նշան հայտնաբերելիս փորձագետն անմիջականորեն ստուգում է ապրանքների ցանկով, անկախ այն դասերից, որոնց վերաբերում է տվյալ ապրանքային նշանը: Օրինակ՝ կրակվառիչները վերաբերում են դաս 34-ին, իսկ էլեկտրական կրակվառիչը՝ դաս 9-ին. կտորից պայուսակները վերաբերում են դաս 24-ին, իսկ կաշվից պայուսակները՝ դաս 18-ին:³

Ինչ վերաբերում է ապրանքի տեսակին, ապա կարելի է նշել մի շարք օրինակներ այլ երկրների դատական պակտիկայից: Օրինակ՝ Ֆրանսիայում Լիոնի վերաքննիչ դատարանի կողմից, որպես նույն տեսակի ապրանք է համարվել ավտոմեքենան և հեծանիվը:⁴ Վերջինս բացատրվում է այն հանգամանքով, որ բավականին մեծ է այն բանի հավանականությունը, որ թե՛ ատոմեքենան և թե՛ հեծանիվը արտադրվում են միևնույն անձի կողմից:

Ինչ վերաբերում է ապրանքների օգտագործման բնագավառին, ապա նույնատիպ են համարվում այն ապրանքները, որոնք իրականացնում են նույնանման գործառույթ, ծառայում են նույնանման նպատակի: Օրինակ՝ Ֆրանսիայի լիազոր մարմնի (ազգային շուկայի ներդաշնակեցման (հարմոնիզացիայի) գործակալություն) կողմից⁵ նույնատիպ են համարվել երեխայի հագուստը և երեխայի օրորոցը: Վերջինս արձանագրել է, որ վերոնշյալ երկու ապրանքների դասակարգման տարբերությունը (12-օրորոցի համար և 25-երեխայի հագուստի) այս հարցում էական դեր չի խաղում:⁶

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ կա-

րելի է գալ այն եզրահանգման, որ նմանակման փաստն արձանագրելու համար բավականին մեծ կարևորություն է տրվում մի այնպիսի հանգամանքի առկայությանը, ինչպիսին է ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը: Մասնավորապես՝ վերջինիս մանրակրկիտ և պատշաճ գնահատման դեպքում կարելի է եզրահանգումներ կատարել այն մասին, թե որքանով ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը կարող է ազդեցություն ունենալ սպառողների գիտակցության վրա այս կամ այն ապրանքային նշանով անհատականացված ապրանքի ընտրության հարցում և որն է ապրանքի նույն կամ նույնատիպ լինելու ազդեցությունը և դրա չափաբաժինը սպառողների շրջանում համապատասխան ապրանքն արտադրողի հարցում շփոթության առաջացման համար:

2. Նշանների նմանություն. Նշանների նմանությունը գնահատելիս հարկավոր է դրանք համեմատել այն տեսքով, որով նրանք գրանցվել են:

Ինչ վերաբերում է բառային (տառային) ապրանքային նշաններին, ապա այդ նշանները, որպես կանոն, դասվում են այն ապրանքային նշանների շարքին, որոնք ընկալվում են միաժամանակ տեսողական, իմաստային և ձայնային եղանակով: Այսինքն, բառային ապրանքային նշանն առկա է և իրականացնում է իր առջև դրված գործառույթներն անկախ դրա հավելումներից, հետևաբար երկու նշանները պետք է գնահատվեն ինքնուրույնաբար, առանց հաշվի առնելու դրանց ներկայացման եղանակը: Իսկ համեմատության առարկա պետք է դառնա միայն համապատասխան նշանը առանց հաշվի առնելու այդ

նշանի կալիգրաֆիան:⁷ Այսինքն, վերոնշյալից հետևում է, որ նշաններում պաշտպանության օբյեկտ է հանդիսանում միայն հիմնական տարբերակիչ տարրը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ համապատասխան նշանին կատարված հավելումներն այնքանով են փոխում այդ նշանը, որ հիմնական տարրը կորցնում է իր անհատականությունը և տարբերակիչ նշանակությունը:

Մասնավորապես՝ վերոնշյալ եզրահանգումները հիմնավորող օրինակ է ՀՀ տնտեսական դատարանի 09.07.2004 թվականի վճիռը, որով դատարանը, գնահատելով «ՆՈՅ» և «ՆՈՅ-ՆԱՀԱՊԵՏ» ապրանքային նշանները, եկել է եզրահանգման, որ «Վերոնշյալ ապրանքային նշանների մեջ առկա տարրերից համընկնող տարր է հանդիսանում ՆՈՅ բառը, որն ունի առանձին ու համընկնող իմաստ, և որի վրա է ընկնում տրամաբանական շեշտադրումը»:⁸ Բացի այդ, դատարանը նշել է, որ ՆՈՅ և ՆՈՅ-ՆԱՀԱՊԵՏ ապրանքային նշաններն իմաստային առումով որևէ կերպ չեն տարբերվում իրարից, հետևաբար չունենալով տարբերակիչ հատկանիշ, ինչպես նաև ՆՈՅ-ՆԱՀԱՊԵՏ ապրանքային նշանում ՆՈՅ ապրանքային նշանը կազմելով ապրանքային նշանի մեջ գերիշխող մասը, այն չէր կարող գրանցվել որպես ապրանքային նշան: Վերոնշյալ վճիռը բողոքարկվել է Վճռաբեկ դատարան, որը, գործով հայտնելով նույն դիրքորոշումը, անփոփոխ է թողել ՀՀ տնտեսական դատարանի վճիռը:⁹

Նույն հիմքով Մտավոր սեփականության գործակալության կողմից մերժվել է նաև «King of Cigarettes»



Քաղաքացիական իրավունք

նշանի գրանցման հայտը նախկինում արդեն իսկ գրանցված «King» ապրանքային նշանի առկայության պատճառով:¹⁰

Այսպիսով, ասվածից կարելի է եզրակացնել, որ ապրանքային նշանի համեմատության ընթացքում նախ և առաջ պետք է հաշվի առնվի տարբերակիչ նշանակություն ունեցող նշանը, անկախ լրացուցիչ և զուտ սիմվոլիկ տարրերի առկայությունից: Այսինքն, եթե ապրանքային նշանում կրկնվում է տարբերակիչ նշանակություն ունեցող տարրը, հետևաբար կարելի է եզրակացնել, որ այն ունի շփոթելու աստիճանի նմանություն:

Սակայն, հարց է ծագում, թե ո՞րն է ապրանքային նշանների համեմատության մեթոդը, ի՞նչ եղանակներով պետք է համեմատվեն ապրանքային նշանները դրանց նմանությունը որոշելու համար:

Տվյալ բնագավառում միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ապրանքային նշանները պետք է համեմատության առարկա դարձվեն որպես ամբողջություն, որպեսզի ստեղծվի նույն իրադրությունը, որն առկա է սպառողի մոտ, քանի որ վերջինս իր տրամադրության տակ չունի երկու նշանները, որպեսզի կարողանա գտնել դրանց տարբերակիչ հատկանիշները:¹¹

Այսինքն, հիմք ընդունելով այն հանգամանքը, որ ապրանքային նշանի հիմնական նպատակն է անհատականացնելու իր ապրանքը և ուղղորդելու պոտենցիալ սպառողներին, հետևաբար ապրանքային նշանների նմանությունը գնահատելիս այն պետք է գնահատել և հետագոտել ոչ թե մասնագիտական՝ պրո-

ֆեսիոնալ տեսանկյունից, այլ ընդհակառակը՝ հասարակ սպառողի աչքերով, որը չունի հատուկ գիտելիքներ և ունակություններ համապատասխան բնագավառում: Վերոնշյալից հետևում է, որ ապրանքային նշանների փորձագիտությունը պետք է կատարվի՝ հաշվի առնելով համապատասխան երկրում սպառողների զարգացվածության և պատրաստվածության մակարդակը:

Այսպիսով, հարց է ծագում, թե երկու ապրանքային նշանների համեմատության ընթացքում դատարանը պետք է հաշվի առնի ապրանքային նշանների նմանությունները, թե տարբերությունները:

Այս հարցի շուրջ առկա է Ֆրանսիայի վճռաբեկ դատարանի կարծիքը, որն իր որոշմամբ սահմանել է այն բոլոր պահանջները, որոնք պետք է հաշվի առնվեն նույն կամ նույնատիպ ապրանքների անհատականացման համար օգտագործվող ապրանքային նշանների շփոթելու աստիճանի նմանության հարցը որոշելիս: Մասնավորապես՝ Ֆրանսիայի վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է. «Նշանը համարվում է այլ նշանին շփոթելու աստիճան նման, եթե նմանությունները բավարար են սպառողի մոտ շփոթություն առաջացնելու համար, առանց հաշվի առնելու առանձին հնարավոր տարբերությունների առկայությունը»:¹²

Գրեթե նույն կարգավորումն է առաջարկում նաև վերևում արդեն իսկ հիշատակված «Ապրանքային և սպասարկման նշանների հայտերի ձևակերպման, ներկայացման և քննարկման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ առևտրի և տնտեսական զար-

Քաղաքացիական իրավունք

գացման նախարարի 12.04.2005թ. թիվ 85-Ն հրամանի 92-րդ կետի երկրորդ պարբերությունը, որն իր կիրառումն է ստացել Վճռաբեկ դատարանի մի շարք որոշումներում:

Մասնավորապես՝ «Գրանդ Քենդի» հայ-կանադական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի հայցի ընդդեմ «Արարատ» ՍՊԸ-ն գործով Վճռաբեկ դատարանը, հիմք ընդունելով վերոնշյալ հրամանի 92-րդ կետի կանոնը, եկել է այն եզրահանգման, որ ապրանքային նշանները համեմատելիս նախ և առաջ պետք է հաշվի առնվեն այդ նշանների նմանությունները (որն ունի տարբերակիչ նշանակություն), անկախ լրացուցիչ և աննշան տարրերի առկայության: Այսինքն, եթե ապրանքային նշանում կրկնվում է տարբերակիչ նշանակություն ունեցող տարրը, կարելի է եզրակացնել, որ այն ունի շփոթելու աստիճանի նմանություն:¹³

Ապրանքային նշանների շփոթության աստիճան նմանության հարցի նկատմամբ նման մոտեցումը բացատրվում է այն հանգամանով, որ սպառողը այս կամ այն ապրանքն ընտրելիս առաջին հերթին ուշադրություն է դարձնում հենց ապրանքային նշանին և դրանում գտնելով իրեն արդեն իսկ հայտնի ապրանքային նշանի հիմնական բաղադրատարրերը՝ կարող է սխալ համոզմունք ձեռք բերել համապատասխան ապրանքն արտադրողի հարցում, առանց նկատելու այն չնչին տարբերությունները, որոնք սպառողը կարող էր նկատել միայն այդ երկու ապրանքային նշանները իրար կողք կողքի համեմատելիս:

Այսպիսով, հարց է ծագում՝

որո՞նք են այն նմանությունները որոնք կարող են շփոթություն առաջացնել սպառողի մոտ: Մասնավորապես՝ դրանք են՝

Տեսողական նմանություններ. Տեսողական նմանությունները կարող են արտահայտվել հետևյալ եղանակներով.

- Մեկ այլ բառի (բառերի) ավելացումով. Մասնավորապես՝ այս դեպքի համար վառ օրինակ է հանդիսանում ՀՀ մտավոր սեփականության գործակալության կողմից «Հին բերդ» ապրանքային նշանի գրանցման մերժումը այն պատճառաբանությամբ, որ այն շփոթելու աստիճան նման է նախկինում գրանցված «Բերդ» ապրանքային նշանին:¹⁴

- Մեկ տառը հանելով. Սովորաբար, այս եղանակն օգտագործվում է, երբ ապրանքային նշանը բաղկացած է մեկ բառից: Օրինակ՝ PANASONIC և PANASONC: Այս ապրանքային նշանների շփոթության աստիճանի նմանությունն այն է, որ առաջին 7 տառերը նույն հերթականությամբ կրկնվում են, այսինքն՝ առկա է տեսողական եղանակով շփոթելու բարձր հնարավորություն:

- Մեկ տառ ավելացնելով. Օրինակ՝ Փարիզի առաջին ատյանի դատարանը գործերից մեկով եկել է այն եզրահանգման, որ Eurostart նշանը շփոթության աստիճան նման է Eurostar նշանին:¹⁵ Գատարանը նման եզրահանգման համար հիմք է ընդունել նախ՝ այն հանգամանքը, որ այդ երկու բառերն ունեն տեսողական նմանություն և մեկ տառի տարբերությունը կարող է սպառողների շրջանում շփոթմունքի պատճառ դառնալ: Բացի այդ, դատարանը



Քաղաքացիական իրավունք

հաստատված է համարել, որ վերոնշյալ երկու ապրանքային նշաններն ունեն նաև ձայնային (լսողական) մմանություն, քանի որ ֆրանսերենում «Eurostart» բառի վեջում «t» տառը չի արտասանվում:

- Մեկ կամ մի քանի տառեր փոփոխելով. Հարկ ենք համարում արձանագրել, որ վերոնշյալ մեթոդը ամենատարածվածն է ապրանքային նշանների մմանակման գործում:

Օրինակ՝ Փարիզի վերաքննիչ դատարանը եկել է այն եզրահանգման, որ Poker նշանը շփոթության աստիճան մման է Joker նշանին:¹⁶

Մասնավորապես՝ դատարանը մման եզրահանգում կատարելիս հիմք է ընդունել այն հանգամանքը, որ վերոնշյալ դեպքում թե՛ Poker և թե՛ Joker բառերը բաղկացած են նույն քանակի նույն տառերից, բացառությամբ առաջին տառի, և դրանք շարադրված են նույն հերթականությամբ:

Վերոնշյալից կարելի է ենթադրել, որ տառերի փոփոխությունը կարող է հիմք հանդիսանալ ապրանքային նշանների շփոթելու աստիճանի մմանությունը հաստատված համարելու համար, եթե այդ երկու ապրանքային նշաններն ունեն նույն կառուցվածքը, և նույնանում են տեսողական առումով:

Բացի վերոնշյալից, ապրանքային նշանների մմանությունը գնահատելիս դատարանը կարող է հաշվի առնել նաև նշանների պարզ ֆոնետիկ մմանությունը. Օրինակ՝ Փարիզի վերաքննիչ դատարանն արձանագրել է, որ Axxis նշանը մման է և ACSI նշանին,¹⁷ իսկ C&A ապրանքային նշանը՝ CIA-ին:¹⁸

Մտավոր (իմաստային) մմանություններ. Այս դեպքում գործ ունենք ավելի նրբանկատ մմանակման հետ: Ի տարբերություն տեսողական մմանությունների, որի դեպքում հաշվի է առնվում սպառողների շրջանում տեսողական եղանակով շփոթություն առաջանալու ռիսկը, ապա այս դեպքում պետք է հաշվի առնվի նաև իմաստային մմանությունը պաշտպանվող և մմանակվող ապրանքային նշանների միջև: Այսինքն, այս դեպքում մմանակման փաստը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ է գտնել իմաստային ընդհանրություն երկու նշանների միջև: Վերջինս կարող է իրականացվել հետևյալ եղանակներով.

- Պաշտպանվող ապրանքային նշանի հոմանիշի օգտագործման եղանակով.

Օրինակ՝ Carte Noire և Label Noir:¹⁹ Մասնավորապես՝ թե՛ ֆրանսերենում և թե՛ անգլերենում Carte և Label հասկացություններն ունեն նույն իմաստը:

- Պաշտպանվող ապրանքային նշանի թարգմանության օգտագործման եղանակով:

Այս դեպքում հատկանշական է և պետք է հաշվի առնվի այն հանգամանքը, թե արդյո՞ք համապատասխան թարգմանության իմաստը հանրության մեծ շրջանակի համար հասկանալի է: Այսինքն, մմանակումն առկա է այն բոլոր դեպքերում, երբ որպես ապրանքային նշան օգտագործվում է այն բառի թարգմանությունը, որը հանրության մեծ մասին ծանոթ է, կամ այն պարզ պատճառով, որ այն հասարակ առօրյայում օգտագործվող բառ է, կամ էլ այն բա-

Քաղաքացիական իրավունք

վականին թափանցիկ է հանրության համար:

Օրինակ՝ ՀՀ մտավոր սեփականության գործակալությունը «Արտաշես արքա» ապրանքային նշանի գրանցումը մերժելու հիմքում դրել է այն հանգամանքը, որ այն շփոթելու աստիճան նման է «Ցար Արտաշես» ապրանքային նշանին:²⁰

Ձայնային նմանություններ. Ինչ վերաբերում է ապրանքային նշանների ձայնային նմանությանը, ապա վերջինս հիմնականում կարող է որոշվել հետևյալ հատկանիշներով՝

1) համեմատվող նշաններում մոտ և համընկնող հնչյունների առկայությամբ.

2) նշանը կազմող մոտ հնչյունների մոտիկությամբ.

3) մոտ հնչյունների և հնչյունային կապակցությունների միմյանց նկատմամբ դասավորվածությամբ.

4) համընկնող վանկերի առկայությամբ և դրանց դասավորվածությամբ.

5) նշանի մեջ պարունակվող վանկերի ընդհանուր քանակով.

6) նշաններում համընկնող հնչյունային կապակցությունների տեղով.

7) ձայնավորների կազմի մոտիկությամբ.

8) բաղաձայնների կազմի մոտիկությամբ.

9) նշանների համընկնող մասերի բնույթով.

10) նշաններից մեկը մյուսի մեջ մտնելով, հատկապես բառային արտահայտությունների, այդ թվում՝ ֆիրմային անվանումների մեջ: Այս դեպքում համընկնող վանկերի առկայության կամ մի նշանը այլ նշանի մեջ մտնելու դեպքում նմանության

ծագման որոշիչ գործոն է համարվում համընկնող մասերի սկզբնական դիրքը: Շատ դեպքերում նշանների նման ճանաչման հիմք կարող է հանդիսանալ ինչպես սկզբնամասերի, այնպես էլ վերջնամասերի համընկումը՝ տարբեր միջնամասերի դեպքում.

11) շեշտադրությամբ:

3. Սպառողի մոտ շփոթություն առաջանալու վտանգ. Ինչպես արդեն նշվեց վերևում, ապրանքային նշանի նմանակման փաստն արձանագրելու համար պարտադիր է նաև սուբյեկտիվ տարրի առկայությունը՝ սպառողի մոտ շփոթություն առաջանալու վտանգի առկայությունը:

Շփոթության վտանգն առկա է այն դեպքում, երբ նմանակումը սպառողին մղում է այն մտքին, որ այդ նշանով անհատականացված ապրանքն իրեն նախկինում հայտնի արտադրողի ապրանքն է, ինչը նրան ստիպում է ընտրելու ոչ այն ապրանքը, որը նա փնտրում է:

Օրենքի 4-րդ հոդվածի 4.1-րդ կետի, ինչպես նաև «Ապրանքային և սպասարկման նշանների հայտերի ձևակերպման, ներկայացման և քննարկման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարի 12.04.2005թ. թիվ 85-Ն հրամանի 92-րդ կետի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նմանակման փաստի առկայությունը հաստատված համարելու համար բավարար չէ սոսկ սպառողի մոտ շփոթության առաջացման փաստը, այլ նաև հարկավոր է նման շփոթություն առաջանալու իրական հնարավորության առկայությունը:

Փարիզի առաջին ատյանի դատարանը 1995 թվականի հուլիսի 9-ին



Քաղաքացիական իրավունք

կայացված վճռով եկել է այն եզրահանգման, որ ապրանքային նշանը կարող է որակվել որպես նմանակված, եթե ապացուցվի, որ այն շփոթություն է առաջացրել այն անձանց շրջանակներում, որոնք քաջատեղյակ էին համապատասխան ապրանքային նշանի մասին: Իսկ մեկ այլ վճռով դատարանը եզրակացրել է. «Այն հանգամանքը, որ երկու ապրանքային նշաններ բավականին երկար ժամանակաշրջանի ընթացքում համատեղությամբ գործել են առանց սպառողների շրջանակում որևէ շփոթություն առաջացնելու, վկայում է շփոթության առաջացման հնարավորության բացակայության մասին»:²¹

Հարկ է նշել, որ, որպես կանոն, շփոթության առաջացման վտանգն ուղղակիորեն կապված է ապրանքային նշանների նմանության հետ, և այն վերջինիս տրամաբանական հետևանքն է: Այսինքն, ոչ նման ապրանքային նշանների դեպքում շփոթության առաջացման վտանգը բացառվում է: Սակայն, որոշ դեպքերում կարող ենք հանդիպել հակառակ իրավիճակին, երբ նույնիսկ արտաքինապես նման ապրանքային նշաններ կարող են սպառողի համար շփոթության վտանգ չստեղծել: Խոսքը գնում է այն դեպքերի մասին, երբ ապրանքային նշանները պարունակում են ոչ թե որոշակի հորինված բառեր, այլև հանրորեն ճանաչված բառեր, որոնք ունեն տարբեր նշանակություններ և արտահայտիչ ուժ:

Մասնավորապես՝ Փարիզի վերաբննիչ դատարանի մեկ այլ վճռով²² շփոթության աստիճանի նման չեն համարվել Navarre և Navarin նշանները՝ պատճառաբանելով, որ այդ եր-

կու նշանների արտաքինապես նմանությունը չի կարող հիմք հանդիսանալ դրանք շփոթության աստիճանի նման որակելու համար, քանի որ այդ բառերի միանգամայն տարբեր իմաստները նույնիսկ ոչ ուշադիր անձի մոտ չի կարող շփոթություն առաջացնել:

Հարկ ենք համարում նշել նաև, որ շփոթության առաջացման վտանգը գնահատելիս պետք է հաշվի առնվի նաև ապրանքային նշանի հանրահայտ լինելու հանգամանքը, քանի որ հանրահայտ ապրանքային նշանների նմանակման դեպքում սպառողի սխալվելու հավանականությունն ավելի է մեծանում:

Այս պարագայում սպառողը, նմանակված ապրանքային նշանը նմանացնելով հանրահայտ ապրանքային նշանին, այլևս կարող է ուշադրություն չդարձնել այն չնչին տարբերություններին, որոնք առկա են այդ ապրանքային նշանների միջև: Բացի այդ, նման դեպքերում էական չէ նաև հանրահայտ ապրանքային նշանով անհատականացված ապրանքի նույն կամ նույնատիպ լինելու հանգամանքը, քանի որ, ինչպես արդեն նշվեց, հանրահայտ ապրանքային նշաններին իրավական պահպանություն է տրվում նաև դրանք միանգամայն տարբեր ապրանքների անհատականացման համար օգտագործելու դեպքերում:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով վերոշարադրյալը, կարող ենք եզրակացնել, որ ապրանքային նշանների շփոթության աստիճան նմանությունը որոշելն ամենևին տեխնիկական գործընթաց չէ, որը կարող է սահմանափակվել զուտ որոշակի իրավական ակտերի կիրառմամբ,

առանց հաշվի առնելու կոնկրետ դեպքի առանձնահատկությունները: Ապրանքային նշանների շփոթության աստիճան նմանությունը պետք է որոշվի՝ հաշվի առնելով յուրաքանչ-յուր կոնկրետ վեճի առանձնահատկությունները, գնահատման առարկա դարձնելով այնպիսի հանգամանքներ, ինչպիսիք են՝

1. համապատասխան ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելը.

2. նշանների նմանությունը.

3. սպառողի մոտ շփոթություն առաջանալու վտանգը:

Այս երեք տարրերի մանրակրկիտ գնահատման արդյունքում միայն կարող ենք գալ համապատասխան եզրահանգման՝ ապրանքային նշանների շփոթելու աստիճան նմանությունը որոշելիս:

Հարկ է նկատել, որ սպառողի մոտ

շփոթություն առաջանալու վտանգը, որը կարելի է անվանել սուբյեկտիվ տարր մյուս երկուսի՝ ապրանքների նույն կամ նույնատիպության և նշանների նմանության (օբյեկտիվ տարր) հետևանքն է: Այսինքն, տվյալ դեպքում անհնար է ապրանքային նշանի շփոթելու աստիճան նմանության վերաբերյալ եզրահանգումներ կատարել առանց գնահատման առարկա դարձնելու այն ապրանքների նույն կամ նույնատիպ լինելու, ինչպես նաև նշանների նմանության հարցը, որոնց անհատականացման համար օգտագործվում է համապատասխան ապրանքային նշանը: Այդ է պատճառը, որ օրենսդիրը նախատեսել է այդ տարրերի միաժամանակյա պարտադիր առկայությունը ապրանքային նշանի նմանակումը որոշելու համար:

1. Chavanne (A), Burst (J.J) „Droit de la propriete industriellet Paris, Dalloz, 1993, p. 660.

2. Cass. com., 7 avr. 1992: Bull. civ. IV, N152; PIBD, 1992, III, 107.

3. «Ապրանքային և սպասարկման նշանների հայտերի ձևակերպման, ներկայացման և քննարկման կարգը հաստատելու մասին» ՀՀ առևտրի և տնտեսական զարգացման նախարարի 12.04.2005թ. թիվ 85-Ն հրամանի 106-րդ կետ:

4. CA Lyon, 20 juin 1996, PIBD, 1997, III, 101.

5. Office de l'harmonisation dans le marche interieur, R674/2000-4.

6. Cabinet CHAILLOT, Similarite des produits et services designes par les marques communautaires, 24 octobre 2002.

7. CA Paris, 11 mai 1993, PIBD, 1993, III, 427.

8. ՀՀ տնտեսական դատարան, Երևանի «Արարատ» կոնյակի-գինու-օղու կոմբինատ» ԲԲԸ ընդդեմ «Եղվարդի գինու-կոնյակի գործարան» ԲԲԸ, 09.07.2004 թվականի, թիվ 1875 վճիռ:

9. ՀՀ վճռաբեկ դատարան, Երևանի «Արարատ» կոնյակի-գինու-օղու կոմբինատ» ԲԲԸ ընդդեմ «Եղվարդի գինու-կոնյակի գործարան» ԲԲԸ, 01.10.2004 թվականի թիվ 3-1644(ՏԳ)

որոշում:

10. ՀՀ մտավոր սեփականության գործակալություն, 14.09.2007թ. թիվ 20071036 հայտ:

11. CA Paris, 22.03. 1990, PIBD, 1990, III, 524.

12. Cass. com., 26 nov. 2003, Ste Technisynthese c/Ste Blue Green.

13. ՀՀ վճռաբեկ դատարան, «Գրանդ Քենդի» հայ-կանադական համատեղ ձեռնարկություն ՍՊԸ-ի հայցի ընդդեմ «Արարատ» ՍՊԸ-ն 12.12.2007 թվականի թիվ 3-1763(ՏԳ) որոշում:

14. ՀՀ մտավոր սեփականության գործակալություն, 01.06.2007թ., թիվ 20070582 հայտ

15. TGI Paris, 9.07 1995 : PIBD, 1995, III, 431

16. CA Paris, 18.09. 1991, Ann. Propr. ind. 1992, p. 286.

17. CA Paris, Juris-Data N1997-024407.

18. CA Paris, 6.09. 2000, PIBD 707/2000, III, p. 514.

19. CA Paris, 29 avr. 1993, Ann. propr. ind. 1994, p. 93.

20. ՀՀ մտավոր սեփականության գործակալություն, 19.01.2007թ. թիվ 20070051 հայտ:

21. CA Paris, 11.09. 1996, PIBD, 1996, III, 564.

22. CA Paris, 11.09.1996, PIBD, 1996, p. 564.



Քաղաքացիական իրավունք

Գևորգ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի
և իրավունքի ինստիտուտի հայցորդ

ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿ ԴԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՄԲ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՁԵՌՔ ԲԵՐՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ



Սեփականությունը ծագում է որոշակի իրավաբանական փաստերի առկայության պայմաններում: Դրանք անվանվում են սեփականության իրավունքի ձեռք բերման հիմքեր կամ միջոցներ:

Սեփականության իրավունքի ձեռք բերման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են քաղաքացիական օրենսդրությամբ, որի արդյունքում յուրաքանչյուր մասնավոր սեփականատեր տնտեսական շրջանառությունում կարողանում է ձեռք բերել, իրականացնել, ապացուցել, պաշտպանել իր սեփականության իրավունքը, գույքի ազգայնացման դեպքում՝ երաշխավորել իր տնտեսական շահերը և այլն:

Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը սեփականության իրավունքը ձեռք է բերում հետևյալ հիմքերով՝ գույքի միավորմամբ, ընկերության կողմից ձեռնարկատիրական գործունեության իրականացման ընթացքում ստեղծվող գույքային բարիքներով, քաղաքացիաիրավական տարբեր պայմանագրերի կնքման արդյունքում սեփականության իրավունքի օբյեկտներ ձեռք բերելով:

Գույքի միավորում ասելով՝ մասնագիտական գրականության մեջ հասկացվում է «Կանոնադրական կապիտալում հիմնադիրների կողմից ավանդների ներդրում»:¹ «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի² (այսուհետ՝ Օրենք) 29-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընկերության կանոնադրական կապիտալում որպես ավանդ կարող են ներդրվել դրամ, արժեթղթեր, այլ գույք կամ գույքային իրավունքներ, ինչպես նաև դրամական գնահատում ունեցող այլ իրավունքներ: Նշված հոդվածն ամրագրված է նաև Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի³ (այսուհետ՝ Օրենսգրք) 72-րդ հոդվածի 8-րդ կետում:

Ընկերության կանոնադրական կապիտալում ներդրվող ցանկացած գույք պետք է բավարարի պարտատերերի հնարավոր պահանջները: Բացի այդ, դրանով է պայմանավորված նաև սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության գույքային առանձնացվածության հատկանիշի պարտադիր առկայությունը:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք կա, որ «Հիմնադիրների ներդրումներն իրականացվում են ընկերության ստեղծման և նրա գործու-

ԴԱՏԱՎԱՆ Իշխանություն
ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 Ն – 6 (118 – 119)

նետության նպատակով»⁴: Ասվածի հետ համաձայն ենք, քանի որ ընկերության համար գույքի միավորման, այսինքն՝ կանոնադրական կապիտալի ձևավորման հիմնական նպատակն ընկերության գրանցումն է, այսինքն՝ այն որպես իրավաբանական անձ ճանաչելը:

Տ. Կ. Բարսեղյանի կարծիքով. «Ինքնուրույն գույքային պատասխանատվության հատկանիշն անմիջականորեն կապված է իրավաբանական անձի առանձնացված գույքի հետ: Իրավաբանական անձի գույքն այդ պատճառով է առանձնացված նրա հիմնադիրների, մասնակիցների, մյուս կազմակերպությունների գույքից, որպեսզի պարտատերերն իրենց պահանջները ներկայացնեն միայն այդ գույքի նկատմամբ...»⁵: Այլ խոսքով՝ գույքային առանձնացվածության շնորհիվ, ընկերության հնարավոր պարտատերերի շահերն ի սկզբանե երաշխավորվում են սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության գույքային առանձնացվածության հատկանիշի ուժով:

Ընկերության կանոնադրական կապիտալում ներդրվող դրամական միջոցները հաշվառվում են նրա հաշվարկային հաշվում: Մասնակիցներն իրավունք ունեն դրամական միջոցների ներդրումը ձևակերպել անկանխիկ փոխանցման կամ ընկերության դրամարկղում կանխիկ դրամի վճարման ճանապարհով:

Կանոնադրական կապիտալում դրամական ավանդների (դրամ, արժեթղթեր) ներդրումն ընկերության գրանցման և պարտատերերի շահերի երաշխավորվածության հարցերում ընդհանրապես բարդություններ չի առաջացնում: Ընկերության գրանց-

ման հարցում բարդություններ չի առաջացնում նաև ոչ դրամական, սակայն դրամական գնահատում ստացած գույքային և այլ իրավունքներով ձևավորված կանոնադրական կապիտալը: Դրանք առաջանում են այն հարցում, թե որքանով են ընկերության հնարավոր պարտատերերի շահերը երաշխավորված ոչ դրամական ավանդների հանրագումարով ստեղծված կանոնադրական կապիտալով:

Ոչ դրամական ավանդները պետք է գնահատվեն հիմնադիրների փոխադարձ համաձայնությամբ, իսկ եթե դրանք ավելի են ընկերության պետական գրանցման համար փաստաթղթեր ներկայացնելու պահին սահմանված նվազագույն աշխատվարձի 500-ապատիկից, ապա նման ավանդները պետք է գնահատվեն անկախ գնահատողի (աուդիտորի) կողմից (Օրենքի 29-րդ հոդվածի 2-րդ կետ): Այդ Օրենքի պահանջն ուղղված կանոնադրական կապիտալի իրական արժեքի սահմանման ապահովմանը: Ինչպես արդեն նշվեց, կանոնադրական կապիտալի ստեղծման հիմնական նպատակներից է նաև սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հնարավոր պարտատերերի պահանջների բավարարումը: Այդպիսով, հիմնադիրների խնդիրը պետք է լինի այնպիսի կանոնադրական կապիտալի ձևավորումը, որը կբավարարի դրա գլխավոր պայմաններից մեկը: Այն ամենը, ինչը ներդրվում է կանոնադրական կապիտալում, պետք է հետագայում հնարավորություն ընձեռի դրա իրացման համար: Ոչ դրամական ավանդների դրամական գնահատումը հաստատվում է հիմնադիրների ընդհանուր ժողովի կողմից՝ միաձայն կարգով: Սակայն այստեղ բարդություն է առա-



Քաղաքացիական իրավունք

ջանում մասնակիցների կողմից ավանդի իրական արժեքի հայտատարման առնչությամբ: Բանն այն է, որ հնարավոր պարտատերերը երաշխավորված չեն, եթե ավանդի արժեքը գնահատելիս հիմնադիրները դիտավորյալ դրան ավելի բարձր գին են նշանակում, քան այն իրականում արժե:

Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք կա, որ կանոնադրական կապիտալում որպես ավանդ կարող են ընդունվել ընկերության ստեղծման հետ կապված ծախսերը: Մասնավորապես՝ ըստ Ն. Ա. Լիտնևայի. «Գրանցման, հաշվարկային հաշվի բացման, իրավաբանական խորհրդատվությունների, նոտարական ծառայությունների և այլ ծախսերը կանոնադրական կապիտալում որպես ընկերության հիմնադրի ավանդ ընդունվում են այն տրամաբանությամբ, որ դրանք իրավաբանական անձին փոխանցվող անուղղակի դրամական միջոցներ են»⁶: Թեև հնարավոր է, որ ընկերության կազմակերպական ծախսերը մի քանի անգամ գերազանցեն սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության կանոնադրական կապիտալի նախնական չափը, այսօրինակ կարծիքի հետ դժվար է համաձայնել, քանի որ դրանք հիմնադիրների փոխադարձ համաձայնությամբ նախատեսվում և ծախսվում են ընկերության հիմնադրման մասին պայմանագրով՝ կանխորոշելով հիմնադիրների փոխհարաբերությունները և, ըստ էության, հազիվ թե որևէ կապ ունեն ընկերության գործունեության հետ: Նույն կերպ չպետք է համաձայնել հեղինակի այն տեսակետի հետ, որ կազմակերպական ծախսերն ընկերությանը փոխանցվող անուղղակի դրամա-

կան միջոցներ են, քանի որ ակնհայտորեն պարտատերերի շահերի երաշխավորվածության մասին այդ դեպքում ընդհանրապես խոսք չի կարող:

Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության կանոնադրական կապիտալում որպես ավանդ կարող են ներդրվել նաև պարտավորական իրավունքներ: Մեր կարծիքով, ընկերության կանոնադրական կապիտալում պարտավորական իրավունքների ներդրման հնարավորությունը պետք է օրենքով սահմանված կարգով արգելել, քանի որ պարտավորական իրավունքների ներդրումն առաջացնում է որոշակի բարդություններ: Ամենից առաջ դա կարելի է բացատրել նրանով, որ պարտատերերը կրում են պարտապանի կողմից պարտավորության չկատարման հնարավոր ռիսկը: Այսինքն, պարտատերը, որն ընկերության կանոնադրական կապիտալում որպես ավանդ ներդնում է իր պահանջի իրավունքը, երաշխավորված չէ, որ այն պարտապանի կողմից կկատարվի: Նման պայմաններում չի կարելի է խոսել ընկերության հնարավոր պարտատերերի շահերի երաշխավորվածության մասին:

Քաղաքացիական իրավունքի մասնագետներից շատերն ուշադրություն են դարձնում այն հանգամանքին, որ իրավաբանական անձը չի կարող ստեղծվել պահանջի կամ օգտագործման իրավունքներից բաղկացած կանոնադրական կապիտալով (վարձակալության իրավունք և այլն), քանի որ այդպիսի կազմակերպությունները փաստորեն գույք չունեն:⁷ Եվ միանգամայն համաձայն ենք Վ. Ա. Գորբովի այն պնդմանը. «Այդպիսի կազմակեր-

Քաղաքացիական իրավունք

պություններն իսկապես ի վիճակի չեն բավարարել պարտատերերի պահանջները»⁸:

Կանոնադրական կապիտալում հիմնադիրն իրավունք ունի որպես ավանդ ներդնել գույքի օգտագործման իրավունք: Օգտագործման իրավունքի փոխանցումն իրականացվում է հիմնադրման մասին պայմանագրով սահմանված որոշակի ժամկետով: Այն դեպքերում, երբ գույքի օգտագործման իրավունքը վաղաժամկետ դադարում է, ապա այն փոխանցված մասնակիցն ընկերության պահանջով պարտավոր է ընկերությանը տրամադրել դրամական հատուցում, որը հավասար է գույքի օգտագործման իրավունքի մնացած ժամանակի համար և նույն պայմաններով նույնատիպ գույքի օգտագործման վճարին, եթե այլ բան նախատեսված չէ հիմնադրման մասին պայմանագրով (Օրենքի 29-րդ հոդվածի 3-րդ կետ):

Իրավաբանական գրականության մեջ կարծիք կա նաև, որ «Ընկերության կանոնադրական կապիտալում որպես ավանդ չեն կարող ներդրվել մասնակիցների ունակությունները, կազմակերպական ընդունակությունները և այլն»⁹: Ասվածի հետ չի կարելի չհամաձայնել, քանի որ դրանց հետ կապված հարաբերությունները չեն պարունակում շրջանառունակության հատկություններ և չեն կարգավորվում քաղաքացիական իրավունքով:

Օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ընկերության հիմնադիրների ավանդները, դրանց հաշվին ստեղծված, ինչպես նաև ընկերության գործունեության ընթացքում արտադրված և ձեռք բերված գույքն ընկերությանն է պատկանում սեփականության իրավունքով: Ընկերությունն իր հայե-

ցողությամբ իրավունք ունի տիրապետել, օգտագործել և տնօրինել սեփականության իրավունքով իրեն պատկանող գույքը: Այս ընդհանուր կանոնից բացառություն է կազմում միայն Օրենսգրքի 598-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, որն արգելում է առևտրային կազմակերպությունների միջև նվիրատվությունը:

Ներկայում գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքի ծագման հիմքերից առավել տարածված է սեփականության իրավունքի ձեռք բերումը տարբեր քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի կնքման արդյունքում: Քաղաքացիական իրավունքի գիտության կողմից սեփականության իրավունքի ձեռք բերման այդ հիմքը դասվում է սեփականության իրավունքի ձեռք բերման ածանցական եղանակին¹⁰: Եթե գույքի նկատմամբ սեփականության իրավունքը ձեռք է բերվում նախորդ սեփականատիրոջ կամքով, ապա սեփականության իրավունքի ձեռք բերման այդպիսի եղանակը կոչվում է ածանցական եղանակ: Ածանցական եղանակով սեփականության իրավունքը ձեռք է բերվում գույքը ձեռք բերողի և այդ գույքի սեփականատիրոջ միջև կնքված պայմանագրի ուժով: Հայաստանի Հանրապետությունում տարբեր պայմանագրերի կնքման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են Օրենսգրքի 7-րդ բաժնով: Այն ոչ մի կերպ չի սահմանափակում սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների կողմից պայմանագրերի կնքման արդյունքում գույք ձեռք բերելու նրանց հնարավորությունը: Բացառություն են կազմում Օրենսգրքի 133-րդ հոդվածի 1-ին կետը, որի համաձայն՝ քաղաքացիական



Քաղաքացիական իրավունք

իրավունքի օբյեկտները կարող են ազատորեն օտարվել... եթե դրանք հանված չեն շրջանառությունից կամ դրանց շրջանառությունը սահմանափակված չէ, և Օրենսգրքի 598-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, որն արգելում է առևտրային կազմակերպությունների միջև հարաբերություններում նվիրատվությունը:

1990-ական թվականներին Հայաստանի Հանրապետությունում սկսվեց և հետագա բուռն զարգացում ստացավ պետական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման գործընթացը (այդ թվում՝ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների ստեղծմամբ): Սեփականաշնորհումը պայմանագրային հիմունքներով պետական սեփականություն հանդիսացող գույքի փոխանցումն է մասնավոր սեփականատերերի սեփականությանը, այսինքն՝ պետական սեփականության վաճառքը և դրա ապապետականացումը: Դրա նպատակն էր ապահովել տնտեսության հաշվեկշռումը, ապահովել արտադրության արդյունավետության բարձրացումը, նպաստել մասնավոր անձանց միջոցներով մրցակցության զարգացմանը: Երկրում կազմակերպված և իրականացված սեփականաշնորհման գործընթացի սկզբնական փուլում թույլ են տրվել կուպիտ սխալներ: Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունն առևտրային կազմակերպության յուրատեսակ կազմակերպարավական ձև է, և մի շարք դեպքերում դրա օգտագործումը միանգամայն վտանգավոր է: Պետական սեփականության սեփականաշնորհման ժամանակ չմտածված կերպով թույլ էր տրվել սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության, որպես առևտրային կազմակեր-

պության կազմակերպարավական ձևի օգտագործումը, ինչի արդյունքում ստեղծվեցին հարյուրավոր, նույնիսկ հազարավոր մասնակիցների մասնակցությամբ սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերություններ: Փաստորեն, այս ճանապարհով ստեղծված ընկերությունները պետական գույքի զգալի մասի սեփականատեր դարձան, իսկ դրանց մասնակիցները սեփականաշնորհված գույքի որոշակի մասի նկատմամբ ձեռք բերեցին հատուցման պահանջի իրավունք: Վերջին հաշվով, այդպիսի ընկերության մասնակիցների փոխհարաբերությունները, որպես կանոն, հանգեցնում էին կոնֆլիկտային իրավիճակների: Սեփականաշնորհման գործընթացի կազմակերպման այդպիսի սխալներ բնորոշ են նաև նախկին Խորհրդային Միության այլ երկրներին: Մասնավորապես՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում իրագործված սեփականաշնորհման մասին իր մի հոդվածում այսպես է գրում Ա. Գլուշեցկին. «Անձինք, որոնք ընկերության կառավարմանը մասնակցելու հնարավորություն ունեին, օգտվելով մնացածների իրավաբանական անգրագիտությունից և դյուրահավատությունից, իրենց սեփական շահերի համար իրականացնում էին կանոնադրական կապիտալի ավելացում, կատարում էին ընկերության գույքի հետ կապված անօրինական գործարքներ և այլն»¹¹:

Սեփականաշնորհման ճանապարհով սեփականության իրավունքի ծագումն ուսումնասիրելիս, առանձնակի ուշադրության է արժանի այդ հիմքով սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների ստեղծումը: Սեփականաշնորհման մասնակիցները

դառնում են այնպիսի սուբյեկտներ, որոնք հետագայում այդ գործընթացում ստեղծված իրավաբանական անձանց սեփականատերեր չեն կարող լինել: Այլ կերպ ասած՝ իրավաբանական տեսանկյունից որպես գույքի սեփականատեր կարող է հանդես գալ պետական ունեցվածքի ապապետականացման գործընթացում ստեղծված սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը:

Վերոգրյալն ամբողջացնելով՝ կարելի է հանգել հետևյալ եզրակացության. սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության սեփականության իրավունքի ձեռք բերման հիմքերից է գույքի կենտրոնացումը, որը ներառում է հիմնադիրների կողմից կանոնադրական կապիտալի ներդրումը, ընկերության ձեռնարկատիրական գործունեության արդյունքում ստեղծված նյութական բարիքները, ինչպես նաև սեփականության իրավունքի օբյեկտների ձեռք բերմանն ուղղված տարբեր քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի կնքումը:

Ընկերության նյութական բազան ձևավորելիս՝ մեծ նշանակություն է տրվում այն գույքի իրացման հնարավորու-

թյանը, որը սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության հիմնադիրների կողմից որպես ավանդ ներդրվում է նրա կանոնադրական կապիտալում: Անհրաժեշտ է սահմանել համապատասխան դրույթ, որի ուժով ընկերության ստեղծմանն ուղղված ծախսերը որպես ավանդ չեն կարող ներդրվել կանոնադրական կապիտալում: Նշված ծախսերի հատուցումը պետք է կարգավորվի ընկերության հիմնադիրների կողմից՝ ընկերության հիմնադրման մասին պայմանագրով: Սեր կարծիքով, այդ ծախսերը կարող են հատուցվել Օրենքի 12-րդ հոդվածի «գ» ենթակետի 2-րդ պարբերությամբ նախատեսված կարգով, որի համաձայն՝ ընկերության մասնակիցը (մասնակիցները) կարող է ունենալ նաև կանոնադրությամբ նախատեսված այլ իրավունքներ:

Անհրաժեշտ է ամրագրել հոդված, որով արգելք սահմանվի ընկերության կանոնադրական կապիտալում պարտավորական իրավունքների ներդրման հնարավորությունը, քանի որ դրանք, ըստ էության, հակասում են ինչպես ընկերության, այնպես էլ ընկերության հնարավոր պարտատերերի շահերին:

1. Гражданское право. Часть первая. Учебник / под ред. **А. Г. Калкина, А. И. Масляева**. М., 1997, с. 275.

2. Պաշտոնական տեղեկագիր: «Սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենք, 21 նոյեմբերի 2001 թվական, ՀՕ-252:

3. Պաշտոնական տեղեկագիր: Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգիրք, 14 հուլիսի 1998 թվական, ՀՕ-229:

4. **Лытнева Н. А.** Учет операций по формированию уставного капитала общества с ограниченной ответственностью // ООО. Российская газета. 2000, N13, с. 114.

5. **Բարսեղյան Տ. Կ.** Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք: Առաջին մաս, /3-րդ հրատարակություն/ Երևանի պետ. համալս., 2006, էջ 117:

6. **Лытнева Н. А.** Учет операций по формиро-

ванию уставного капитала общества с ограниченной ответственностью // ООО. Российская газета. 2000, N 13, с. 119.

7. Комментарий ГК РФ. Часть 1 / Под ред. О. Н. Садыкова. М., 1997, с. 78-79. Гражданское право России. Курс лекций, часть 1 / Под ред. О. Н. Садыкова. М., 1998, с. 53-55.

8. **Горлов В. А.** Правовые вопросы создания уставного капитала ООО. Журнал российского права. 2000, N4, с. 55.

9. Гражданское право / Под ред. Е. А. Суханова. М., 1998, с. 124.

10. **Суханов Е. А.** Гражданское право. Учебник. 3-е издание. Т.1. М., 2006, с. 624.

11. **Глушецкий А.** Общество с ограниченной ответственностью. Экономика и жизнь. 1997, N19, с. 30.

Смбат МАРТИРОСЯН

Студент первого курса магистратуры
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета

УДЕРЖАНИЕ ИМУЩЕСТВА КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ОПЕРАТИВНЫХ САНКЦИЙ



В настоящее время когда волна неплатежей захветстнула всю страну и нет уверенности в добросовестности даже тех коммерческих партнеров с кото-

рыми работаешь уже не первый год все больше значение приобретают гражданско-правовые способы обеспечения обязательств. Их непользование способствует не только дисциплинированию контрагентов, но и позволяет в случае необходимости, компенсировать негативные последствия невыполнения должником своих обязательств.

Институт удержания является новым для российского гражданского законодательства, однако это вовсе не означает, что такое явление как удержание ранее отсутствовало в гражданско — правовых отношениях. Удержание вещи лица, не исполняющего обязательство, является естественной и адекватной психологической реакцией кредитора, основанной на понятии справедливости, а следовательно, удержание существует

столько же, сколько существуют обязательственные отношения между индивидами.

Основаниями возникновения права удержания являются следующие юридические факты;

1. неисполнение должником в срок обязательства по оплаты вещи;

2. неисполнение должником в срок обязательства по возмещению кредитору связанных с данной вещью издержки и других убытков.

3. неисполнение обязательства в иных случаях, если его стороны действуют как предприниматели.

При наличии указанных юридических фактов право удержания имущества должника возникает непосредственно из закона. Важное отличие удержания от иных гражданско - правовых способов обеспечения исполнения обязательства, которое в значительной степени облегчает его практическое применение, заключение специального соглашения с должником. Данное правомочие кредитора может быть ограничено полностью или частично либо в основном договоре (договор купли — продажи, комиссии, хранения и т.п.), либо отдельным

соглашением стороны.

Чтобы составить полное представление об институте удержания имущества, необходимо уяснить, какое имущество может быть удержано кредиторами. Предметом права удержания может быть вещь, являющаяся собственностью должника, т. е. Чужая для кредитора вещь. Объектом удержания не может быть собственная вещь рентера, подлежащая передаче должнику, например, в случае допущенной покупателем вещи просрочки платежа, так как абсурдно само предположение, что собственник вещи должен получить удовлетворение своих денежных требований за счет стоимости собственной вещи. Поэтому „удержание” собственной вещи может рассматриваться исключительно как форма приостановки исполнения обязательства или отказ от исполнения, предусмотренная п. 2 ст. 328 ГК. Таким образом, такой отказ основывается на исполнении договора лицом, требующим выдачи, но не на праве удержания.

Достаточно широкое распространение получает мнение об удержании как об одном из способов самозащиты гражданских прав.¹

В науке гражданского права различаются две формы защиты субъективных гражданских прав - юрисдикционная и неюрисдикционная.

Юрисдикционная форма защиты - деятельность уполномоченных государством органов по защите нарушенных или оспариваемых субъективных прав. Суть ее выражает-

ся в том, что лицо, права и законные интересы которого нарушены неправомерными действиями, обращается за защитой к государственным или иным компетентным органам (в суд, арбитражный, третейский суд и т.д.), которые уполномочены принять необходимые меры для восстановления нарушенного права и пресечения правонарушения.

Неюрисдикционная форма защиты охватывает собой действия граждан и организаций по защите гражданских прав, которые совершаются ими самостоятельно, без обращения за помощью к государственным и иным компетентным органам. В рамках этой формы защиты обладатель нарушенного или оспариваемого права может использовать различные способы самозащиты, которые должны быть соразмерны нарушению и не выходить за пределы действий, необходимых для его пересечения (ст. 14 ГК). К допустимым мерам самозащиты относятся, в частности, действия лица в состоянии необходимой обороны (ст. 1066 ГК) и крайней необходимости (ст. 1067 ГК); применение к нарушителю так называемых оперативных санкций, например, отказ совершить определенные действия в интересах неисправного контрагента (отказ от оплаты, от передачи вещи и т.п.); поручение выполнения работы, не сделанной должником, другому лицу за счет должника (ст. 397 ГК) и некоторые другие действия.²

В связи с тем, что в литературе



Гражданское право

нет единства взглядов на понятие “оперативные санкции”, многие авторы прибегают к различной терминологии - “меры оперативного воздействия”, “оперативные меры”, “оперативно-организационные меры” и т. д.

Исходя из вышесказанного можно сделать вывод, что удержание кредитором имущества недобросовестного должника является способом самозащиты, а именно - оперативной санкцией, которая выражается в отказе совершить определенное действие (передать вещь) в интересах неисправного контрагента.

Вопрос в том, является ли удержание имущества оперативной санкцией, достаточно сложен. Дело в том, что теория права еще не выработала общепринятой концепции ни по правовой природе данных мер, ни, тем более, по их соотношению с такими институтами гражданского права как меры самозащиты, способы обеспечения исполнения обязательств.³

В. П. Грибанов указывает целый ряд признаков гражданско-правовых мер оперативного воздействия⁴ (оперативных санкций):

- все они имеют своей задачей охрану прав и интересов управомоченного лица;
- односторонний и внесудебный характер их применения;
- специфический характер гарантий их правильного применения (необходимость точного и императивного определения в законе условий и гарантий их применения);
- право обязанного лица в случае не-

обоснованного применения к нему мер оперативного воздействия опровергнуть правильность их применения в суде или арбитраже);

- характер невыгодных для правонарушителя имущественных последствий; то, что наступают они, как правило, лишь в конечном счете;

- меры оперативного воздействия хотя и связаны в конечном счете с невыгодными имущественными последствиями для правонарушителя, тем не менее они, как правило, не связаны с восстановлением имущественной сферы потерпевшего, и поэтому возмещение потерь, понесенных управомоченным лицом, не является их функцией. Они имеют своим назначением прежде всего побуждение другой стороны к надлежащему исполнению своих обязанностей. Поэтому обеспечение надлежащего исполнения и есть главная функция мер оперативного воздействия.

Барсегян Т. К. отмечает, что для выяснения сущности гражданско-правовой санкции, необходимо брать за основу следующее:

- гражданско-правовые санкции предусматриваются на только законом, но и договором;
- гражданско-правовые санкции не приводят к возникновению нежелательных последствий физического, психологического, личного характера;
- эти санкции применяются в случае нарушения субъективных прав и интересов иных лиц;
- юридической основой применения санкции является неисполне-

ние или ненадлежащее исполнение лицом возложенной на него законом или договором обязанности.⁵

Таким образом, отнесение права удержания имущества к оперативным санкциям представляется нам вполне обоснованным и имеет под собой прочную научную основу.

Сторонники отнесения удержания имущества к способу самозащиты гражданских прав опираются на то, что действие по удержанию вещи осуществляется рентетором (кредитором, удерживающим вещь) самостоятельно, без обращения за защитой права к юрисдикционным органам. Этот подход нашел отражение и в судебной практике.

Так, например, Федеральный арбитражный суд Московского округа в постановлении от 4 апреля 2001 года НГ-А41/1363-01 указал: “Суд апелляции инстанции, опровергая довод ответчика об удержании (ст. 359, 360, 712 ГК РФ) результата работ и другого оказавшегося у него имущества и оставляя решение в силе, сослался лишь на недоказанность задолженности истца. Однако в производстве Арбитражного суда Московской области имеется дело по спору между теми же сторонами о взыскании. Поскольку удержание является самозащитой гражданских прав (ст. 14 ГК РФ), то в случае подтверждения задолженности судебным актом, эта мера оперативного воздействия на должника окажется окончательно утраченной без возможности ее поворота⁶.”

В литературе существует проти-

воположенная точка зрения, сторонники которой считают право удержания самостоятельным гражданско-правовым явлением. Удержание законодательно отнесено к способам обеспечения исполнения обязательств. Еще М. М. Катков, исследуя институт удержания имущества в римском праве, отмечал, что место права удержания в той части об обязательствах, в которой излагаются правила об обеспечении обязательств.

Под способами обеспечения обязательств в науке гражданского права подразумеваются специальные меры, которые в достаточной степени гарантируют исполнение основного обязательства и стимулируют должника к надлежащему поведению. Безусловно, удержание имущества должника гарантирует исполнение основного обязательства и стимулируют должника к надлежащему поведению.

Тогда чем же является удержание - способом самозащиты (а конкретнее - оперативной санкцией) либо способом обеспечения исполнения обязательства?

Основные аргументы С. В. Сарбаша - противника отнесения удержания к самозащите - заключаются в следующем. Ссылаясь на определение, данное О. С. Иоффе в курсе лекций по советскому гражданскому праву⁷, С. В. Сарбаш указывает, что под самозащитой в российском праве понимается исключительный порядок защиты гражданского права, который рассчитан на такую чрезвычайную ситуацию, когда в



Гражданское право

силу особых условий, при которых совершается посягательство на гражданские права, обеспечить их защиту в судебно- арбитражном или административном порядке не представляется возможным. Обстоятельства же, при которых возможно применение удержания, не обладают признаками исключительности и чрезвычайности, отмечает С. В. Сарбаш.⁸

Однако в отличие от гражданского законодательства советского периода, допускавшего самостоятельную защиту нарушенного гражданского права лишь в виде исключения, нормы ГК РФ (ст. 12,14) говорят об общем дозволении самозащиты. Эти нормы - логическое продолжение ч. 2 ст. 45 Конституции РФ, где установлено, что каждый вправе защищать свои права и свободы всеми способами, не запрещенными законом, и п. 2 ст. 1 ГК в универсальный. Таким образом, действующие нормы гражданского законодательства не дают основания говорить о том, что ситуация, при которой у лица возникает право применить самозащиту своего права, обязательно должна быть исключительной и чрезвычайной, выходящей за рамки нормальных общественных отношений, как это бывает при необходимой обороне и крайней необходимости.⁹

По тем же причинам представляется необоснованным и довод С. В. Сарбаша о том, что обязательным условием для применения самозащиты служит невозможность

защиты нарушенного гражданского права в судебном или административном порядке, в отличие от удержания, которое допускается, “несмотря на наличие у ретентора возможности обратиться в суд за судебной защитой” Действующие нормы ГК РФ не содержат запрета на использование мер самозащиты при наличии у лица, чье право нарушается, возможности обратиться за его защитой в суд или иной юрисдикционный орган. Самозащита гражданских прав допускается и в этом случае (при соблюдении требований ст. 14 ГК РФ, устанавливающей пределы правомерности защиты).

По мнению С. В. Сарбаша, применительно к удержанию отсутствует фактор противоправности действий нарушителя, являющийся характерным и обязательным условием для применения самозащиты. “В случае с удержанием, - пишет С. В. Сарбаш, - действия должника нельзя назвать неправомерными, наоборот, его действия основаны на субъективном праве относительно истребуемой вещи.”

С данным аргументом нельзя согласиться в силу того, что основанием для применения удержания выступает не требование должника относительно удерживаемой вещи, а нарушение должником прав ретентора (неисполнение в срок обязательства по оплате вещи, возмещению связанных с ней издержек и других убытков ретентора). Именно факт правонарушения со стороны должника и позволяет кредитору применить удержание.

Обосновывая свою позицию, С. В. Сарбаш ссылается также на п. 9 постановления Пленума Верховного Суда РФ и Пленума Высшего Арбитражного Суда РФ от 1 июля 1996 года №6/8 “О некоторых вопросах, связанных с применением части первой Гражданского кодекса Российской Федерации”, где указано, что самозащита не может быть признана правомерной, если она явно не соответствует способу и характеру нарушения и причиненный (возможный) вред является более значительным, чем предотвращенный. В связи с этим С. В. Сарбаш отмечает, что ретентор, всякий раз применяя право удержания, должен оценивать, соответствует ли оно в данном случае нарушению и не причинит ли он должнику больший вред, чем размер его требований. Очевидно, что такой режим для права удержания непримемлем.¹⁰

Между тем в литературе высказывается обоснованное мнение, в соответствии с которым из текста названного постановления следует, что самозащита не может быть признана правомерной лишь при совместном наличии двух выделенных Пленумами условий.¹¹ То есть, ситуация, когда причиненный при самозащите вред хоть и более значителен, чем предотвращенный, но она соответствует способу и характеру нарушения, не исключает признания самозащиты правомерной. Сам же факт наличия в ГК РФ норм об удержании свидетельствует о том, что законодатель призна-

ет удержание таким способом защиты, который соответствует тем нарушениям, для пересечения которых удержание может на основании ГК использоваться.

Как пишет Т. А. Фадеева: “От самозащиты удержание отличается хотя бы тем, что при необходимости обращения взыскания на имущество кредитор осуществляет это не собственной властью, а в порядке, установленном для обращения взыскания при залоге, в то время как самозащитой достигается восстановление нарушенного права без обращения в суд или иные правоохранительные органы.”¹²

Действительно, согласно ст. 360 ГК РФ требования кредитора, удерживающего вещь, удовлетворяются из ее стоимости в объеме и порядке, предусмотренном для удовлетворения требований, обеспеченных залогом. Это является важным аргументом против причисления удержания имущества к способам самозащиты, ведь согласно п. 1 ст. 349 ГК РФ требования залогодержателя (кредитора) удовлетворяются из стоимости заложенного недвижимого имущества по решению суда. Но судебный порядок обращения взыскания не является при этом неизбежным. Согласно ч. 2 п. 1 той же статьи удовлетворение требований залогодержателя за счет заложенного недвижимого имущества без обращения в суд допускается на основании нотариально удостоверенного соглашения залогодержателя с залогодателем, заключенного после возникновения



Гражданское право

оснований для обращения взыскания на предмет залога. Кроме того, следует помнить, что удержание призвано стимулировать должника к исполнению обязательства, побуждать его к тому, чтобы взыскания на удерживаемую вещь не произошло. Даже в ч. 1, ст. 359 ГК используется фраза “удерживать ее до тех пор, пока соответствующее обязательство не будет исполнено”, что свидетельствует о том, что основной целью удержания является исполнение обязательства должником, а не защита нарушенного права кредитора путем обращения взыскания на имущество должника.

Таким образом, на выполнение стимулирующей функции направлено совершение ретентором действия по удержанию вещи, под-

лежащей передаче должнику или указанному им лицу. Это действие полностью соответствует признакам самозащиты и должно рассматриваться как один из ее способов, а именно - как оперативная санкция.

Юрисдикционная форма обращения взыскания на удерживаемое имущество может быть применена только если уже имел место акт самозащиты гражданского права (а конкретнее - применение кредитором оперативной санкции в виде удержания имущества должника), с тем чтобы удержание могло выполнить также компенсационную функцию, которая не является ключевой для удержания как способ обеспечения исполнения обязательств.

1. Научно-практический комментарий к части первой Гражданского Кодекса РФ для предпринимателей М., 1999, с. 78 (автор комментария - М. И. Брагинский); Свердлык Г., Страунинг Э. Способы самозащиты гражданских прав и их классификация // Хозяйство и право, 1999, №2, с. 25.

2. Гражданское право: учеб.: в 3 т. Т. 1; отв ред. А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. М., 2005, с. 338, 339.

3. Карпов М. С. Гражданско-правовые меры оперативного воздействия., М., 2004, с. 6.

4. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. М., 2001, с. 133-137.

5. Барсемян Т. К. Эволюция и актуальные вопросы имущественной ответственности (на армянском языке). Ереван, 2006, с. 115, 116.

6. Постановление ФАС МО N Г-А41/1363-01 от 4 апр. 2001г., www.arbitr.ru.

7. Иоффе О. С. Советское гражданское право: Курс лекций. В 3-х т. Т. 1 - Л., 1958, с. 248.

8. Сарбаш С. В. Право удержания как способ обеспечения исполнения обязательств. М., Статут, 1998, с. 172.

9. Новак Д. Соотношение самозащиты гражданских прав и права удержания // Хозяйство и право. №6, 2002, с. 103.

10. Сарбаш С. В. Указ соч.; с. 172, 17.

11. Эрделевский А. М. Самозащита гражданских прав // Юридический мир, 1998, №8, с. 46.

12. Гражданское право: Учебник. Ч. 1 / Под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого, с. 575 (автор главы - Т. А. Фадеева).



Мери КАЗАРЯН

*Студентка первого курса магистратуры
Российско-Армянского (Славянского)
государственного университета*

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УСЫНОВЛЕНИЯ. ДЕТИ, В ОТНОШЕНИИ КОТОРЫХ ДОПУСКАЕТСЯ УСЫНОВЛЕНИЕ (УДОЧЕРЕНИЕ)

Такая форма воспитания детей, оставшихся без попечения родителей, как усыновление, известна человечеству с древних времен.

Цели усыновления в разные периоды истории у разных народов не были едиными, как и не была одинаковой мера заботы о лишившемся родителей ребенка.

Усыновление было распространено в Древнем Риме и там оно преследовало цель ввода в агнатическую семью когнатов или узаконение внебрачных детей.

В лице усыновляемого древний римлянин после своей смерти как бы оставлял преемника своего имени, своего культа, своего политического и религиозного Я.

В связи с тем, что институту усыновления отводилась столь высокая роль, сама процедура усыновления была оставлена строгими условиями при жизни усыновителя.

Усыновление устанавливало между ними отношения, схожие с отношениями между естественными родителями и детьми.

Даже в те времена предъявлялись определенные требования к усыновителям.

В связи с тем, что римское законодательство наделяло усыновителя отцовской властью, то женщины не имели права не только усыновлять, но и быть усыновляемыми, так как они не были способны получать по преемству *patria potestas* и связанных с нею сакральных прав.

Кастраты также не могли быть усыновителями. Устанавливалась разница не менее, чем в 18 лет между усыновителем и усыновляемым.

Отцовская власть могла прекратиться лишь в том случае, когда усыновитель по своей воле эмансипировал своего сына.

Форма усыновления была достаточно проста, но публична: римлянин, желающий усыновить своего согражданина, заявлял об этом в народном собрании. Если народное собрание санкционировало это, то усыновление считалось состоявшимся.

В дальнейшем эта форма более



Семейное право

упростилась и была сведена к заключению в суде сделки между усыновителем и отцом усыновляемого.

Целью германского усыновления было не создание отеческой власти и преследовало не соблюдение интересов усыновителя, а усыновляемого. Лицо, не имеющее законных детей, усыновляло чужого ребенка, который становился его наследником и таким образом остальные родственники устранялись от наследства.

Иной была и форма усыновления — это было чисто судебным актом.

Усыновитель и усыновляемый являлись в суд, где усыновитель вручал своему сыну щит и копье, а затем, с целью придания этому акту публичности, устраивался трехдневный пир.

Позже усыновление оформлялось в виде письменного акта, передающего имущественные права от усыновителя к усыновленному.

В Древней Руси в языческий период усыновления не существовало, хотя маловероятно, чтобы в те времена детей не усыновляли.¹

С принятием христианства при усыновлении применялось византийское право, предусматривающее совершение определенного церковного обряда. Акт усыновления должен был быть утвержден епархиальным архиереем, в результате чего усыновленный наделялся всеми правами сына, в том числе наследственными.

Дореволюционное российское законодательство при усыновлении устанавливало ряд условий, в част-

ности:

- усыновитель должен был обладать гражданской правоспособностью, то есть безумные, сумасшедшие, глухонемые, немые и вообще состоящие под опекой не могли быть усыновителями;

- усыновитель должен был быть не моложе 30 лет и быть старше усыновляемого не менее чем на 18 лет;

- лица, имеющие собственных детей, не могли быть усыновителями;

- при усыновлении требовалось согласие другого супруга;

- допускалось усыновление своих незаконных детей;

- нехристианин не мог быть усыновителем христианина и наоборот;

Усыновление осуществлялось окружным судом и считалось состоявшимся со дня вступления определения суда в законную силу. При этом устанавливался двухгодичный срок со дня вступления определения суда в законную силу для оспаривания законности усыновления.

Таким образом, усыновитель и усыновленный наделялись всеми правами родителя и ребенка.

В 1918г. институт усыновления был отменен вообще, так как в то время считалось, что воспитание детей-сирот должно осуществлять государство и вообще семейные формы воспитания этих детей не поощрялись.

Однако позже, Декретом ВЦИК и СНК РСФСР от 1 марта 1926г. институт усыновления был восстановлен. В законодательные акты, касающиеся усыновления, были внесены соответствующие измене-

ния, в частности, в новом Семейном кодексе.

Таким образом, институт усыновления продолжает функционировать и развиваться.

Усыновление (удочерение) (далее — усыновление) является одним из самых старейших правовых институтов, известных еще римскому праву и существующих во всех современных системах как наиболее оптимальная и предпочтительная форма устройства детей, оставшихся без попечения родителей.²

Конвенция ООН “О правах ребенка” в ст. 20 устанавливает, что ... “ребенок, который временно или постоянно лишен своего семейного окружения...имеет право на особую защиту и помощь, представляемые государством, “а...государства...обеспечивают замену ухода за таким ребенком.Такой уход может включать, в частности, передачу на воспитание, “кафала” по исламскому праву, усыновление или, в случае необходимости, помещение в соответствующие учреждения по уходу за детьми³”.

Целью усыновления является обеспечение детям, оставшимся без попечения родителей, таких же условий, какими пользуется дети в родной семье.Также путем усыновления лица, не могущие иметь детей, могут удовлетворить свои материнские и отцовские чувства.

В РФ усыновление- одна из основных и широко распространенных форм устройства детей- сирот и детей, оставшихся без попечения родителей.

По данным интернет- проекта Министерства образования и науки РФ “Усыновление в России”, в стране насчитывается около 800000 детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей.

Это цифра устрашает, так как в 1945г. После Великой Отечественной Войны сирот в стране было более 600 000 человек.

Но самое страшное в том, что при спаде рождаемости число таких детей неуклонно растет.

В 2005г. В детских домах и приютах находилось 545000 детей воспитывались в семьях, 11 000 - в приемных семьях, 159000 были усыновлены посторонними гражданами.

Только в 2006г. выявлено и учтено 127096 детей, детей, оставшихся без попечения родителей и ежегодно число таких детей увеличивается на 120-140 тыс. человек.

Как свидетельствуют материалы к “Круглому столу на тему “Законодательство об усыновлении: практика и пути его совершенствования”, прошедшего в августе 2004г. за последние 10 лет из РФ было вывезено более 45 тысяч детей, усыновленных иностранными гражданами.Только в 2003г. за рубеж вывезено почти 7,5 тысяч таких детей.⁴

Усыновление или удочерение — это “юридический акт, в результате которого между усыновителем (усыновителями) и его родственниками, с одной стороны, и усыновленным ребенком — с другой, возникают такие же права и обязанности



Семейное право

ти, как между родителями и детьми, а также их родственниками по происхождению”.⁵

Таким образом, усыновление влечет за собой следующие правовые последствия:

1) прекращение, разрыв правовой связи усыновленного ребенка с его родителями и другими родственниками по естественному происхождению;

2) установление правовой связи между усыновителем (усыновителями) и усыновленным ребенком, а также между усыновленным ребенком и родственниками усыновителя.

Как видим, усыновление одновременно является как правообразующим так и правопрекращающим юридическим фактом.

Глава 19 СК РФ, а в Республике Армения глава 18 СК посвящены усыновлению (удочерению) детей. Ст. 124-144 СК РФ подробно регламентируют условия, порядок и правовые последствия усыновления, основания и порядок прекращения усыновления.

С целью обеспечения прав и интересов, как ребенка, так и лиц, желающих его усыновить, в отличие от ст. 98 КоБС, предусматривающей административный порядок усыновления, п.1 ст.125 СК РФ устанавливает судебный порядок усыновления.

Постановлением Правительства РФ от 29 марта 2000г. номер 275 утверждены правила передачи детей на усыновление (удочерение) и осуществления контроля над усло-

виями их жизни и воспитания в семьях усыновителей на территории РФ и правила постановки на учет консульскими учреждениями РФ детей, являющихся гражданами РФ и усыновленных иностранцами гражданами или лицами без гражданства.

Согласно п.2 ст.124 СК РФ (п. 2 ст.112 СК РА) разрешается усыновление только несовершеннолетних детей и только в их интересах.

Это связано с тем, что целью усыновления является обеспечение ребенку воспитания в семье.

Обеспечение интересов детей в условиях семейной жизни законодатель считает приоритетной задачей усыновления.

Следует помнить о том, что детские интересы (потребности) существенно отличаются от интересов взрослых членов семьи, так как ребенок в силу своей беспомощности более зависим от родительской заботы.

Интересы ребенка можно разделить на физическое и психическое здоровье и духовное развитие⁶.

Успешная реализация первой группы интересов ребенка тесно связана с материально — имущественным положением семьи. К нему относятся обеспечение ребенку соответствующих уровню жизни семьи жилищных условий, питания, бытовых удобств, медицинской помощи, летнего отдыха, одежды, игрушек, приобщения к образованию, спорту и т.д.

А вот вторая группа интересов ребенка относится к области духов-

ной сферы.

Ведь становление духовной сферы ребенка происходит в семье, где имеются свои определенные представления о нравственности, культуре и религии. И здесь интересы ребенка нельзя рассматривать в отрыве от интересов семьи.

Следует отметить, что п.3 ст.20 Конвенции о правах ребенка устанавливает, что уход за лишенным родительского попечения ребенком должен производиться с учетом приемственности воспитания ребенка, его этнического происхождения, религиозной и культурной принадлежности и родного языка.

В той же ст.124 СК РФ(п.3) установлен запрет на усыновление братьев и сестер разными лицами, то есть в разные семьи.

Это связано с тем, что дети могли жить вместе, знать об общем происхождении от одних родителей. Если же нет обстоятельств, при которых разлучение детей исходит из их интересов, то запрет этот связан с гуманными причинами: по-человечески лучше, чтобы братья и сестры не разлучались друг с другом и в последствии не искали друг друга в течение долгих лет, а иногда и на протяжении всей своей жизни.

Следует отметить, что вследствие такого юридического акта, как усыновление, разрывается кровно-родственная связь усыновляемого со всеми его родственниками по естественному происхождению.

Таким образом, если братья и сестры были переданы на усыновление в разные семьи, юридически они перестают быть братом и сест-

рой.

Тем не менее, закон, исходя из жизненных ситуаций, в том же пункте предусматривает исключение для случаев, в которых раздельное усыновление исходит из интересов детей.

К примеру, если один из детей находится в специальном лечебно-воспитательном учреждении, либо братья и сестры не знают о своем кровном происхождении.

Закон не предусматривает обязанности суда выяснить, нуждаются ли брат (сестра) усыновляемого в устройстве в семью, если в отношении усыновляемого родители были лишены родительских прав, а в отношении его братьев (сестер)-нет.

Так, из материалов дела об удочерении супругами Г. несовершеннолетней М. Видно, что у усыновленной есть брат.

В отношении ее родители были лишены родительских прав, что подтверждается копией решения суда, вынесенного в 1993г. Основание- жестокое обращение с ребенком, применение физического насилия. На этот момент в отношении брата удочеряемой родители не были лишены родительских прав. В законе нет прямого указания, как должен поступать суд в таком случае.

На первый взгляд, в этой ситуации суд, рассмотрев дело о лишении родительских в отношении удочеряемой, фактически признал допустимым и соответствующим интересам детей их раздельное проживание.

И, следовательно, суду, рассмат-



Семейное право

ривающему дело об усыновлении нет необходимости вдаваться в рассмотрение данного вопроса. Однако, учитывая обстоятельства дела, причины лишения родительских прав в отношении удочеряемой, ее осведомленность, что у нее есть брат, необходимость соблюдения права братьев и сестер проживать и воспитываться совместно, суду следовало установить место нахождения брата удочеряемой, не были ли лишены родители родительских прав в отношении него, не требуется ли его усыновление в связи с утратой родительского попечения по иным причинам⁷.

Следуя ст.21 Конвенции о правах ребенка, согласно которой ребенок может быть передан на усыновление в другую страну только в случае отсутствия условий усыновления в стране происхождения, абз.1.п.4 ст.124 СК РФ предпочтению отдает усыновителям, являющимся гражданами России, и проживающими на территории, а также родственникам (независимо от гражданства и места проживания) перед усыновителями — иностранными гражданами.

Иностранные граждане могут получить сведения о детях, которые могут быть переданы им на усыновление по истечении трех месяцев со дня постановки указанных детей на централизованный учет.

В связи с этим примечательно дело об усыновлении (удочерении) Рузневой Ольги 05.09.98г. рождения, воспитанница Дома ребенка номер 3 г. Омска, от которой мать

отказалась.

Супруги Гросс Х.Г., граждане ФРГ обратились с кассационной жалобой в судебную коллегия по гражданским делам Верховного Суда РФ на решение Омского областного Суда от 11.03.2000г. по их заявлению об установлении удочерения ребенка.

Решением Омского областного Суда от 11.03.2000г. в удовлетворении просьбы им было отказано.

Судебная коллегия Верховного Суда РФ, проверив материалы дела и обсудив доводы жалобы, оснований к ее удовлетворению не нашла.

Обсуждая вопрос об усыновлении Рузневой О. Иностранцами гражданами- супругами Гросс, суд обоснованно пришел к выводу о неправомерности такого усыновления, поскольку в нарушение положений норм международного права ст.ст.16,17 “ Декларации о социальных и правовых принципах, касающихся защиты и благополучия детей, особенно при передаче детей на воспитание и их усыновление на национальном и международных уровнях”, Конвенции о правах ребенка от 20.09.1989г. и Российского законодательства — ст. 122, 123, 124 Семейного Кодекса РФ не был соблюден принцип приоритетного устройства ребенка на воспитание в семью российских граждан.

Кроме того, предусмотренный Постановлением Правительства РФ номер 919 от 03.08.96г.”Об организации централизованного учета детей, оставшихся без попечения родителей” порядок не был соблюден. Рузнева О. на этот учет была пос-

тавлена с нарушением установленных законодательством соответственно трехдневного и месячного сроков⁸.

Материалы “Круглого стола” на тему “Законодательство об усыновлении: практика и пути его совершенствования”, прошедшего в августе 2004г. свидетельствуют о неблагоприятной ситуации, сложившейся с усыновлением иностранными гражданами детей, являющихся гражданами РФ.

Ежегодно в среднем более 7000 детей — граждан РФ усыновляются иностранными гражданами.

Семейный кодекс в ст. 126 устанавливает запрет на посредническую деятельность по усыновлению детей. Однако неоднократно выявляются нарушения семейного законодательства в деятельности по усыновлению детей, осуществляемой на территории РФ представителями иностранных организаций, получивших соответствующую аккредитацию.

тацию.

Установленные факты “слияния” представительств иностранных организаций, осуществляющих деятельность по усыновлению детей, с благотворительными фондами, расположенными на территории РФ и якобы оказывающими помощь домам ребенка, детским домам и школам-интернатам для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, но фактически осуществляющими незаконную деятельность по изучению сведений о детях, подбору детей и усыновителей для них, взимая при этом плату с иностранных граждан, желающих усыновить детей, за оказание посреднических услуг.

Это свидетельствует о том, что, несмотря на принимаемые меры, по-прежнему острой остается проблема государственного контроля за соблюдением прав и законных интересов детей, оставшихся без попечения родителей, при усыновлении их иностранными гражданами.

1. Глухарева В.Г. История развития института усыновления в России. // История государства и права, 2001.

2. Пчелинцева Л.М. Семейное право. Учебник, с. 490.

3. Конвенция ООН о правах ребенка от 29 ноября 1989г. // Сборник международных договоров СССР, вып. 11.6.1993.

4. Законодательство об усыновлении: практика и пути его совершенствования. Материалы Генеральной прокуратуры РФ. М., 2004г., с. 4.

5. Пчелинцева Л. М. Семейное право России. Учебник для вузов 2-ое изд. М., 2002г.

6. ФЗ от 21.12.1996, номер 159-ФЗ “О дополнительных гарантиях по социальной защите детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей” // СЗ РФ, 1996г., N52, с. 5880; N7, с. 788; N33 2000г., с. 3348.

7. “Журнал российского права” N7, июль 2002г.

8. Определение судебной Коллегии Верховного Суда РФ от 20.04.2000, N50-500-5.9. Семейный кодекс Российской Федерации от 29.12.1995г. номер 223-ФЗ (в редакции ФЗ от 29 декабря 2006г.) // СЗ РФ N1 1996.

10. Беспалов Ю. Семейно-правовое положение ребенка в Российской Федерации. Владимир, 2000.

11. Ермолов О.В. Правовые аспекты усыновления ребенка в судебном порядке. // Юридическая практика. Журнал для специалиста, 2003.

12. Дюжева О.А. Проблемы законодательства о международном усыновлении. // Государство и право, N6 1995.

Ани ГАРИБДЖАНИЯН

*Аппарат Президента Республики Армения,
Специалист первой категории юридического управления*

ПРИВИЛЕГИИ И ИММУНИТЕТЫ ПЕРСОНАЛА КОНСУЛЬСКИХ УЧРЕЖДЕНИЙ



Пункт 1
ст. 1
Венской кон-
венции о кон-
сульских сно-
шениях 1963г.
гласит: “Кон-
сульское долж-
ностное лицо

означает любое лицо, включая главу консульского учреждения, которому поручено в этом качестве выполнение консульских функций”. К этой категории лиц относятся: генеральный консул, консул, вице-консул, консульский агент, проконсул и консульский стажер.

Для нормального выполнения своих функций консульские должностные лица наделяются иммунитетами и привилегиями, которые отражены в Венской конвенции 1963г. (ст. 40-57) и в двусторонних консульских конвенциях. Эти документы определяют права и обязанности консульских должностных лиц и страны пребывания по отношению к ним.

Сравнительный анализ Венской конвенции 1963г. и двусторонних консульских конвенций показывает, что между ними есть множество

различий, особенно в том, что касается иммунитетов и привилегий консульских должностных лиц.

Рассмотрим данную проблему более подробно. Венская конвенция 1963г., предоставляя консульским должностным лицам иммунитет от юрисдикции, определяет: “Консульские должностные лица не подлежат юрисдикции судебных или административных органов государства пребывания в отношении действий, совершаемых ими при выполнении консульских функций” (п. 1 ст. 43). Это значит, что консульские должностные лица наделены иммунитетами, которые носят функциональный, служебный характер.

В современной международной практике служебный (функциональный) иммунитет предоставляется довольно широкому кругу лиц (консулам, военным морякам, служащим международных организаций, административно-техническому и обслуживающему персоналу посольств и др.).¹

Предоставление служебного иммунитета означает, что лицо, пользующееся им, освобождается от уголовной, гражданской и админи-

стративной юрисдикции государства пребывания в отношении действий, совершаемых при исполнении служебных обязанностей. Если же правонарушение совершено не при исполнении служебных обязанностей, данное лицо может быть привлечено к ответственности в стране пребывания, но только “на основании постановлений судебных властей, в случае совершения тяжких преступлений” (п. 1 ст. 41).

И здесь возникает проблема, существо которой заключается в неопределенности понятия “действия, совершаемые при выполнении консульских функций”. В связи с этим на практике нередко возникают трудности в выяснении того, находилось ли данное лицо в момент преступления при исполнении своих служебных обязанностей или нет, следовательно, вправе ли государство пребывания привлекать его к ответственности. Не меньшие трудности возникают и в вопросе о том, кто правомочен решать эту проблему: государство пребывания или направляющее государство.

Анализ доктрины международного права, договорных и законодательных норм, практики государств показывает отсутствие универсального решения проблемы служебного иммунитета.

Представляется, что универсального решения данной проблемы вообще не может быть. Это объясняется, прежде всего, тем, что многообразие допускаемых правонарушений и невозможность в принципе составить исчерпывающий перечень служебных обязанностей каждого

лица, пользующегося служебным иммунитетом, исключают возможность выработки конкретных и универсальных критериев, позволяющих однозначно определить, было или не было данное лицо в момент совершения правонарушения при исполнении своих служебных обязанностей. Отсутствие таких критериев усугубляется возникновением в каждом случае правонарушения противоречия между интересами, с одной стороны, направляющего государства, которое заинтересовано в защите своих граждан, и с другой – государства пребывания, которое несет ущерб от совершенного правонарушения. Отсутствие четких критериев, противоречия между интересами сторон препятствуют разработке универсальной процедуры рассмотрения вопроса, а его единоличное решение той или иной стороной может быть необъективным.

На практике вопросы, связанные со служебным иммунитетом, нередко вызывают разногласия и конфликтные ситуации в отношениях между направляющим государством и страной пребывания.

Определенным ориентиром в решении указанных вопросов являются судебные прецеденты. Так, суды признавали себя некомпетентными, расценивая действия консулов как совершенные при исполнении ими служебных обязанностей, в следующих случаях:

- отказ консула в выдаче выездной визы (1927г. Франция);
- нанесение консулом ущерба в результате дорожно-транспортного



Международное право

происшествия при поездке по служебным делам (1933г. Франция);

- направление консулом суду сертификата, удостоверяющего статус личности (1962г. США);

- выдача консулом паспорта и проездных документов девушке-соотечественнице, бежавшей от родителей (1970г. Италия);

- отказ консула выслать гонимый за подготовленную по его просьбе публикацию (1970г. США).

Но были случаи, когда суды выносили решения и приговоры в отношении консулов, рассматривая их действия как совершенные не при исполнении своих служебных обязанностей:

- неуплата долга за обслуживание (1912г. Франция);

- разглашение консулом причин отказа в выдаче визы, нанесшее ущерб репутации (1927г. Франция);

- убийство местного жителя в результате хулиганских действий консула (1957г. Япония);

- аренда личного жилища (1963, 1965, 1967гг. Франция);

- незаконный экспорт военных самолетов (1965г. США);

- незаконный ввоз наркотиков (1979г. США);

- умышленное убийство жены (1980г. Греция).²

Приведённые прецеденты показывают, что лицо, пользующееся служебным иммунитетом, в случае совершения уголовного преступления, как правило, привлекается к уголовной ответственности в государстве пребывания, т. е. совершенные преступления почти всегда рас-

сматриваются как действие, выходящее за пределы служебных обязанностей. Обобщив практику привлечения к уголовной ответственности консульских должностных лиц, французский юрист Ш. Руссо отмечал: “В случае совершения преступления иммунитет от уголовной юрисдикции не действует, таким образом, консул может быть арестован и, будучи приговорен, должен в принципе отбыть наказание. Сложнее обстоит дело в случае совершения проступков и иных нарушений”.

Нерешенным является вопрос и о том, кто правомочен, определять, было или не было конкретное лицо в процессе совершения правонарушения при исполнении служебных обязанностей: государство пребывания или направляющее государство? Большинство зарубежных авторов считает, что этими правомочиями должен быть наделен суд страны пребывания.

За компетенцию суда направляющего государства в этом вопросе в свое время выступали в основном советские авторы.

В иностранных государствах вопрос о том, был или не был носитель функционального иммунитета при исполнении служебных обязанностей, нередко решается судебными органами страны пребывания. А в США компетенция суда в решении этого вопроса закреплена законом.

Случаи привлечения к уголовной ответственности лиц, пользующихся служебным иммунитетом, присутствовали в конце 1947г. и в начале 1948г. Были арестованы по обви-

нению в шпионаже и приговорены к длительным срокам лишения свободы секретарь, шофер и курьер турецкого консульства в г. Батуми.³

В других случаях при совершении консульским должностным лицом преступления Министерство иностранных дел всегда обращалось к соответствующему консульскому учреждению или дипломатическому представительству с запросом: было или не было данное лицо в момент совершения правонарушения при исполнении служебных обязанностей. Естественно, во всех случаях, иногда даже вопреки здравому смыслу, отвечали положительно, и вопрос о возможной уголовной ответственности снимался.

Таким образом, консульское должностное лицо неприкосновенно при исполнении своих функциональных обязанностей, и государство пребывания обязано относиться к нему с должным уважением и принимать все надлежащие меры для предупреждения каких-либо посягательств на его личность, свободу или достоинство (ст. 40). В п. 1 ст. 41 Венской конвенции 1963г. говорится: “Консульские должностные лица не подлежат ни аресту, ни предварительному заключению, иначе как на основании постановлений компетентных судебных властей в случае совершения тяжких преступлений”. Пункт 2 гласит: “За исключением случаев, указанных в п. 1 настоящей статьи, консульские должностные лица не могут быть заключены в тюрьму. А также не подлежат никаким другим формам

ограничений личной свободы, иначе как во исполнение судебных постановлений, вступивших в законную силу”.

Если на консульское должностное лицо заведено уголовное дело, местные власти государства пребывания обязаны незамедлительно уведомить об этом главу консульского учреждения (ст. 42). У них есть право вызвать консула в компетентные органы, но при этом ему оказывается уважение, и государство пребывания не должно чинить ему препятствий в выполнении консульских функций (ст. 41 п. 3).

Говоря о консульских иммунитетах и привилегиях, следует отметить, что данную проблему невозможно рассматривать на основе только Венской конвенции 1963г., т. к. в двусторонних консульских конвенциях встречается широкое разнообразие. Например, существует, по меньшей мере, 11 вариантов решения вопроса о неприкосновенности личности консульского должностного лица, свыше 15 вариантов решения вопроса об их иммунитете от юрисдикции и т. д.

По конвенциям с большинством западных стран неприкосновенность личности имеет ограниченный характер: консульское должностное лицо может быть арестовано и взято под стражу в порядке предварительного заключения в случае совершения тяжкого преступления, а за другие преступления может быть лишено свободы только на основании вступившего в силу приговора суда (Италия, Франция, Шве-



Международное право

ция, Норвегия).⁴

Целый ряд конвенций, подписанных с Украиной и рядом других стран, предоставляя иммунитеты консульским должностным лицам, распространяют их и на членов семей, проживающих вместе с ними и не являющихся гражданами государства пребывания. Хотя другие конвенции консульские иммунитеты на членов семей не распространяют.

Рассматривая статус неприкосновенности консульских должностных лиц, следует отметить, что в Венской конвенции 1963г. ничего не сказано о правовом положении их жилища и частной резиденции главы консульского учреждения. Некоторые страны пошли по этому же пути (Австрия, Литва, Беларусь и др.). Это говорит о том, что согласно соответствующим документам резиденции глав консульств и жилища консульских должностных лиц этих стран не наделены иммунитетом неприкосновенности.

Но большинство конвенций, так или иначе, регулируют этот вопрос. Например, статусом неприкосновенности наделяются жилые помещения только главы консульства (Швеции – ст. 13 п. 2; Норвегии – ст. 10 п. 2) или резиденция главы консульского учреждения (США – ст. 17 п. 1; Франции – ст. 21 п. 1; Италии – ст. 24 п. 2). Что касается распространения иммунитета неприкосновенности на жилые помещения всех консульских должностных лиц, то это отражено в консульских конвенциях России с Польшей (ст. 15 п. 2), Великобрита-

нией (ст. 14 п. 2), Японией (ст. 15), и другими странами. Своеобразно трактуется статус неприкосновенности жилых помещений консульских должностных лиц Финляндии и ФРГ. Так, в Конвенции России с Финляндией сказано: “В жилых помещениях консульских должностных лиц власти страны пребывания не могут предпринимать каких-либо принудительных мер без согласия консула” (ст. 14 п. 4). В связи с этим возникает вопрос: а входить можно? Если да, то при каких обстоятельствах? На этот счет никаких запретов и разъяснений в документе нет.

Еще более интересная формулировка дана в Конвенции России с ФРГ: “В жилых личных помещениях консула власти государства пребывания не будут осуществлять никаких мер принудительного характера”. Такая формулировка больше похожа на джентльменское соглашение и не несет в себе никаких запретов. Подобное соглашение не создает прямых юридических обязательств для сторон и связывает их лишь морально.

В соответствии с п. 2 ст. 31 Венской конвенции 1963г. власти государства пребывания не могут вступить в ту часть консульских помещений, которая используется исключительно для работы консульского учреждения иначе как с согласия главы консульского учреждения, назначенного им лица или главы дипломатического представительства представляемого государства.

Тем не менее, согласно этой

статье, согласие главы консульского учреждения предполагается в случае пожара или другого стихийного бедствия, требующего неотлагательных мер защиты, т.е. в этих случаях эта неприкосновенность нарушается. По существу это положение сводит на нет принцип неприкосновенности консульских помещений.⁵

Если же иметь в виду положение конвенции, разрешающее дипломатическому представительству осуществлять консульские функции, и в частности ст. 3, которая требует, чтобы это осуществление консульских функций имело бы место только в соответствии с положениями настоящей конвенции, то налицо противоречие с абсолютной неприкосновенностью помещений дипломатических представительств, зафиксированное в Венской конвенции о дипломатических сношениях 1961г. (ст. 27).

Признав это положение, открывается возможность для злоупотребления не только в отношении помещений отдельных консульских представительств, но и помещений дипломатического представительства, занятых консульским отделом посольства.

Ст. 33 конвенции 1963г. устанавливает абсолютную неприкосновенность консульских архивов и документов в любое время и независимо от их местонахождения, что определяет необходимость обеспечения эффективного осуществления консульских функций и распространенную практику.

Помимо этих проблем конвенции регулируют вопросы приобретения жилых помещений для консульских должностных лиц. По данному поводу в них говорится, что представляемое государство имеет право от своего имени или через любое уполномоченное им физическое или юридическое лицо в соответствии с законами и правилами государства пребывания и с согласия этого государства приобретать в собственность, получать в пользование, арендовать или вступать во владение в любой другой форме:

а) резиденцией главы консульского учреждения, а также жилыми помещениями для любого консульского должностного лица, которое не является гражданином государства пребывания или не имеет постоянного местожительства в этом государстве;

б) земельным участком, предназначенным для строительства жилых помещений. Представляемое государство может также улучшать жилые помещения или земельный участок.

Более того, в конвенциях сказано, что эти статьи и положения не следует толковать как освобождающие аккредитующее государство от ответственности за несоблюдение законов и правил страны пребывания.

Неоднозначно в конвенциях толкуется проблема привилегий, которыми наделены жилые помещения. Так, согласно конвенциям России с Беларусью и Литвой ото всех государственных, районных или муниципальных налогов, сборов и пош-



Международное право

лин освобождается (помимо консульских помещений) лишь резиденция главы консульства (ст. 15). Тогда как конвенция России с Польшей говорит об освобождении от всех видов налогов, сборов и пошлин жилых помещений всех консульских должностных лиц (ст. 17). Это еще раз подтверждает имеющиеся различия в иммунитетах и привилегиях, предоставляемых консульским должностным лицам разных стран.

Консульские конвенции, говоря об иммунитете от юрисдикции страны пребывания, допускают и целый ряд изъятий из иммунитетов. Иммунитеты не распространяются на следующие гражданские иски:

1) вытекающие из заключенного работником консульского учреждения договора, по которому он не выступал прямо или косвенно в качестве представителя аккредитующего государства;

2) возбужденные в связи с ущербом, нанесенным каким-либо транспортным средством в результате дорожно-транспортного происшествия по вине работника консульского учреждения в государстве пребывания;

3) касающиеся наследств, в которых работник консульского учреждения выступает в качестве наследника или отказополучателя, исполнителя завещания, распорядителя или попечителя наследства, будучи частным лицом;

4) возбужденные самим консульским должностным лицом по делу, по которому он пользовался бы иммунитетом от юрисдикции (в

этом случае он лишается права ссылаться на иммунитет в отношении любого встречного иска, непосредственно связанного с основным иском);

5) консульское должностное лицо может быть подвергнуто аресту или предварительному заключению, если:

- совершило тяжкое уголовное преступление;

- по этому случаю есть постановление компетентных судебных органов (ст. 41 конвенции 1963г.).

Как видим, имеется достаточно широкая возможность предъявления гражданских и иных исков к консульским должностным лицам.

Консульское право устанавливает, что представляемое государство может отказаться от привилегий и иммунитетов, но этот отказ должен быть определенно выражен и о нем должно быть сообщено государству пребывания в письменной форме. Причем отказ от иммунитета от юрисдикции в отношении гражданского или административного дела не означает отказа от иммунитета от исполнительных действий, являющихся результатом судебного решения. В отношении таких действий необходим отдельный отказ (ст. 45 конвенции 1963г.).

Практически во всех договорах сказано, что государство пребывания относится к консульским должностным лицам с уважением и принимает все надлежащие меры для предупреждения каких-либо посягательств на их личность, свободу и достоинство. Эта защита и предоставляемые возможности в равной

мере относятся и к членам их семей (ст. 40 конвенции 1963г.).

Следует отметить, что в большинстве конвенций сразу же оговорено, что это положение не относится к консульским должностным лицам, являющимся гражданами страны пребывания или имеющим в этой стране статус иностранца, которому на законном основании разрешено постоянное местожительство, а также членам их семей. Но есть и конвенции, в которых подобная оговорка отсутствует, например, в конвенции с Польшей. Таким образом, принадлежность к гражданству может влиять на иммунитеты и привилегии этой категории лиц.

Консульские конвенции регулируют свободу передвижения консульских должностных лиц и, надо отметить, не всегда однозначно. Ряд договоров разрешает свободу передвижений и поездок по всей территории страны пребывания, за исключением зон, въезд в которые запрещается или регулируется по соображениям государственной безопасности. Некоторые соглашения разрешают консульским должностным лицам свободу передвижения и поездок только по территории консульского округа, за исключением зон, въезд в которые запрещается или регулируется по соображениям государственной безопасности. И есть договоры, в которых не отражена проблема свободы передвижений консульских должностных лиц. В этом случае следует ориентироваться на Венскую конвенцию 1963г. (ст. 34), в которой сказано: “Поскольку это не противоречит за-

конам и правилам о зонах, въезд в которые запрещается или регулируется по соображениям государственной безопасности, государство пребывания должно обеспечить всем работникам консульского учреждения свободу передвижений и путешествий по его территории”.

Ст. 35 Венской конвенции о консульских сношениях говорит о свободе сношений, она устанавливает, что при сношении с правительством, дипломатическими и другими консульскими учреждениями представляемого государства, где бы они ни находились, консульские учреждения могут пользоваться всеми подходящими средствами, включая дипломатических и консульских курьеров, дипломатическую и консульскую вализы и закодированные или зашифрованные депеши. Эта статья разрешает в этих целях устанавливать и пользоваться радиопередатчиками, но только с согласия государства пребывания.

П. 2 ст. 35 конвенции закрепляет, что официальная корреспонденция консульского учреждения неприкосновенна. Под официальной корреспонденцией понимается вся корреспонденция, относящаяся к консульскому учреждению и его функциям.

П. 3 ст. 35 по существу противоречит пунктам 1 и 2.

Он отрицает признанный в практике большинства государств принцип полной неприкосновенности консульской вализы.⁶ Консульская вализа, согласно этому пункту, не подлежит ни вскрытию, ни задержанию. Но в тех случаях, когда компе-



Международное право

тентные власти государства пребывания имеют серьезные основания полагать, что в вализе содержится что-то другое, кроме корреспонденции, документов или предметов, предназначенных исключительно для официального использования, они могут потребовать, чтобы вализа была вскрыта в их присутствии уполномоченным представителем представляемого государства. Если власти представляемого государства откажутся выполнить требование, вализа возвращается в место отправления.

Это положение дает возможность государству пребывания в любое время прервать свободные сношения консульского учреждения со своим правительством или дипломатическим представительством и подвергает угрозе беспрепятственное осуществление консульским учреждением его функций, а также создает значительные трудности для работы консульского учреждения.

На практике представители властей страны пребывания могут столкнуться и с таким вопросом: может ли консульское должностное лицо выступать в качестве свидетеля? Да. Это регулируется ст. 44 Венской конвенции 1963г. Консульские должностные лица могут вызываться в качестве свидетелей при производстве судебных или административных дел.

Вместе с тем, если консульское должностное лицо все же отказывается от дачи свидетельских показаний, к нему не могут применяться никакие меры принуждения или наказания (п. 1 ст. 44). Орган, которо-

му требуется показание консульского должностного лица, должен избегать причинения помех выполнению этим лицом своих функций.

Эта статья предоставляет право консулу, в случае согласия, давать свидетельские показания в любом месте и в любой форме: в органах внутренних дел, дома, в консульском учреждении, письменно или устно.

При этом консульские должностные лица не обязаны давать показания по вопросам, связанным с выполнением ими своих функций, или представлять относящуюся к их функциям официальную корреспонденцию и документы. Они также не обязаны давать показания, разъясняющие законодательство представляемого государства (п. 3 ст. 44).

Другими словами, эта статья, с одной стороны, как бы обязывает консула давать свидетельские показания, за исключением определенных случаев, а с другой – дает ему возможность отказаться от дачи свидетельских показаний, вроде бы создавая противоречие. Но нам представляется, что это “противоречие” выражает уважение суверенитета аккредитуемого государства и страны пребывания и не может отрицательно сказаться на консульских отношениях.

В целях облегчения выполнения консульских функций консульские должностные лица могут свободно общаться с гражданами представляемого государства и иметь доступ к ним, и наоборот.

В том случае, если в пределах определенного консульского округа

какой-либо гражданин представляемого государства окажется арестованным, заключенным в тюрьму или взятым под стражу в ожидании судебного разбирательства, задержанным в каком-либо другом порядке, компетентные органы страны пребывания должны безотлагательно уведомить об этом главу консульского учреждения (п. 15 ст. 36).

Консульские должностные лица имеют право посещать гражданина представляемого государства, который находится в тюрьме, под стражей или задержан, для беседы с ним, имеют право переписки с ним и могут принимать меры к обеспечению ему юридического представительства (п. 1 ст. 36).

Если гражданин представляемого государства, находящийся в тюрьме, под стражей или задержанный, возражает против того, чтобы консул выступал от его имени, то консульское должностное лицо должно от этого воздержаться. Такое положение является естественной нормой отношений консула и местных властей в любой стране.

Эти права консульские должностные лица могут осуществлять только точно в соответствии с законами и правилами, принятыми в государстве пребывания (п. 2 ст. 36).

Статья 38 конвенции 1963г. говорит о праве главы консульского учреждения обращаться в компетентные местные органы его консульского округа при выполнении своих функций.

Эта же статья говорит, что в компетентные центральные органы страны пребывания глава консуль-

ского учреждения может обращаться только в той степени, в которой это допускается законами, правилами и обычаями государства пребывания или соответствующими международными договорами. В том случае, если представления консула не будут удовлетворены, он имеет право обратиться к правительству страны пребывания, но только через дипломатическое представительство своего государства. Непосредственные отношения с правительством могут иметь место только в том случае, если в данной стране нет посольства страны, представляемой консулом. Данное положение было закреплено еще в ст. 11 Гаванской конвенции о консульских чиновниках 1928г.

Что касается налоговых и таможенных привилегий консульских должностных лиц, то их регламентируют ст. 49-59 Венской конвенции 1963 года.

В ст. 49 сказано, что консульские должностные лица, а также члены их семей, проживающие вместе с ними, освобождаются от налогов, сборов пошлин личных и имущественных, государственных, районных и муниципальных, за исключением:

1) косвенных налогов, которые обычно включаются в стоимость товаров или обслуживания;

2) сборов и налогов на частное недвижимое имущество, находящееся на территории страны пребывания;

3) налогов на наследственное имущество или пошлин на наследование, или налогов на переход имущества, взимаемых государством пребывания, с определенными изъя-



Международное право

тиями, связанными с переходом имущества в связи со смертью работников консульства и членов их семей;

4) налогов и сборов на частный доход, включая доходы с капитала, источники которого находятся в стране пребывания, налогов на капиталовложения в коммерческие или финансовые предприятия государства пребывания;

5) сборов, взимаемых за конкретный вид обслуживания;

6) регистрационных, судебных, реестровых пошлин, ипотечных сборов, гербовых сборов с изъятиями, относящимися к консульским помещениям.

Зарплата консульских должностных лиц в стране пребывания освобождается от налогов и сборов. Вместе с тем работники консульских учреждений, нанимая лиц, зарплата которых не освобождается от подоходных налогов страны пребывания, должны выполнять обязательства, налагаемые законами и правилами этой страны на нанимателей.

Другими словами, создается режим, в соответствии с которым, по существу, консульские должностные лица не освобождаются от налогов в отношении деятельности, выходящей за пределы их служебных функций.

Что касается освобождения от таможенных пошлин и досмотра на таможене, то эти моменты регламентируются в п. 1-3 ст. 50. В ней говорится, что таможенные пошлины не взимаются с предметов для личного пользования консульского должно-

стного лица, включая предметы, предназначенные для его обустройства и для его официального пользования. От уплаты таможенных пошлин освобождаются также члены семей консульских должностных лиц, проживающие вместе с ними. Следует отметить, что если в отношении таможенных пошлин более или менее определен круг предметов, в отношении которых таможенные пошлины не взимаются, то в отношении досмотра личного багажа на таможене существуют разные подходы. Конвенция 1963г. (п. 3 ст. 50) освобождает от досмотра личный багаж консульских должностных лиц и членов их семей, проживающих вместе с ними. Речь идет о багаже, который следует вместе с ними. Багаж может быть досмотрен лишь в том случае, если у страны пребывания есть серьезные основания предполагать, что в нем содержатся предметы, не являющиеся их личными предметами или предметами для официального пользования консула. Досмотр возможен и в том случае, когда есть основания предполагать, что в багаже находятся предметы, ввоз и вывоз которых запрещены законами и правилами страны пребывания или которые подпадают под его карантинные законы и правила. Такой досмотр, однако, должен производиться в присутствии соответствующего консульского должностного лица или члена его семьи.

Таким образом, мы видим, что возможность досмотра личного багажа консульских должностных лиц четко определена конвенцией 1963г.

Подобные положения отражены и во многих двусторонних соглашениях. Согласно другим двусторонним конвенциям личный багаж консульских должностных лиц и членов их семей подлежит досмотру на таможне. Таким образом, консульская практика идет по двум путям:

- освобождает от досмотра личный багаж консульских должностных лиц, если нет серьезных оснований досматривать;

- не освобождает от досмотра ни при каких обстоятельствах.

Консульские должностные лица освобождены от всех трудовых и государственных повинностей, независимо от их характера, а также от воинских повинностей, таких как реквизиции, контрибуции и военные постой. Это же относится и к членам семей консульских должностных лиц, проживающих вместе с ними (ст. 52).

Статья 53 определяет начало и конец консульских иммунитетов и привилегий. В ней сказано, что привилегии и иммунитеты, предусмотренные Конвенцией, начинают действовать в отношении консульского должностного лица с момента его вступления на территорию государства пребывания или, если оно уже находится на этой территории, с момента, когда оно приступило к выполнению своих обязанностей в консульском учреждении.

Привилегии и иммунитеты консульских должностных лиц прекращаются с того момента, когда они покидают территорию данного государства, или по истечении разумного срока, который достаточен для то-

го, чтобы покинуть территорию данной страны.

В отношении членов семей привилегии и иммунитеты прекращаются в тот момент, когда они покидают территорию страны пребывания, или с того момента, когда они перестают быть членами семьи консульского должностного лица.

Что касается выполнения функций, то практически следует считать общепризнанным, что консул выполняет свои функции до момента оставления своей должности в консульском учреждении. В случае смерти работника данного учреждения члены его семьи, проживающие с ним, продолжают пользоваться предоставленными им привилегиями и иммунитетами до момента оставления страны пребывания или до истечения разумного срока, в течение которого они должны были бы оставить территорию государства пребывания.

Важное значение имеет ст. 54. Она говорит об обязанностях третьего государства в момент, когда консульские должностные лица проезжают через него, следуя к месту своего назначения или возвращаясь в аккредитуемое государство. В этой статье сказано: государство предоставляет все иммунитеты, предусмотренные другими статьями настоящей Конвенции, которые могут потребоваться для обеспечения проезда или возвращения консульского должностного лица. Это распространяется и на членов их семей.

Конвенция о консульских сношениях 1963г. обязывает консульских должностных лиц и всех лиц, поль-



Международное право

зующихся привилегиями и иммунитетами, без ущерба для них уважать законы и правила страны пребывания (ст. 55). Специально подчеркнута обязанность невмешательства во внутренние дела, а консульские помещения, как уже говорилось выше, не должны использоваться в целях, несовместимых с задачами выполнения консульских функций. Эта статья отражает практику государств и способствует развитию дружественных отношений между ними.

Консульские должностные лица обязаны соблюдать любые требования, предусмотренные законами и правилами страны пребывания, в отношении страхования от вреда, который может быть причинен третьим лицом в связи с использованием любого дорожного транспортного средства, судна или самолета (ст. 56).

Эта статья направлена также на обеспечение прав граждан в государствах пребывания в случае совершения правонарушений в отношении их личности и имущества консульским должностным лицом. Это лицо несет ответственность по законам страны пребывания (ст. 56).

Штатным консульским должностным лицам запрещается заниматься в стране пребывания какой-

либо профессиональной или коммерческой деятельностью с целью получения личных доходов. Это приводит к изъятию иммунитетов у данного лица (ст. 57).

В результате рассмотрения вышеуказанных проблем приходим к следующим выводам:

1. Личные иммунитеты и привилегии консульских должностных лиц невозможно рассматривать лишь на основе Венской конвенции 1963г., а следует учитывать и двусторонние конвенции, которые отличаются широким разнообразием в трактовке данного вопроса.

2. Консульские должностные лица, как правило, наделяются служебным (функциональным) иммунитетом, а универсального подхода к этой проблеме вообще не существует. Поэтому на практике решение указанных вопросов нередко вызывает разногласия и конфликтные ситуации между направляющим государством и страной пребывания, чего по возможности следует избегать.

3. Документы показывают, что существует широкое разнообразие в предоставлении иммунитетов и привилегий консульским должностным лицам разных стран.

1. *Бекяшев С.П.* Международное публичное право. М., 2001г., с. 187.

2. *Ильин Ю.Д.* Основные тенденции в развитии консульского права. М., 1969г., с. 59.

3. *Бобылев Г.В. Зубков Н.Г.* Основы консульской службы. М., 1986г., с. 38.

4. *Бобылев Г.В. Зубков Н.Г.*, там же, с. 42.

5. *Блищенко И.П.* Дипломатическое право. М., 1990г., с. 191.

6. *Блищенко И.П.* Дипломатическое право. М., 1990г., с. 207.

Ռաֆիկ ՄԵԼԶՈՆՅԱՆ

*Իրավաբանական գիտությունների թեկնածու,
Տավուշի մարզի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր*



ՄԵԿ ՔԱՅԼ ԱՌԱՋ, ԵՐԿՈՒ ՔԱՅԼ ՇԵՏ

Պետական իշխանության տարանջատման սկզբունքը ժողովրդավարական պետության մեջ հասարակական կյանքի կառավարման բանական կազմակերպման ձև է, որի էությունն այն է, որ միասնական պետական իշխանությունը բաժանվում է երեք հարաբերականորեն անկախ ճյուղերի՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական:¹ Խոսքն այստեղ գործառնությունների և իշխանության կառուցվածքների լիազորությունների խստիվ սահմանազատման մասին է, որպեսզի ապահովվի իշխանություններից յուրաքանչյուրի անկախության բարձր աստիճանը, հակակշիռների և գսպումների համակարգի ստեղծումը՝ բացառելով այդ իշխանություններից որևէ մեկի կողմից ամբողջ իշխանության յուրացումը² կամ օրենքով տարբերակված ֆունկցիաների միախառնումը: Հարցի հիմնախնդրային նշանակությունից ելնելով և դրա լուծումը հավոր պատշաճի ապահովելու նկատառումով նորաստեղծ ժողովրդավարական երկրներում, այդ թվում՝ մեր հանրապետությունում ձեռնարկվեցին սահմանադրական, իսկ այդ հարթության վրա՝ նաև դատաիրավական բարեփոխումներ: Այս առումով պետք է արդիական համարել այն, թե դատարանի գործառնու-

թյունները կանոնակարգող քրեադատավարական օրենսդրությունը որքանով է համահունչ մեր երկրում սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում կատարվող դատաիրավական բարեփոխումների տրամաբանությանը, բարեփոխումներ, որոնք ուղղված են դատարանի անկախության և անկողմնակալության ապահովմանը, մեղադրական թեքումից նրա վերջնական ձերբազատմանը: Հարցադրումը բխում է այն սկզբունքային նորույթից, որ դատական իշխանությունը ձեռք է բերել այնպիսի լիազորություն, ինչպիսին է օրենքների և ենթաօրենսդրական ակտերի բովանդակության նկատմամբ վերահսկողությունը, ինչը բխում է իրավական պետության էությունից ու դրա հետ կապված իրավունքի և օրենքի հարաբերակցությունից:³ Պատահական չէ, որ ժամանակակից հեղինակները, առաջադրելով «իրավական դատարան» հասկացությունը, գտնում են, որ բավարար չէ, որպեսզի կիրառվող օրենքը լինի իրավական: Անհրաժեշտ է, որ իրավական բնույթով օժտված լինեն նաև իրավակիրառ (դատական) մարմինները և հենց իրավակիրառ գործընթացը:⁴

Քաղաքացի Գևորգ Գվիրյանի դիմումի հիման վրա ՀՀ Սահմանադրու-



Քրեական դատավարություն

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 ՏՆ – 6 (118 – 119)
Իշխանություն

թյանը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 2-րդ կետի, 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին, 3-րդ կետերի համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով ՀՀ սահմանադրական դատարանի 24.07.2007 թվականի որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասող և անվավեր ճանաչվեցին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ, 292-րդ հոդվածի 5-րդ, 419-րդ հոդվածի 2-րդ կետերի, 297-րդ հոդվածի, 363-րդ հոդվածի 2-րդ, 394-րդ հոդվածի 5-րդ, 398-րդ հոդվածի 6-րդ, 421-րդ հոդվածի 3-րդ մասերի այն դրույթները, որոնք նախատեսում են լրացուցիչ նախաքննություն: Այլ կերպ ասած՝ անվավեր ճանաչվեց քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու քրեադատավարական ինստիտուտը, որպիսի եզրահանգումը պատճառաբանվում է նրանով, որ քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելով՝ դատարանը նախաքննության մարմնին հնարավորություն է տալիս «վերակենդանացնել» ձախողված մեղադրանքը, այսինքն՝ հանդես է գալիս մեղադրանքի կողմում, ինչը ենթադրում է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 23-րդ հոդվածում նախատեսված մրցակցության սկզբունքի խախտում և հակասության մեջ է մտնում ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածով նախատեսված՝ դատարանի անկախության և անկողմնակալության մասին դրույթի հետ: Միաժամանակ դատարանը, դուրս գալով դատավարությունում իր անկողմնակալ դերի շրջանակներից, ուղղորդում է լրացուցիչ նախաքննության ընթացքը, հավա-

սարության նժարը խախտում է ի շահ մեղադրանքի կողմի, որն էլ ենթադրում է ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված՝ անձի դատական և իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքի խախտում: Բացի այդ, գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելով՝ դատարանը շրջանցում է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ հոդվածում ամրագրված անմեղության կանխավարկածի սկզբունքի կարևոր բաղադրատարրերից մեկը՝ չփարատված կասկածները հոգուտ մեղադրյալի մեկնաբանելու պահանջը, և որ միաժամանակ ստեղծվում է արդար դատաքննության տարրերից մեկը՝ դատաքննությունը ողջամիտ ժամկետում կազմակերպելու պահանջի խախտման վտանգ, քանի որ կալանքի տակ գտնվող մեղադրյալն անազատության մեջ կարող է պահվել օրենքով նախատեսված մեկ տարուց շատ ավելի երկար ժամանակ:

Նույն որոշման պատճառաբանական մասում ՀՀ սահմանադրական դատարանը հանգել է նաև այն հետևության, որ դատարանի կողմից գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտը բացասվում է 2007թ. փետրվարի 22-ին ընդունված «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 4-րդ մասի ուժով, ըստ որի՝ եթե առաջին ատյանի դատարանում մեղադրողը գտնում է, որ մեղադրանքը ենթակա է մեղմացման կամ խստացման, քանի որ դատական քննության ժամանակ ի հայտ են եկել այնպիսի հանգամանքներ, որոնք հայտնի չէին մինչդատական վարությամբ, դատախազն իրավունք ունի միջնորդություն ներկայացնելու դատարան՝ արարքը վե-

րատրակելու նպատակով դատական նիստը հետաձգելու վերաբերյալ, իսկ դատարանը՝ անհրաժեշտ քննչական գործողություններ կատարելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու համար դատական նիստը հետաձգում է ոչ ավելի, քան մեկ ամսով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ անհրաժեշտ քննչական գործողություններ կատարելու համար ողջամտորեն պահանջվում է ավելի երկար ժամկետ: Նոր մեղադրանքին ծանոթանալու համար դատարանն ամբաստանյալի կամ նրա պաշտպանի, տուժողի կամ նրա ներկայացուցչի միջնորդությամբ պարտավոր է նիստը հետաձգել:

Ընդ որում, նշված հետևության հետ մեկտեղ Սահմանադրական դատարանը, կանխորոշելով կատարվելիք օրենսդրական փոփոխությունը, նշել է, որ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 4-րդ մասում ամրագրված տրամաբանությունը կարող է դրվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի բարեփոխման հիմքում: 2007թ. նոյեմբերի 28-ին «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածը լրացվեց 5-րդ և 6-րդ մասերով, որոնցում համապատասխանաբար սահմանվեցին՝ մինչև դատարանի խորհրդակցական սենյակ անցնելը մեղադրողը կարող է մեղմացման կամ խստացման առումով փոխել մեղադրանքը, եթե դատական քննության ընթացքում հետազոտված ապացույցներն անհերքելիորեն վկայում են, որ ամբաստանյալը կատարել է այլ հանցանք, քան նրան մեղազարկվել է, և որ Քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված կարգով առաջարկություն ստանալիս

զլխավոր դատախազը կամ նրա տեղակալը կայացնում է որոշում մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու վերաբերյալ և ներկայացնում դատարան կամ անում նույն օրենքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերով նախատեսված միջնորդություններից որևէ մեկը:

Նույն օրը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքը լրացվեց 309.1-րդ հոդվածով, որում ամփոփված են «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի 26-րդ հոդվածի 4-րդ և 5-րդ մասերը, սակայն այն տարբերությամբ, որ 309.1-րդ հոդվածով մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու միջնորդության հիմք են այնպիսի հանգամանքներ, որոնք մինչդատական վարույթում ոչ միայն հայտնի չեն եղել, այլև չէին կարող հայտնի լինել, և որ ամբաստանյալն ու նրա պաշտպանը նոր մեղադրանքին ծանոթանում են անվերապահորեն՝ անկախ միջնորդություն ներկայացնելուց:

Այսպիսով, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում առկա «գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու» ինստիտուտը՝ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասին հակասելու պատճառաբանությամբ փոխարինվեց «դատական քննության ընթացքում մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու» ինստիտուտով, իսկ որքանով է վերջինս համահունչ ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածի 1-ին մասին, ըստ որի՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր խախտված իրավունքները վերականգնելու, ինչպես նաև իրեն ներկայացված մեղադրանքի հիմնավորվածությունը պարզելու համար հավասարության պայմաններում, արդարության բոլոր



Քրեական դատավարություն

պահանջների պահպանմամբ, անկախ և անկողմնակալ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում իր գործի հրապարակային քննության իրավունք:

Այս կապակցությամբ առանձին հեղինակներ կարծիք են հայտնում՝ նշելով, որ ՀՀ Սահմանադրությանը, կարծես, հակասում էր միայն «լրացուցիչ նախաքննություն» անվանումը, քանի որ քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարմամբ դատական քննության փուլում գտնվող գործով մեղադրանքի փոփոխումը ադեկվատ է գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելուն, ավելին՝ մեղադրական եզրակացությունը վերահաստատելու առաջարկություն ներկայացնելը նսեմացնում է դատարանին, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 1-ին, 5-րդ մասերով նախատեսված դրույթները գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի նման հակասում են ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ, 21-րդ հոդվածներին, և որ «քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու» ինստիտուտից հրաժարվելու անհրաժեշտությունը պետք է պայմանավորել «մաքուր մրցակցային» քրեական դատավարության ստեղծմամբ՝ հաշվի առնելով, թե որքանով են դրան պատրաստ մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինները:⁵ Կարծում ենք, որ խնդրո առարկա հարցն իրապես հիմնախնդրային նշանակություն ունի ու այն պետք է գիտատեսական մեկնաբանման ենթարկել ՀՀ Սահմանադրության ինչպես 19-րդ, 21-րդ, այնպես էլ 18-րդ, 20-րդ հոդվածների,

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ, 17-րդ, 18-րդ, 19-րդ, 23-րդ հոդվածներում ամրագրված ընդհանուր դրույթների տեսանկյունից, որոնց համադրված վերլուծության շրջանակներում ակնհայտ է դառնում, որ դատական քննության ընթացքում մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու առկա կարգը հակասում է ոչ միայն արդար դատաքննության սկզբունքին և դրա բովանդակ բաղկացությունը կազմող հիմնադրույթներին, այլև մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքին և պետական մարմինների առջև նրա իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքին:

Այսպես, 2007 թվականի ընթացքում մեր հանրապետության առաջին ատյանի դատարաններ մուտք եղած 3201 քրեական գործերից 13-ն ուղարկվել է լրացուցիչ նախաքննության, որոնց վերաբերյալ կայացված որոշումների ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս արձանագրելու, որ դատարանները, գործերն ուղարկելով լրացուցիչ նախաքննության, որպես կանոն, բավարարվել են միայն այն փաստի հաստատագրմամբ, որ գործով թույլ է տրվել բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննության պահանջի խախտում, ինչն անդրադարձել է գործին ճիշտ լուծում տալու վրա ու չի կարող վերացվել՝ առանց քրեական հետապնդման ֆունկցիայից բխող լիազորությունների իրականացման:⁶ Այսինքն, չնշելով, թե թույլատրված խախտումները վերացնելու համար քրեական հետապնդման մարմինն

ինչպիսի քննչական կամ դատավարական գործողություններ պետք է կատարի, դատարանը ձեռնպահ է մնացել լրացուցիչ նախաքննության ընթացքն ուղղորդելուց: Մինչդեռ նույնը չենք կարող ասել առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու այն կարգի մասին, որը նախատեսված է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածում: Մասնավորապես՝ նշված հոդվածի 1-ին, 2-րդ և 3-րդ մասերի համեմատական վերլուծությունից հետևում է, որ քրեական գործի դատական քննությունը հետաձգվում է ոչ թե մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու, այլ այդ նպատակով անհրաժեշտ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ կատարելու համար: Փաստորեն, եթե գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելիս դատարանին անհայտ է մնում, թե ինչպիսի դատավարական գործողություններ են կատարվելու, ապա այս դեպքում կամա թե ակամա դատարանն օրենքի ուժով պետք է գնահատի կատարվելիք քննչական և այլ դատավարական գործողությունների թվաքանակն ու բարդությունը, որպեսզի որոշի մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու միջնորդության հիմքով գործի դատական քննության հետաձգման ժամկետը:

Ավելին, լրացուցիչ նախաքննության ուղարկված քրեական գործը վարույթ էր ընդունվում քննիչի կողմից ու ձեռնարկվում էին լրացուցիչ քննչական և այլ դատավարական գործողություններ՝ նախաքննությանն առաջադրված, այդ թվում՝ մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքին վերաբերող օրենսդրական բոլոր պահանջների պահպանմամբ, մինչդեռ խնդրո

առարկա իրավիճակում մեղադրյալի պաշտպանության իրավունքի իրականացումն ապահովվում է միայն նրա մասնակցությամբ քննչական գործողություն կատարելիս, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածի 2-րդ, 4-րդ մասերի հիմքերով մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու և նոր մեղադրանք առաջադրելու մասին որոշմանը, ինչպես նաև ձեռք բերված նյութերի հետ՝ մինչև դատարան ներկայացվելը, մեղադրյալը ու նրա պաշտպանը ծանոթանալու, ուստի և ինչ-ինչ միջնորդություններ հարուցելու իրավունք չունեն: Այս կապակցությամբ մեղադրյալն առավել քան անմխիթար վիճակում է հայտնվում, երբ մեղադրողը խստացման առումով լրացնում կամ փոխում է մեղադրանքը՝ մինչև դատարանի հեռանալը խորհրդակցական սենյակ, կամ երբ դատարանը վերադաս դատախազին առաջարկում է խստացման առումով վերահաստատել մեղադրական եզրակացությունը: Եվ սա այն պարագայում, երբ ՀՀ սահմանադրական դատարանի հիշյալ որոշման 6-րդ կետի 6-րդ պարբերությունում ամրագրված է, որ մեղադրանքը կազմող նոր փաստական հանգամանքները հերքելու ընթացակարգային հնարավորություն պետք է տրվի մեղադրյալին, այլապես կոդիկսի նրա պաշտպանության իրավունքի խախտում:

2006թ. հունիսի 13-ին ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդը, կարևորելով գործի քննության ողջամիտ ժամկետի պահպանման հարցը, թիվ 98 որոշմամբ արձանագրեց, որ քրեական գործերի քննության ժամկետները որոշելիս այն հաշվելու սկիզբ պետք է համարել այն պահը, երբ առաջադրվում է մեղադրանքը, որը



Քրեական դատավարություն

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 թ – 6 (118 – 119)
Իշխանություն

94

կարող է տեղի ունենալ շուտ, քան գործն ուղարկվում է դատարան, ինչպես նաև անձին ձերբակալելու պահից, կամ այն պահից, երբ տվյալ անձը պաշտոնապես տեղեկացվել է, որ իր դեմ քրեական գործ է հարուցվել, կամ նախնական քննությունը սկսելու պահից: Նույն հարցի կարևորությունից դրդված՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը 2007թ. հուլիսի 24-ին հիշյալ որոշմամբ արձանագրեց, որ քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի կիրառումը հանգեցնում է արդար դատաքննության, մասնավորապես՝ դատաքննությունը ողջամիտ ժամկետում կազմակերպելու պահանջի խախտմանը: Սակայն նույն հետևանքին է հանգեցնում նաև մեղադրանքը փոխելու միջնորդության հիմքով քրեական գործի դատական քննության հետաձգումը, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածով հետաձգման ժամկետը սահմանափակված չէ, իսկ ցանկացած գործով մեղադրանքի փոփոխման կապակցությամբ կարող է ողջամտորեն պահանջվել քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարման համար ավելի, քան մեկ ամիս ժամկետ: Մինչդեռ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 138-րդ հոդվածը սահմանում է, որ քրեական գործով մինչդատական վարույթում մեղադրյալին կալանքի տակ պահելու ժամկետը չի կարող գերազանցել մեկ տարին, և որ այդ ժամկետի ընթացքը կասեցվում է քրեական գործը դատարան ուղարկելու օրը: Ստացվում է, որ մեղադրանքը փոփոխելու միջնորդությունը բավարարելու մասին դատարանի որոշմամբ քրեական գործի դատական քննության հետաձգման

հետևանքով անձն անազատության մեջ կարող է պահվել մեկ տարուց ավելի երկար ժամանակ: Այստեղ բնավ էլ նշանակություն չունի՝ քրեական գործը դատարանի վարույթից դուրս հանվեց, թե ոչ: Էականն այն է, որ հետաձգման ժամկետը պայմանավորված է քրեական գործով քննչական և այլ դատավարական գործողությունների կատարմամբ, որոնք կարող են նպատակաուղղված լինել առաջադրված մեղադրանքը խստացնելու համար ապացույցներ ձեռք բերելուն:

Եթե գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի կիրառմամբ չփարատված կասկածները հոգուտ մեղադրյալի չէին մեկնաբանվում ու քրեական հետապնդման մարմնին հնարավորություն էր տրվում կամ լրացուցիչ ապացույցների ձեռքբերմամբ հիմնավորել առաջադրված մեղադրանքը, կամ համոզվելով այդպիսիք ձեռք բերելու անհնարինության մեջ՝ կարճել գործի վարույթը⁷, ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, 20-րդ հոդվածների պահանջների պահպանմամբ, ապա ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածում սահմանված՝ առաջադրված մեղադրանքը լրացնելու կամ փոփոխելու ինստիտուտի կիրառմամբ ոչ միայն խախտվում է ՀՀ Սահմանադրության 21-րդ, այլև 18-րդ, 20-րդ հոդվածների պահանջներն այն մասին, որ մեղադրյալը պարտավոր չէ ապացուցել իր անմեղությունը, իսկ չփարատված կասկածները մեկնաբանվում են հոգուտ մեղադրյալի, և որ յուրաքանչյուր ոք, այդ թվում՝ մեղադրյալն ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու, ներառյալ պետական մարմնի՝ տվյալ դեպքում քրեական հետապնդման մարմնի առջև

իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք:

Ինչ վերաբերում է միջազգային փորձին, այդ թվում նաև Ռուսաստանի Դաշնության օրինակին, ապա քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի վերացումը կամ բացակայությունն ուղիղ համեմատական է ամբաստանյալի արդարացման ինստիտուտի գործնական ակտիվացմանը: Դա է պահանջում քրեադատավարական այն պարզ տրամաբանությունը, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ ղեկավարվող դատական ատյանն իր վարույթում գտնվող գործի քննությունը պետք իրականացնի միայն առկա ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն առաջադրված մեղադրանքի շրջանակներում: Ուստի, մերժելի է ցանկացած իրավական կառուցակարգ, որը հնարավորություն է տալիս քրեական հետապնդման մարմնին՝ դատարանի վարույթում եղած գործով կատարել ապացույցների ձեռքբերմանը միտված քննչական գործողություն: Այս դիրքորոշումն առավել ամրապնդելու նպատակով ՌԴ քրեական դատավարության օրենսգրքի 237-րդ հոդվածի 4-րդ մասում սահմանվեց, որ դատախազին վերադարձված քրեական գործով անթույլատրելի է այնպիսի քննչական կամ այլ դատավարական գործողությունների կատարումը, որոնք նախատեսված չեն 237-րդ հոդվածում: 2003 թվականի դեկտեմբերի 8-ին ՌԴ սահմանադրական դատարանը գտավ, որ 237-րդ հոդվածի 4-րդ մասը հակասում է Սահմանադրության 45-րդ հոդվածի 1-ին և 46-րդ հոդվածի 1-ին, 2-րդ մասերին, որոնցում համապատասխանաբար սահմանված են, որ ՌԴ-ում երաշխավորված է մարդու և քաղաքացու

իրավունքների և ազատությունների պետական պաշտպանությունը, և որ յուրաքանչյուրին երաշխավորվում է իրավունքների ու ազատությունների դատական պաշտպանություն: Այսինքն, Սահմանադրական դատարանի համոզմամբ՝ հիշյալ 237-րդ հոդվածում նշված խախտումները, որոնք կարող են առնչվել դատավարության այս կամ այն մասնակցի իրավունքներին ու կապված չեն առաջադրված մեղադրանքի կամ դրա հիմնավորվածության հետ, կարող են վերացվել քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված ցանկացած գործողության կատարմամբ: Հասկանալի է, որ այս պայմաններում ձեռնարկված գործողությունները չեն կարող միտված լինել նոր ապացույցներ ձեռք բերելուն կամ մեղադրանքը փոփոխելուն:

Առաջադրված մեղադրանքը մեղմացման կամ խստացման առումով լրացնելու կամ փոփոխելու ինստիտուտը չի կարող փոխարինել քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելուն նաև այն առումով, որ լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու հիմքերը կարող են չառնչվել մեղադրանքի լրացման կամ փոփոխման հետ: Այսպես, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 311-րդ հոդվածի 1-ին կետում և 398-րդ հոդվածում՝ որպես քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու հիմք նախատեսված էր մինչդատական վարույթում քրեադատավարական օրենքի այնպիսի խախտումներ թույլ տալը, որոնք արտահայտվել են գործին մասնակցող անձանց՝ օրենքով երաշխավորված իրավունքներից զրկելու կամ դրանցում սահմանափակելու կամ այլ ճանապարհով գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ



Քրեական դատավարություն

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 Ն – 6 (118 – 119)
Իշխանություն

հետագոտմանը խոչընդոտելու ձևով, որոնք ազդել են կամ կարող են ազդել գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա և չեն կարող վերացվել դատաքննության ընթացքում: Օրինակ՝ թիվ ՎՔԲ-99/05 քրեական գործով հավանություն տալով գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու մասին ՀՀ քրեական և զինվորական գործերով վերաքննիչ դատարանի 2005թ. մարտի 18-ի որոշման մեջ տեղ գտած հետևություններին՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատը 2005թ. մայիսի 6-ի որոշմամբ արձանագրեց. «Առանց քրեական գործը վարույթ ընդունելու մասին որոշում կայացնելու գործով քննչական գործողություններ կատարելը քրեադատավարական օրենքի էական խախտում է, որը չի կարող վերացվել դատական քննության ընթացքում»:

Հարց է ծագում՝ եթե այսպիսի իրավիճակում բացակայում են մեղադրանքի լրացման կամ փոփոխման հիմքերը, ապա ինչ պետք է անի դատարանը:⁸ Բնականաբար, պետք է կիրառի ոչ թե ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309.1-րդ հոդվածը, այլ առաջադրված մեղադրանքում ամբաստանյալի արդարացման ինստիտուտը: Կարծում ենք, որ նույն կառուցակարգը պետք է կիրառվի նաև այն ժամանակ, երբ դատաքննության տվյալները վկայում են մեղադրանքն ավելի ծանր կամ փաստական հանգամանքներով սկզբնականից տարբերվող մեղադրանքով փոխելու անհրաժեշտության մասին:⁹ Ինչ վերաբերում է մեղմացման առումով մեղադրանքը լրացնելուն կամ փոփոխելուն, ապա այդ մասով վիճարկվող 309.1-րդ հոդվածն ակնհայտորեն հա-

կասում է նույն օրենսգրքի 309-րդ հոդվածին, որից հետևում է, որ դատարանի կողմից մեղադրանքի փոփոխումը հնարավոր է, եթե մեղադրանքից հանվում են հանցավոր գործունեության առանձին դրվագներ, մեղադրանքը վերադրակվում է քրեական օրենսգրքի հատուկ մասի ավելի մեղմ պատիժ նախատեսող հոդվածով (մասով, կետով), նվազեցվում է հանցագործությանը պատճառված վնասի չափը, մեղադրանքից հանվում են պատասխանատվությունը ծանրացնող և ամբաստանյալի համար բացասական նշանակություն ունեցող այլ քրեաիրավական հանգամանքներ: Փաստորեն, այս առումով պետական մեղադրողի միջնորդության անհրաժեշտություն, որպես այդպիսին, չկա:

Խնդրո առարկա հարցի կապակցությամբ ներկայացված տրամաբանությունը միտված է այնպիսի հակակշռի կամ զսպման ապահովմանը, որը կբացասի գործի լուծման և մեղադրանքի պաշտպանության միախառնումը:¹⁰ Պատահական չէ այն մոտեցումը, որ դատախազությունը դատական իշխանության մաս չէ և քրեական գործերով դատարանում ունի կողմի կարգավիճակ՝ հակառակ կողմի հետ հավասարության պայմաններում, և որ դատախազությանը վերաբերող նորմերը ՀՀ Սահմանադրության «Իստական իշխանությունը» գլխում ընդգրկելը չպետք է թյուր մեկնաբանման տեղիք տա:¹¹ Վերջապես, հիմնական օրենքի 103-րդ հոդվածում ամրագրված է, որ դատարանում դատախազությունը հանդես է գալիս երկու ձևով՝ 1) քրեական գործերով մեղադրանքը պաշտպանելով, 2) պետական շահերի պաշտպանության հայց հարուցելով:

Հետևաբար, այս առումով նշանակություն չունի ոչ դատավարական «խառը» մրցակցային ձևը կամ դատարանի ակտիվ դերը, ոչ էլ քրեական գործի մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների պատրաստականությունը, քանի որ քրեական հետապնդման ֆունկցիան համապատասխան մարմիններին օբյեկտիվորեն ներշնչում է թույլ տված օրենքի խախտումը վերացնելու մշտական կառուցակարգի ապահովման և ոչ թե դրա համար գերատեսչական մակարդակով պատասխանատվություն կրելու համոզմունք, ինչը հնարավոր է հաղթահարել միայն անհրաժեշտ իրավական հակակշիռների ու զսպման միջոցների ստեղծմամբ:¹² Իսկ դատարանը, ան-

կախ լիազորությունների ծավալից և ակտիվ կամ պասիվ դերից, պետք է լինի անկողմնակալ և լուծի գործը՝ մնալով իրավունքի շահին հավաստարիմ:¹³

Այսպիսով, ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ հոդվածին հակասելու պատճառաբանությամբ քրեական գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելու ինստիտուտի վերացումը դատական իշխանության կատարելագործման առումով միանգամայն առաջընթաց քայլ էր, իսկ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում տեղ գտած 309.1-րդ հոդվածը պետք է համարել ՀՀ Սահմանադրության 19-րդ, ինչպես նաև 18-րդ, 20-րդ, 21-րդ հոդվածներին հակասելու հիմքով անվավեր ճանաչման ենթակա:

1. *Шохин А.Н.* Взаимодействие властей в законодательном процессе. Изд-во “Наш дом”, М., 1997, с. 18-20.

2. *Խաչատրյան Հ.Մ.* Իշխանությունների տարանջատում և պառլամենտարիզմ, Երևան, «Արեգ», 1994, էջ 5-8:

3. *Лебедев В.М.* Судебная власть в современной России: проблемы становления и развития. М., 2001, с. 54.

4. *Швецов В. С.* Право и судебная власть в Российской Федерации. М., 2003, с. 6, 65. Իսկ որոշ հեղինակներ արձանագրում են, որ արմատական վերանայման անհրաժեշտություն ունի դատական պրակտիկան՝ ելնելով իշխանության տարանջատման եվրոպական իրավամտածողության չափանիշներից (տե՛ս Հարությունյան Գ. Իրավունքի գերակայության սահմանադրական երաշխիքները.-Եր., Նժար, 2003, էջ 67-68):

5. Գատական իշխանություն, թիվ 12/113, 2008, էջ 21-23: Հեղինակը հակասություն է տեսնում նաև նշված քրեադատավարական դրույթի և ՀՀ Սահմանադրության 23-րդ հոդվածի միջև, սակայն, կարծում ենք, դա վրիպակ է և իրականում նկատի է ունեցել Սահմանադրության 21-րդ հոդվածը:

6. Տե՛ս հմ 1-09/2007թ., 1-05/2007թ. քրեական գործերով 22.02.2007թ., 25.06.2007թ. որոշումները:

7. Հաճախ լրացուցիչ նախաքննության ուղարկված քրեական գործը դատարան է վերա-

դարձվում նոր մեղադրյալով (տե՛ս թիվ 1-05/2007թ. քրեական գործով Տավուշի մարզի առաջին ատյանի դատարանի 25.06.2007 թվականի որոշման հիմքով վերսկսված նախաքննության ավարտման ձևը):

8. Գատարանի միակ անելիքը գործը լրացուցիչ նախաքննության ուղարկելն էր (տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական և զինվորական գործերով պալատի որոշումների ժողովածու, հատոր 2, էջ 135-140):

9. Որոշ հեղինակներ կարծես խուսափում են հարցի լուծման այս տարբերակը վկայակոչելուց՝ բավարարվելով միայն այն նշմամբ, որ «դատարանը պարտավոր է շարունակել գործի լուծումը՝ դուրս չգալով սկզբնական մեղադրանքի շրջանակներից (տե՛ս ՀՀ քրեական դատավարություն, հատուկ մաս, Եր., 2003, էջ 295):

10. Օրենք և իրականություն, թիվ 3, 2009, էջ 9:

11. Գատական իշխանություն, թիվ 1-2 /114-115/, 2009, էջ 41:

12. *Чуфаровский В.Ю.* Юридическая психология. М., Юриспруденция, 2000, с. 221. Ընդ որում, այս համոզմունքը բնորոշ է բոլոր պետական մարմիններին, պարզապես այն պետք է դրսևորվի այնքանով, որքանով հիմք է տալիս իրավունքը:

13. Մարդու իրավունքների եվրոպական կոմիտեի կողմից և դրա ներպետական կիրառումը Հայաստանի Հանրապետությունում, Երևան, 2007, էջ 17:



АНАТОЛИЙ МИХАЙЛОВИЧ КУСТОВ

Доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист РФ

ВАГЕ ГУРГЕНОВИЧ ЕНГИБАРЯН

*Доцент кафедры Уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
кандидат юридических наук, доцент*

ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМА МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ

Для установления объективной истины по делам массовых беспорядков следователю необходимо выявить и проанализировать все процессы взаимодействия, сформировавшие массовые беспорядки, от их начала до конца, найти ответы на вопросы о том, где, когда, при каких обстоятельствах, с чего началось, во что вылилось и чем завершилось исследуемое явление. Речь идет о восстановлении картины поэтапного развития совершенного данного преступления во всех его криминалистически значимых чертах и взаимосвязях.

Следователь (дознатель), приступая к расследованию совершенного преступления, анализирует имеющуюся в его распоряжении информацию о самом происшедшем событии и его участниках. Информационный подход к расследованию, как утверждают В.Я. Колдин и Ю.Г. Корухов, должен отправляться от анализа механизма расследуемого события как системы, обуславливающей возникновение источников криминалистической информации и предоставляющей ключ к ее декодированию, прочтению и истолкованию¹.

Криминалистическое понятие «механизм преступления» внешне немного сходно с уголовно-правовым понятием объективной стороны преступления, охватывающим преступное деяние, причиненные им последствия и т.д., но, в основе своей существенно отличается. В криминалистике данное понятие рассматривается как система действий (контактов), порождающих следы преступления, в которых содержится информация о всех обстоятельствах данного события и его участниках.

Трактовка механизма преступления в криминалистике отличается от трактовки данного понятия в уголовном праве и криминологии, где понятие механизма преступного события ограничивается лишь противоправным деянием (поведением), образующим объективную сторону преступления.

В криминалистике механизм преступления состоит из определенных взаимосвязанных элементов и этапов его формирования и функционирования.

Д.А. Турчин, имея в виду прикладное значение механизма преступления в криминалистике для уста-

новления фактических данных по уголовному делу, определил четырехэлементную систему, в которую вошли:

1. Субъект преступления, его действия или бездействие.
2. Объект преступления.
3. Орудия и средства преступления.
4. Материальная обстановка преступления².

Исходя из общей структуры преступления как объекта криминалистического познания, В.В. Клочков и В.А. Образцов выделили следующие взаимодействующие (взаимосвязанные) его компоненты: а) лицо, совершающее преступление (преступник); б) поведение преступника; в) элементы окружающей среды³. В дальнейшем, изучая механизм преступления, В.А. Образцов определил его как совокупность динамично развивающихся в определенной последовательности материальных систем и процессов, взаимодействующих между собой и обуславливающих возникновение информации о данном событии (преступлении), а в число взаимодействующих при этом объектов он ввел: преступника, предмет посягательства (человек, вещь и т.д.); орудия, иные материально фиксированные средства достижения преступного результата (транспорт преступника, технические устройства, приспособления, например для взлома хранилища, и т.д.); элементы обстановки на месте приготовления к совершению преступления, на месте его совершения, сокрытия, в иной материальной среде; поведение преступ-

ника /например, там, где скрывают или сбывают похищенное имущество/⁴.

Более системно представляет себе элементы механизма преступления З.И. Кирсанов. Основными из них, по его мнению, являются: лицо (лица), реализующее преступный замысел целенаправленным поведением (действиями); способ преступления (подготовка, совершение и сокрытие); потерпевший, его поведение, связанное с преступлением; предмет преступного посягательства; орудия, средства преступления и другие предметы, использовавшиеся в преступных целях (например, инструменты для изготовления орудий преступления); лица, косвенно связанные с преступлением (например непреднамеренно оказавшие помощь в приобретении или сокрытии орудий или средств преступления); материальная обстановка (среда), в которой подготовилось, совершилось преступление или принимались меры к его сокрытию: участки местности и помещения (например, место оборудования тайника), предметы домашней обстановки, оставленные преступником или потерпевшим на месте происшествия, предметы и вещи, а также происходившие во время преступления материальные процессы — взрыв, пожар, авария, производственные процессы и т.п.⁵.

Р.С. Белкин среди элементов механизма преступления назвал: субъект преступления; отношения субъекта преступления к своим действиям, их последствиям и соучастникам; предмет посягательства; способ прес-



Криминалистика

тупления (как система детерминированных действий); преступный результат; обстановку преступления (место, время и др.); поведение и действия лиц, оказавшихся случайными участниками события; обстоятельства, способствующие или препятствующие преступной деятельности; связи и отношения между действиями (способом преступления) и преступным результатом, между участниками события и т.п.⁶.

Эти элементы создают основу системы взаимодействия между участниками преступного события и окружающей средой. В их число входят преступник, потерпевший и иные прямые и косвенные участники преступного события, предметы посягательства, орудия и средства достижения преступного результата, элементы обстановки преступления и т.д. Между ними происходят различные процессы взаимодействия — это, прежде всего, физические, химические, биологические, психофизические и социальные процессы.

Данные о механизме совершения преступления характеризуют последовательную сторону события преступления. Особенности механизма подготовки, совершения и сокрытия преступлений - это система данных, описывающих главным образом временной и динамический порядок связи отдельных этапов, обстоятельств, факторов, подготовки, совершения и сокрытия преступления, позволяющих воссоздать картину процесса его совершения, т.е. способ.

Формирование преступного события — это последовательная поэтап-

ная смена состояний криминальной обстановки, представляющая собой динамическую связь процессов взаимодействия участников преступления между собой и с окружающей их средой на каждом этапе. Материальные, интеллектуальные и порожденные ими отражательные процессы образуют, в свою очередь, динамическую систему, обусловленную активностью преступника и других участников (как прямых, так и косвенных) преступного события.

В системе формирования преступного события все элементы и части взаимосвязаны системообразующими функциональными связями и отношениями, которые имеют целостность. Одними из основных функций системы являются ее развитие, движение (динамика), направленные на сохранение данной целостности, что, на наш взгляд, ограничивает внутрисистемные процессы, поэтому они могут протекать только определенным образом (имея начало и конец) и в определенных рамках. Таким образом, данные процессы следует рассматривать как периодические, с последовательным прохождением и повторением фаз, т.е. они циклические.

Такой подход позволяет предсказать этапы механизма преступления путем аналогии с этапами развития однотипного, преступного события с определенной степенью достоверности. Само понятие «цикл» означает признание существования определенных, относительно самостоятельных этапов в развитии явления, каждый из которых, в свою очередь, представляет определенный завер-

шенный цикл развития (цикл циклов).

Этапы формирования механизма преступления, если говорить в уголовно - правовом аспекте и по отношению к действиям преступника, охватывают стадии приготовления к преступлению (предварительная стадия), покушения на преступление (непосредственная стадия), оконченого преступления.

На формирование механизма преступления могут влиять предкриминальная, криминальная и посткриминальная ситуации. Так, например, предкриминальная ситуация может быть провоцирующей, побуждающей к действиям (например, отсутствие материальных ценностей, аморальное поведение будущей жертвы), раздражающей виновного, вызывающей его субъективную (психическую) напряженность как правомерным (объективные замечания, справедливая критика лица, не связанного с будущим преступлением), так и неправомерными поведенческими актами (нанесение побоев, оскорбление) или объективную напряженность при затруднениях в достижении желаемого результата (поступление дочери в медицинский институт, получение льготного кредита в банке, которые возможны только для определенного круга лиц или за взятку). Провоцировать, облегчать, способствовать, препятствовать формированию и функционированию механизма преступления могут и другие ситуации.

Каждый этап преступного события в отдельности и механизм преступления в целом имеют цикличную

организацию; и главное - механизм преступления формируется (складывается) из трех этапов:

- начальный;
- основной;
- завершающий.

Все эти этапы — звенья единой цепи. В то же время каждый из них может рассматриваться в качестве целостного, относительно самостоятельного процесса, в известной мере, автономного вида целенаправленной человеческой деятельности, сочетающей организационные, познавательные и конструктивные моменты.

Начальный этап. Согласно уголовному законодательству приготовлением к преступлению (начальный этап формирования механизма преступления) признается приискание или приспособление средств или орудий или иное умышленное создание условий для будущего совершения преступления.

На начальном этапе формирования механизма преступления независимо от воли как прямых, так и косвенных участников события, в результате их взаимодействия между собой и с окружающей средой возникает система материальных и интеллектуальных изменений, последствий взаимного контакта. Анализируя обнаруженные изменения, следователь может реставрировать содержание и основные признаки сторон названного этапа.

На начальном этапе, как правило, определяются противоборствующие стороны. Основой их разделения могут быть различия в национальности, вероисповедании, политической ориентации и т. д., когда интересы и це-



Криминалистика

ли одной стороны категорически неприемлемы другой, создается образ врага, возрастает напряженность между сторонами. Обстановка может ухудшаться вследствие возникновения проблем в социально-экономической сфере, роста преступности, усиления роли неформальных объединений и др. причин.

Значительно повышают напряженность недостатки в деятельности органов государственной власти и местного самоуправления, отсутствие информации об обстановке, низкая профилактическая работа органов внутренних дел.

Основной этап. На этом этапе формирования механизма преступления могут совершаться уголовно наказуемые деяния, действия по сокрытию следов преступления различными участниками преступного события; действия потерпевшего по оказанию противодействия преступнику и т.д.

На этом этапе стороны массовых беспорядков обычно переходят к активным действиям. В связи с этим быстрыми темпами возрастает количество совершаемых преступлений, происходят нападения на органы внутренних дел с целью завладения оружием и т.д.

Организаторы или инициаторы массовых беспорядков могут иногда формировать группу. В группе, объединенной антиобщественными взглядами, присутствует фактор группового общения между участниками во время совершения преступления. Сама группа имеет следующие качественные характеристики: определенный состав, личностные характерис-

тики ее членов (взгляды, интересы, ценностные ориентации, опыт, навыки преступной деятельности и т.д.); цель; наличие лидера и его авторитет; отношения между членами; нормы поведения, принятые в ней; уровень сплоченности; срок существования; прошлый опыт совместной деятельности и специфические способы совершения преступлений; методы воздействия ее членов друг на друга и т.п.

Как показывает анализ групповых насильственных действий, группа втягивает отдельное лицо в преступную деятельность успешнее всего на этапах подготовки и совершения преступления. Здесь настроение, поступки и действия одних лиц детерминируют действия других. В этих условиях уменьшается страх перед возможными последствиями, каждый из участников рассчитывает на помощь другого лица, действует более уверенно и решительно, что повышает интенсивность и опасность действий всех соучастников. Общение одних преступников с другими предопределяет продолжение их преступной деятельности и порождает желание совершить иные по своему содержанию преступления.

Важно так же отметить, что отдельные антиобщественные действия в период основного этапа формирования механизма массовых беспорядков могут совершать лица, случайно втянутые в преступное событие и не предполагающие, что являются его косвенными участниками.

Любые действия в рамках основного этапа формирования механизма массовых беспорядков влияют на ок-

ружающую среду, процессы производства, распределения, взаимоотношения людей, их состояния, а также вносят дефекты в различные системы — это, прежде всего, социальные, психические, экономические, технологические или морально-этические.

На данном этапе также закономерно происходят материальные изменения объектов взаимодействия. На них запечатлеваются индивидуальные характеристики субъектов (как прямых, так и косвенных) преступного события. Возникшая система изменений дает возможность следователю восстановить составляющие стороны данного этапа формирования механизма совершенного преступления.

Завершающий этап. Этот этап формирования механизма преступления в большинстве случаев характеризуется наступлением преступного результата, возникновением материального и иного ущерба и действиями по сокрытию (в случаях, когда действия по совершению и сокрытию охватываются единым замыслом) не только последствий, но и самого события преступления (в материальных преступлениях), причем действия по совершению преступления и по его сокрытию охватываются единым преступным замыслом.

Наступившие последствия преступления характеризуются следующим образом:

а) преступник извлек выгоду из результатов преступления (например, продал, передал третьему лицу или сам реализовал похищенные ценности, имущество или продукты, приобрел на похищенные деньги

спиртные напитки, наркотики, бытовую технику, предметы развлечения или автомашину и т.д.);

б) произошли внешние или структурные изменения в самом преступнике, его жертве, средствах (орудиях) или последствиях преступления, а также в самой системе, в которой было совершено преступное событие;

в) произошли изменения в структуре юридического лица: в системах организации и управления, учета и контроля, в технологических или экономических показателях, в документообороте и бухгалтерском учете и т.д.

О завершении преступной деятельности в рамках отдельного преступного события в юридическом смысле можно говорить лишь тогда, когда полностью сложились все элементы преступления: объект, субъект, объективная и субъективная стороны, даже, несмотря на то, что преступная деятельность может быть пресечена или прекратилась (когда в уже совершенных действиях виновного имеются все признаки состава преступления, предусмотренного действующим уголовным законодательством).

Помимо этого, на завершающем этапе могут совершаться: уголовно наказуемые действия по сокрытию следов преступления прямыми или косвенными участниками преступного события, могущие быть квалифицированными как самостоятельные преступления, а также по воспрепятствованию его раскрытия и действия по смягчению тяжести преступных последствий; инсценирование друго-



Криминалистика

го преступления; сокрытие или уничтожение орудий и средств преступления; воздействие на потерпевшего и т.д.

Характерным признаком завершающей стадии является выход ситуации из-под контроля. Учащаются нападения на ОВД, воинские формирования и т.д. - целью преступников становится не только завладение оружием, но и захват заложников. Объектом нападения становятся здания органов государственной власти и местного самоуправления. В конфликт втягиваются новые участники, увеличивается число жертв среди населения, (не участвующих активно в беспорядках).

В результате происходящих беспорядков на различных этапах формирования и реализации механизма преступления, материальных и психических процессов взаимодействия участников между собой и с окружающей средой можно выделить следующие закономерные изменения.

1. Физического характера:

- механические — остаточная деформация в виде объемных следов, перераспределение веществ или микрочастиц в виде поверхностных следов наслоения или отслоения, разделение объектов в виде следов-частиц (остатки цемента, грунта, разбитой фары) или следов-предметов (расчлененный труп) и др.;

- электро- и термодинамические следы оплавления, размагничивания и др.;

- оптические изменения.

2. Химического характера:

- неорганическо-химические изменения;

- органическо-химические изменения;

- физико-химические изменения.

3. Биологического характера: остаточные вещества человеческих выделений, ссадины, кровоподтеки и другие изменения на теле или в организме человека.

4. Психического характера: субъективные образы участников преступного события в памяти других участников или иных лиц.

Следует указать, что особое место в исследовании преступного события занимают механические, химические, электротермофизические и биологические изменения, которые выражены в виде материальных следов. Возникновением следов заканчиваются процессы взаимодействия следующих элементов механизма следообразования: следовой контакт, следообразующий объект, следовоспринимающий объект. Необходимо выделить следовой контакт, который отражает сущность взаимодействия объектов, характеризуя прилагаемую к ним энергию и способ ее приложения. Будучи обусловленным системой сил, механически или иным образом изменяющей объект, следовой контакт оказывает значительное влияние на объем и качество информации, заключенной в следе.

Немалое внимание в расшифровке механизма следообразования уделяется изучению вида и формы воздействовавшей энергии⁷.

Любой след несет определенную информацию об участнике события (силе, навыке, росте и т.д.), виде энергии, формах ее воздействия, про-

текающих при этом процессе и в целом об определенном этапе развития преступного события. Однако наиболее информативными признаются все же следы механического воздействия, которым в криминалистической технике уделяется основное внимание. Большинство следов механического воздействия несут информацию как о механизме их образования и объектах, оставивших след, так и о самих процессах взаимодействия участников преступного процесса между собой и с окружающей средой на начальном, основном и заключительном этапах формирования и реализации механизма исследуемого преступления.

Для более полной характеристики механизма массовых беспорядков требуется разделить процессы их зарождения, протекания и ликвидации, поскольку во временном плане удобно выявить и проследить их характерные черты на каждом этапе, выработать стратегию и тактику действий органов внутренних дел.

Это важно еще и для более полного расследования состава рассматриваемого вида преступлений, а так же прогнозирования его развития. Однако следует отметить, что жесткое деление здесь вряд ли уместно, т. к. зачастую конфликты развиваются стремительно, и невозможно с достаточной четкостью определить ту или иную стадию.

Характеризуя описанные этапы возникновения массовых беспорядков, следует отметить некоторые особенности каждого из них⁸. Прежде всего, необходимо обратить вни-

мание на временные рамки и их продолжительность. Отдельные из них могут протекать длительное время. Наиболее продолжительными являются первый и третий этапы. Начало первого определить достаточно сложно. Можно лишь полагать, что на этом этапе обозначились противоборствующие стороны и причины массовых беспорядков. О начале второго этапа свидетельствуют возросшая активность толпы, проявление позиций противоборствующих сторон, начало столкновений, рост напряженности.

Третий этап характеризуется началом массовых беспорядков и другими действиями. Его окончание - снятие напряженности и ликвидация причин их возникновения.

Неотъемлемый элемент массовых беспорядков - толпа - скопление людей, объединенных каким-либо интересом. Существует ряд особенностей, социально - психологических феноменов, рождающихся в толпе. Обобщая их, выделим наиболее существенные.

Во - первых, это повышенная внушаемость людей. Поведение толпы оказывает сильное воздействие, как на поведение отдельных ее участников, так и на реакцию государственных органов. Люди верят любой информации, их критичность в оценках резко падает. Логика, здравый смысл, предвосхищение последствий, совесть, страх оказываются подавленными, поведение людей подчиняется импульсу "быть как все".

Во - вторых, в толпе человек утрачивает свою индивидуальность, в



Криминалистика

массе людей он деперсонализируется, его интеллектуальный уровень снижается. Толпа обеспечивает анонимность, тем самым личная ответственность каждого перекладывается на толпу в целом, т.е. создается впечатление, что ее участник ни за что не отвечает. Именно этим качеством толпа привлекает людей вседозволенностью при минимуме ответственности.

В - третьих, жестокость толпы. Известен эффект Латейна, названный по имени исследователя, впервые его описавшего. Вероятность помочь человеку, попавшему в беду, находится в обратной зависимости от числа свидетелей его трудностей. Повышенная эмоциональность и чувство безопасности толкают толпу на проявление агрессии в отношении даже того, к чему обычно относятся сдержанно.

В четвертых — это лидерство. Толпа готова последовать за любым человеком, дающим властным тоном четкие распоряжения. Опытный агитатор может подтолкнуть толпу к насилию, превратить группу обиженных людей в агрессивное, мстительное сборище. С другой стороны, даже один человек своим предложением, командой может успокоить толпу и увести ее в другом направлении.

В пятых — это паника. Она возникает, когда толпа чувствует близость опасности, а единственное спасение - бегство, когда путь спасения только один, а другие - заблокированы, запружены, движение по ним остановлено. Предполагается этот путь открыть, и толпа силой прокладывает себе дорогу, давая и сметая впереди идущих.

Учитывая эти факторы, можно сде-

лать вывод, что в нормальной обстановке толпа может быть безопасной - не нарушает законов, не угрожает общественному порядку, людям. Основания беспокойства появляются, когда толпа выходит за эти нормальные рамки.

Массовые беспорядки возникают тогда, когда толпа: а) собирается с целью открыто выразить свое недовольство по определенным вопросам, а затем переносит свой гнев на людей, имеющим к этим вопросам какое-то отношение и не согласных с толпой, б) бесконтрольно разрастается за счет любопытных наблюдателей, в) подстрекается опытными агитаторами к противоправным действиям, г) состоит из двух или более групп с противоположными взглядами и позициями.

Исследование массовых беспорядков показало, что они, являясь опасным преступлением, подрывают основы общества, дестабилизируют обстановку, нарушают нормальную жизнь граждан, работу предприятий, учреждений и организаций. К сожалению, в процессе их протекания наблюдается известная инертность и негибкость со стороны государственных органов, недостаточная активность в борьбе с ними. Как правило, отсутствует достоверная информация о числе участников, масштабе противоправных действий, материальных последствиях, что значительно затрудняет возможности борьбы с этим видом преступлений.

Массовые беспорядки можно определить как действия толпы, представляющие реальную угрозу для общественного порядка и личной безо-

пасности граждан и общественной безопасности и выражающиеся в совершении насилия, погромов, поджогов, в уничтожении имущества, применении огнестрельного оружия, взрывчатых веществ и устройству также вооруженного сопротивления власти, повлекшие нарушение нормального функционирования государственных, общественных организаций, учреждений и предприятий, транспорта, восстановление которого невозможно без применения неотложных, специальных мероприятий и привлечения дополнительных сил и средств.

Немецкий криминолог Х. Шнайдер, исследуя типологию гражданских беспорядков (Krawalle), выделяет три формы коллективного насилия - примитивное, реактивное и современное-коллективное насилие.

1) Агрессия одной небольшой группы людей над другой определяется как примитивное насилие. Примером могут являться различного рода локальные межнациональные конфликты.

2) Реактивное коллективное насилие выражает протест против социальной системы, существующей влас-

ти. Это могут быть беспорядки, вызванные социальными проблемами: недостатки в обеспечении продуктами питания, высокие цены, безработица и т.п.

3) Современное коллективное насилие характеризуется значительным увеличением количества участников беспорядков и четко определенной целью.

В свою очередь Х. Шнайдер подразделяет современное коллективное насилие на четыре группы:

а) вооруженные - четкая структура и цель,

б) экспрессивные - подчинены выражению своих чувств, мнений, подчеркнута выразительны,

в) беспочвенные - не имеют социально-структурных причин,

г) беспорядки переходного типа⁹.

Изучение механизма преступления в его развитии, раскрытие содержания и взаимосвязей его этапов и элементов — это одно из основных, на наш взгляд, направлений криминалистического познания преступления в целом. В связи с этим требует особого рассмотрения классификация механизмов преступлений.

1. Криминалистика социалистических стран. М., 1986, с. 333.

2. Турчин Д. А. Научно-практические основы криминалистического учения о материальных следах: Учебное пособие. Владивосток: Изд-во Дальневост.ун-та, 2004, с. 24-25.

3. Образцов В.А. Проблемы раскрытия преступлений против здоровья населения, связанных с пищевыми отравлениями: Автореф. Дисс...канд. юрид. наук. М., 1976, с. 47-48.

4. Кустов А.М. Механизм преступления: Лекция. Ставрополь, 1995, с. 15.

5. Кони А.Ф. Судебные речи 1868-1888. - СПб., 1897, с. 4.

6. Белкин Р.С. Общая теория советской криминалистики. Саратов, 1986, с. 41.

7. Криминалистическая методика. Тверь, 1992, с. 17.

8. Некоторые авторы более подробно описывают стадии зарождения и разрастания конфликта. Так, Петров С. В. считает, что конфликт в своем развитии проходит 6 стадий. Подробнее см.: Рекомендации по организации деятельности ОВД в условиях межнациональных конфликтов. Академия МВД РФ. М., 1993, с. 9-13.

9. Schnei der G. Kriminologie der Krawa Ue. Munster. 1991. Sei-te 6-7.



Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՒՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԱԾ

(ԱՅՍՈՒՇԵՏ՝ ՎՃՈՍԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

10 ապրիլի 2009 թվական

ք. Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 25-ի որոշման դեմ տուժողի իրավահաջորդ Ներսես Միսակյանի և տուժողի իրավահաջորդի ներկայացուցիչ Սեդա Մաֆարյանի բերած վճարեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Ջ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը և վճարեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

1. Մանուկ Ներսեսի Միսակյանի սպանության փաստի առթիվ 2008 թվականի հուլիսի 19-ին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասի հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 57108808 քրեական գործը:

Նշված սպանությունը կատարելու կասկածանքով նույն օրը ձերբակալվել է Սևակ Մանվելի Թովմասյանը:

2008 թվականի հուլիսի 22-ին Սևակ Թովմասյանին մեղադրանք է առաջադրվել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով այն բանի համար, որ «նա 2008 թվականի հուլիսի 19-ին՝ ժամը 19.30-ի սահմաններում, գտնվելով թեթև աստիճանի ալկոհոլային հարբածության վիճակում, իր՝ Էջմիածին քաղաքի Կարճիկյան փողոցի 2-րդ փակուղու 1-ին տան դիմաց վիճաբանության մեջ է մտել իր փեսա Մանուկ Ներսեսի Միսակյանի հետ, նախկինում իր ընտանիքի անդամների հասցեին արված հայհոյանքի դիմաց պարզաբանում ստանալու կապակցությամբ, որի ընթացքում Մ.Միսակյանին ապօրինաբար կյանքից զրկելու, սպանելու ուղղակի դիտավորությամբ իր մոտ եղած դանակով բազմաթիվ հարվածներ է հասցրել նրա կենսականորեն կարևոր օրգանների շրջանին՝ կրծքավանդակին և որովայնին, ու դիտավորությամբ սպանել նրան»:

2. 2008 թվականի սեպտեմբերի 1-ին Ներսես Միսակյանը ճանաչվել է տուժողի իրավահաջորդ:

Քրեական գործի նախաքննության ընթացքում տուժողի իրավահաջորդ Ն.Միսակյանը բազմաթիվ դիմում-բողոքներում կասկածի տակ է դրել իր որդու սպանությունը միայն Սևակ Թովմասյանի կողմից կատարված լինելու հանգամանքը՝ նշելով, որ իր որդու սպանությանը մասնակից է նաև մեղադրյալի հայրը՝ Մանվել Թովմասյանը, իսկ նրա մայրը՝ Ալինա Պետրոսյանը, քույրը՝ Լիլիթ Միսակյանը, և եղբայրը՝ Սևան Թովմասյանը, հանդես են եկել որպես սպանության կազմակերպիչ և դրոհիչներ: Բացի այդ, տուժող կողմը պնդել է, որ Ս.Թովմասյանի արարքը համապատասխանում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 10-րդ կետին, քանի որ սպանությունը կատարվել է խուլիգանական դրդումներով:

2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ին Վաղարշապատի քննչական բաժանմունքի ավագ քննիչ Պ.Բոյաջյանը կայացրել է հետևյալ որոշումը.

«1. Սևակ Թովմասյանի կողմից Կարեն Մանուկյանին մրմուռ և ֆիզիկական ցավ պատճառելու փաստով քրեական գործի մասը կարճել՝ տուժողի բողոքի բացակայության պատճառով:

ԴԱՏԱԿԱՆ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՍԱԾ - ՀՈՒՆԻՍ 2009 Տ - 6 (118 - 119)
Իշխանություն

2. Օրինական հիմքով գազային ատրճանակ կրելու փաստով Սևակ Թովմասյանի նկատմամբ քրեական գործի մասը կարճել՝ հանցակազմի բացակայության պատճառով:

3. Մանվել Գարսևանի Թովմասյանի, Սևան Մանվելի Թովմասյանի, Լիլիթ Մանվելի Թովմասյանի և Ալինա Վլադիկի Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական գործի մասը կարճել՝ հանցադեպի բացակայության պատճառով»:

Փաստորեն, հաշվի առնելով տուժողի իրավահաջորդի բողոքները՝ սպանությանը Ս.Թովմասյանի ազգականների մասնակից լինելու վերաբերյալ, քննիչը նշված որոշման առանձին կետով վերջինների՝ Մանվել Թովմասյանի, Սևան Թովմասյանի, Լիլիթ Թովմասյանի և Ալինա Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական գործի մասը կարճել է՝ հանցադեպի բացակայության պատճառով, այն հիմնավորմամբ, որ քրեական գործի քննությամբ և ձեռնարկված միջոցառումներով նրանց առնչությունը կատարված սպանությանը չի հիմնավորվել:

3. Տուժողի իրավահաջորդ Ն.Միսակյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանի կողմից քննիչի հիշյալ որոշումը բողոքարկվել է Արմավիրի մարզի դատախազին:

Արմավիրի մարզի դատախազության դատախազ Ա.Գաբրիելյանի 2008 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշմամբ տուժողի իրավահաջորդի և նրա ներկայացուցչի բողոքը մերժվել է այն պատճառաբանությամբ, որ քննիչի որոշումն օրինական է և հիմնավորված, այն վերացնելու հիմքեր չկան:

2008 թվականի նոյեմբերի 14-ին քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Սևակ Մանվելի Թովմասյանի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով ուղարկվել է ՀՀ հարավային քրեական դատարան:

4. Տուժողի իրավահաջորդ Ն.Միսակյանը և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանը քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի մասը կարճելու մասին քննիչի 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի և դատախազի 2008 թվականի նոյեմբերի 11-ի որոշումների դեմ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով բողոք են ներկայացրել Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան, փաստարկելով, որ նախաքննությունը կատարվել է թերի, թույլ են տրվել քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ, որոնք խոչընդոտել են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտմանը, որոնց արդյունքում խախտվել են տուժողի իրավահաջորդի իրավունքներն ու ազատությունները՝ սպանության կազմակերպման և կատարման համար չեն մեղադրվել սպանությանը մասնակցած նրա ընտանիքի անդամները, բացի այդ, Սևակ Թովմասյանի արարքին տրվել է սխալ քրեաիրավական գնահատական:

Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը 2008 թվականի դեկտեմբերի 1-ի որոշմամբ տուժողի իրավահաջորդի և նրա ներկայացուցչի բողոքը մերժել է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Իատաքննության ընթացքում պարզվել է, որ թիվ 57108808 քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Սևակ Մանվելի Թովմասյանի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով ըստ էության քննության առնելու համար մեղադրական եզրակացության հետ միասին 14.11.2008թ. ուղարկվել է ՀՀ հարավային քրեական դատարան, ինչի մասին տեղյակ է պահվել տուժողի իրավահաջորդին:

Ներկայացված բողոքն ըստ էության վերաբերում է նշված քրեական գործին: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ քրեական գործը գտնվում է ՀՀ հարավային քրեական դատարանում, ուստի դատարանը գտնում է, որ բողոք բերողն իր միջնորդությունները պետք է ներկայացնի ՀՀ հարավային քրեական դատարան, որն էլ իրավասու է գնահատական տալու Ն.Միսակյանի և նրա ներկայացուցչի ներկայացրած միջնորդություններին»:

5. Տուժողի իրավահաջորդ Ն.Միսակյանի և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը 2008 թվականի դեկտեմբերի 25-ին որոշում է կայացրել վերաքննիչ բողոքը մերժելու և Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 1-ի որոշումն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին:



Դատական պրակտիկա

Իր որոշման հիմքում ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը դրել է հետևյալ փաստարկները. «Ինչ վերաբերում է մեղադրյալ Ս.Թովմասյանի մորը՝ Ալինա Պետրոսյանին, և քրոջը՝ Լիլիթ Միսակյանին, ապա քրեական գործի քննությանը և ձեռնարկված միջոցառումներով պարզվել է, որ նրանք նույնպես որևէ առնչություն չունեն կատարված սպանության հետ:

Քրեական գործով հիմնավորվել է, որ դանակահարության պահին Մանվել Թովմասյանը գտնվել է տանը, նա սպանություն չի կատարել և խոչընդոտ չի հանդիսացել տուժող Մ.Միսակյանին հիվանդանոց տեղափոխելու ժամանակ:

Տուժողի իրավահաջորդի փաստարկները, որ իր որդի Մանուկ Միսակյանն աներոջ տան դարպասից ներս է մտել, որտեղ նրան սկզբում դանակահարել է Մանվել Թովմասյանը, ապա Սևակ Թովմասյանը, որ որդու սպանությանը որպես կազմակերպիչներ ու դրոշմներ են մեղադրյալի մայրն ու քույրը, որ Մանվել Թովմասյանը գազանաբար հարձակվել է Մ.Միսակյանի վրա և խոչընդոտել է հիվանդանոց տեղափոխելուն, իրենց հիմնավորումը ներկայացված նյութերում չեն գտել»:

Անդրադառնալով տուժողի և նրա ներկայացուցչի այն պնդումներին, որ նախաքննական մարմինը թույլ է տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի պահանջների խախտում, չի բացահայտել կատարված սպանության ամբողջական նկարագիրը, շարժառիթը, սպանությանն առնչվող անձանց, բացի այդ, հաշվի չի առել այն, որ Ս.Թովմասյանը սպանությունը կատարել է խուլիգանական դրդումներով, որ հանցագործության կատարման ընթացքում դրսևորել է դաժան վարքագիծ, վերաքննիչ քրեական դատարանը գտել է, որ բողոքում նշված այդ փաստերը վերաբերում են Ս.Թովմասյանին մեղսագրված արարքի որակմանը, հետևաբար հիմնավորված և պատճառաբանված են ընդհանուր իրավասության դատարանի հետևություններն այն մասին, որ ՀՀ հարավային քրեական դատարանն է իրավասու քննել հիշյալ փաստարկները և դրանց տալ պատշաճ քրեաիրավական գնահատական:

6. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 25-ի որոշման դեմ տուժողի իրավահաջորդ Ն.Միսակյանը և նրա ներկայացուցիչ Ս.Սաֆարյանը վճռաբեկ բողոք են բերել:

2009 թվականի փետրվարի 11-ի որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատը բողոքն ընդունել է վարույթ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 414.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով («վճռաբեկ դատարանի կողմից տվյալ գործով կայացվող դատական ակտը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար»):

Դատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի ու հիմնավորումների սահմաններում.

7. Բողոք բերած անձինք փաստարկել են, որ Վճռաբեկ դատարանի կողմից սույն գործով դատական ակտի կայացումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, քանի որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով բողոքները պատշաճ իրավական ընթացակարգում քննության առնելն ուղղակիորեն առնչվում է քրեական դատավարության խնդիրների, օրինականության և արդարացի քննության սկզբունքների ապահովման, անձի սահմանադրորեն և միջազգային նորմերով երաշխավորված իրավունքների հետ:

8. Ըստ բողոք բերած անձանց՝ տուժողի իրավահաջորդի պնդումը՝ կատարված սպանության ամբողջական նկարագիրը, շարժառիթը, սպանությանն առնչվող անձանց շրջանակը պարզելու, ինչպես նաև Սևակ Թովմասյանի արարքը խուլիգանական դրդումներով որակելու առումով վերագրվել է դատարան ուղարկված գործին:

Դատարանը բողոք բերած անձանց խորհուրդ է տվել իրենց փաստարկներն ու պահանջը ներկայացնել Հարավային քրեական դատարան, որն էլ իրավասու է քննարկել դրանք և տալ պատշաճ քրեաիրավական գնահատական:

9. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի որոշումը գտել է օրինական և հիմնավորված՝ նշելով, որ բողոք բերած անձանց փաս-

տարկները սպանությանն այլ անձանց հանցակցելու վերաբերյալ նյութերում հիմնավորում չեն գտել: Մինչդեռ, ինչպես ընդհանուր իրավասության դատարանը, այնպես էլ վերաքննիչ դատարանը չեն ունեցել քրեական գործի նյութերը, որպեսզի ստուգեն նախաքննական մարմնի կողմից կայացված երկու որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը, հետևաբար դատարանի եզրահանգումներն այդ կապակցությամբ կրել են ենթադրական բնույթ, որի համատեքստում խախտվել է Մարդու իրավունքների Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի դրույթը:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի կողմից թույլ են տրվել քրեադատավարական օրենքի էական խախտումներ, քանի որ խախտվել են քրեական դատավարության սկզբունքները: Արդյունքում քրեական գործն ըստ էության քննող դատարանը գրկված է լինելու նախաքննությանը և բողոքարկվող դատական ակտով թույլ տրված խախտումները վերացնելու և տուժողի սահմանադրորեն պաշտպանվող շահերի անհրաժեշտ հավասարակշռությունն ապահովելու հնարավորությունից:

10. Բողոքի հեղինակները նշել են նաև, որ խախտվել է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 267-րդ հոդվածի 3-րդ մասի այն պահանջը, որ մինչև բողոքի լուծումը գործը չի ուղարկվում դատարան: Մասնավորապես, տուժողի իրավահաջորդը 2008 թվականի նոյեմբերի 6-ից 19-ը, օգտվելով իր իրավունքից, բողոքարկել է քննիչի որոշումները, սակայն նախաքննական մարմնի կողմից դրանց պատասխանելու փոխարեն գործը նոյեմբերի 14-ին ուղարկվել է Հարավային քրեական դատարան: Արդյունքում ընդհանուր իրավասության և վերաքննիչ դատարանները բողոքը մերժելու պատճառաբանությունների հիմքում դրել են գործը Հարավային քրեական դատարան ուղարկված լինելու փաստը:

11. Վերոգրյալի հիման վրա՝ բողոքի հեղինակները խնդրել են բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 26-ի որոշումը, կայացնել նոր դատական ակտ՝ բավարարելով տուժողի իրավահաջորդի բողոքը:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

1. Քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը (այդ թվում՝ մատուցելու կարճելու մասին քննիչի որոշման բողոքարկումը գործով մինչդատական վարույթն ավարտված լինելու պարագայում.

12. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանն ըստ էության պետք է պատասխանի այն հարցին, թե մինչդատական վարույթն ավարտված լինելու դեպքում քրեական հետապնդում չիրականացնելու կամ քրեական գործով վարույթը (այդ թվում՝ մատուցելու կարճելու մասին քննիչի և դրա դեմ բերված բողոքը մերժելու վերաբերյալ դատախազի որոշումները ենթակա են բողոքարկման և քննության մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող, թե՞ քրեական գործն ըստ էության քննող դատարանում:

ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների դատական, ինչպես նաև պետական այլ մարմինների առջև իրավական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 41-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն. «2. Դատարանի լիազորություններն են, մասնավորապես՝

1) (...) օրենքով նախատեսված դեպքերում քննել և լուծել հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի, օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների (անգործության) դեմ բողոքները:

(...)»

Այսպիսով, Սահմանադրությամբ ամրագրված մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության արդյունավետ միջոցների շարքում առաջնային տեղ է գրավում դատական պաշտպանության իրավունքը, իսկ քրեական գործի մինչդատական վարույթի ընթացքում դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման երաշխիքներից է դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթի նկատմամբ:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներն են՝



Դատական պրակտիկա

- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների, օրինական շահերի պահպանության ապահովումը,

- դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնումը մինչդատական վարույթում:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը դատավարական օրենքով նախատեսված միջոցների համակարգ է, որն ուղղված է դատական իշխանության սահմանադրական գործառույթների իրականացմանը գործի մինչդատական վարույթում՝ նպատակ ունենալով թույլ չտալ անձի իրավունքների և ազատությունների անօրեն և չհիմնավորված սահմանափակումներ, ինչպես նաև վերականգնել խախտված իրավունքներն ու ազատությունները:

Քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումների բողոքարկման դեպքերն ու դրանց դատավարական ընթացակարգը սահմանված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ և 290-րդ հոդվածներով:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի համաձայն՝

«1. Քրեական գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու մասին որոշումը դրա պատճենն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում կասկածյալի, մեղադրյալի, ամբաստանյալի, նրանց պաշտպանների, տուժողի, նրա ներկայացուցչի, քաղաքացիական հայցվորի, քաղաքացիական պատասխանողի կամ նրանց ներկայացուցիչների, ինչպես նաև այն ֆիզիկական անձի կամ իրավաբանական անձի ներկայացուցչի կողմից, որոնց հայտարարության հիման վրա հարուցվել է քրեական գործը, կարող է բողոքարկվել վերադաս դատախազին:

2. (...) Գործով վարույթը կարճելու կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու հետ կապված բողոքը մերժելու մասին դատախազի որոշումը դրա պատճենն ստանալու պահից 7 օրվա ընթացքում կարող է բողոքարկվել դատարան»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմինների՝ սույն օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինելու դեմ բողոքները դատարան կարող են ներկայացվել կասկածյալի, մեղադրյալի, պաշտպանի, տուժողի, քրեական դատավարության մասնակիցների, այլ անձանց կողմից, որոնց իրավունքները և օրինական շահերը խախտվել են այդ որոշումներով և գործողություններով, և եթե նրանց բողոքները չեն բավարարվել դատախազի կողմից:

(...)

4. (...) Վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է դատարան ներկայացնել բողոքի վերաբերյալ նյութեր: Վարույթն իրականացնող մարմինը և դիմողը բացատրություններ տալու իրավունք ունեն:

5. Բողոքը ճանաչելով հիմնավորված՝ դատավորը որոշում է կայացնում անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին: Գտնելով, որ բողոքարկված գործողությունները կատարված են օրենքին համապատասխան, և անձի իրավունքները կամ պարտականությունները խախտված չեն, դատարանը որոշում է կայացնում բողոքը մերժելու մասին (...):»:

Վերոնշյալ իրավադրույթների իմաստով՝ մինչդատական վարույթի ընթացքում քրեադատավարական օրենսգրքով նախատեսված որոշումները և գործողությունները, որոնք կարող են խախտել դատավարության մասնակիցների իրավունքներն ու ազատությունները կամ խոչընդոտել արդարադատության մատչելիությանը, կարող են բողոքարկվել վարույթն իրականացնող մարմնի գտնվելու վայրի դատարան:

Այսպիսով, նախաքննության մարմնի՝ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու կամ քրեական գործի վարույթը (վարույթի մասը) կարճելու վերաբերյալ որոշումները մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության օբյեկտ են, այդ որոշումների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը՝ դատական վերահսկողության առարկա:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին մասը նշված որոշումների դատական կարգով բողոքարկման որևէ սահմանափակում չի նախատեսում՝ կապված գործի քննության դատավարական փուլի հետ: Այսինքն՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-

րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով նախաքննության ավարտված լինելն ինքնին չի կարող խոչընդոտ հանդիսանալ այդ որոշումների դատական բողոքարկման համար: Նման իրավական դիրքորոշում չէ վճռաբեկ դատարանը հայտնել է նաև «Նարեկ» ՍՊԸ-ի վերաբերյալ գործով կայացված որոշմամբ /տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի 2008 թվականի նոյեմբերի 28-ի թիվ ԵԿԳ/0050/11/08 որոշումը, կետ 22/:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իմաստով դատարանը պարտավոր է բողոքի քննության արդյունքներով կայացնել կամ ներկայացված բողոքը մերժելու որոշում, եթե գտնի, որ անձի իրավունքները կամ ազատությունները խախտված չեն, կամ կայացնի որոշում՝ անձի իրավունքների և ազատությունների խախտումը վերացնելու՝ վարույթն իրականացնող մարմնի պարտականության մասին, եթե հիմնավորված կհամարի, որ տեղի է ունեցել անձի իրավունքների կամ ազատությունների խախտում:

13. Գործի նյութերի ուսումնասիրությունից երևում է, որ տուժողի իրավահաջորդը և նրա ներկայացուցիչը քրեադատավարական օրենքով սահմանված կարգով և ժամկետներում բողոքարկել են քննիչի՝ քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի մասը կարճելու մասին որոշումը նախ վերադաս դատախազին, ապա, ստանալով բողոքը մերժելու վերաբերյալ դատախազի որոշումը՝ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան: Ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը, հիմք ընդունելով քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Սևակ Մանվելի Թովմասյանի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով ըստ էության քննության առնելու համար մեղադրական եզրակացությամբ ՀՀ հարավային քրեական դատարան ուղարկված լինելու հանգամանքը, գտել է, որ տուժողի իրավահաջորդն իր միջնորդությունները պետք է ներկայացնի ՀՀ հարավային քրեական դատարան, որն էլ իրավասու է գնահատական տալու դրանց՝ պատճառաբանելով, որ ներկայացված բողոքն ըստ էության վերաբերում է նշված քրեական գործին (տե՛ս սույն որոշման 4-րդ կետը):

Փաստորեն, ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանն ըստ էության մինչդասական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողություն չի իրականացրել:

ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն ընդհանուր իրավասության դատարանի վերոգրյալ պատճառաբանությունը գտել է հիմնավոր (տե՛ս սույն որոշման 5-րդ կետը):

14. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ընդհանուր իրավասության դատարանի և վերաքննիչ դատարանի նման դիրքորոշումը չի բխում մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներից հետևյալ նկատառումներով.

ՀՀ հարավային քրեական դատարան է ուղարկվել քրեական գործն ըստ մեղադրանքի Սևակ Մանվելի Թովմասյանի ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով:

Մինչդեռ 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշմամբ Վաղարշապատի քննչական բաժանմունքի ավագ քննիչը որոշում է կայացրել քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի մասը կարճելու մասին ինչպես Սևակ Թովմասյանի, այնպես էլ Մանվել Թովմասյանի, Սևան Թովմասյանի, Լիլիթ Թովմասյանի և Ալինա Պետրոսյանի նկատմամբ, որոնք որպես մեղադրյալ ներգրավված չեն եղել, և որոնց վերաբերյալ քրեական գործ դատարան չի ուղարկվել:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 309-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն. «Գործի քննությունը դատարանում կատարվում է միայն ամբաստանյալի նկատմամբ և միայն այն մեղադրանքի սահմաններում, որով նրան մեղադրանք է առաջադրվել»:

Հետևաբար, վերոնշյալ պայմաններում ՀՀ հարավային քրեական դատարանը, Սևակ Թովմասյանին ՀՀ քրեական օրենսգրքի 104-րդ հոդվածի 1-ին մասով առաջադրված մեղադրանքի սահմաններում քննելով գործը, առկա մեղադրանքին քրեաիրավական գնահատական տալուց բացի, իրավագոր չէ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի կարգով իրականացնել վերահսկողություն մինչդատական վարույթի նկատմամբ՝ ստուգել այլ անձանց՝ Մ.Թովմասյանի, Ս.Թովմասյանի, Լ.Թովմասյանի և Ա.Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի մասը կարճելու մասին քննիչի որոշման օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Ելնելով վերոգրյալից՝ Վճռաբեկ դատարանը չի կարող համաձայնվել ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի և ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի որոշումների մեջ առկա այն մտեցմանը, որի համաձայն՝ տուժողի իրավահաջորդն « (...) իր միջնորդությունները պետք է ներ-



Դատական պրակտիկա

կայացնի ՀՀ հարավային քրեական դատարան, որն էլ իրավասու է գնահատական տալու Ն.Սի-սակյանի և նրա ներկայացուցչի ներկայացրած միջնորդություններին»:

15. Գործի արդարացի քննության սկզբունքն ամրագրող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն. « (...) քրեական դատավարության ընթացքում օրինականության խախտումների վերաբերյալ բողոքները պետք է մանրակրկիտ ստուգի քրեա-կան վարույթն իրականացնող մարմինը»:

Նշված դրույթը դատարանին պարտավորեցնում է հետաքննության մարմնի աշխատակցի, քննիչի, դատախազի օպերատիվ-հետախուզական գործողություններ իրականացնող մարմիններ-րի՝ օրենսգրքով նախատեսված որոշումների և գործողությունների օրինական և հիմնավոր չլինե-լու դեմ յուրաքանչյուր բողոք ենթարկել մանրակրկիտ ստուգման, իսկ որպեսզի դատարանն իրա-կանացին իր լիազորությունը՝ օրենսդիրը սահմանել է վարույթն իրականացնող մարմնի պարտա-վորությունը՝ դատարան ներկայացնել բողոքի վերաբերյալ նյութեր (ՀՀ քրեական դատավարու-թյան օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 4-րդ մաս):

Ներկայացված նյութերի հիման վրա դատարանը պետք է ստուգի բողոքարկված որոշումնե-րի և գործողությունների օրինական և հիմնավորված լինելը՝ կապված դատավարության մասնա-կիցների իրավունքների և ազատությունների հնարավոր խախտումների հետ, որի արդյունքում, հիմնվելով հետազոտված նյութերի վրա, բողոք բերած անձանց փաստարկների մանրակրկիտ ստուգմամբ պետք է կայացնի հիմնավորված և պատճառաբանված որոշում՝ խախտումների առ-կայության կամ բացակայության մասին, առանց կանխորոշելու այնպիսի հարցեր, որոնք պետք է քննարկվան առարկա դառնան քրեական գործի ըստ էության քննության ժամանակ (մեղադ-րանքի հիմքում դրված ապացույցների գնահատում, արարքի քրեաիրավական որակման ճշտու-թյուն և այլն):

16. Սույն գործով բողոք բերած անձի իրավունքների և ազատությունների խախտման առկա-յության կամ բացակայության մասին հետևության հանգելու համար դատարանը պետք է հետա-զոտեր բողոքին վերաբերող նյութերը, մինչդեռ, ինչպես երևում է նյութերի ուսումնասիրությունից, դատարանը քրեական վարույթն իրականացնող մարմնից անհրաժեշտ նյութեր չի պահանջել, քրեական վարույթն իրականացնող մարմինն այդ նյութերը չի ներկայացրել: Արդյունքում Արմա-վիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը, խախտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 4-րդ մասի պահանջը, տուժողի իրավահաջորդի փաստարկների շուրջ անհիմն կերպով քննություն չի կատարել, համապատասխան նյութեր չի հե-տազոտել և բողոքարկված որոշմամբ տուժողի իրավահաջորդի իրավունքների և ազատություն-ների խախտված լինելու կամ չլինելու վերաբերյալ որևէ եզրահանգում չի կատարել, ինչը Վճռա-բեկ դատարանի գնահատմամբ հանգեցրել է գործի արդարացի քննության սկզբունքի խախտմա-նը:

17. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ բարձրացված հարցի վերաբերյալ ստորադաս դատա-րանների դիրքորոշումը ՀՀ քրեադատավարական օրենսդրությամբ չնախատեսված սահմանա-փակման է ենթարկել քրեական հետապնդման մարմնի որոշումների դատական բողոքարկման իրավունքը՝ դրանով իսկ հակասելով մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահս-կողության խնդիրներին և նպատակին: Արդյունքում տուժողի իրավահաջորդը գրկվել է ՀՀ Սահ-մանադրությամբ և քրեական դատավարության օրենսգրքով երաշխավորված՝ իր իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցների իրավունքի իրաց-ման հնարավորությունից:

18. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանն այն իրավական դիրքորոշումն է հայտնում, որ մինչդա-տական վարույթն ավարտված լինելու դեպքում քրեական հետապնդում չիրականացնելու կամ քրեական գործով վարույթը (այդ թվում՝ մասով) կարճելու մասին քննիչի և դրա դեմ բերված բողո-քը մերժելու վերաբերյալ դատախազի որոշումները ենթակա են բողոքարկման և քննության մինչ-դատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնող, այլ ոչ թե քրեական գործն ըստ էության քննող դատարանում:

II. Վերաքննության սահմաններն այն դեպքում, երբ ընդհանուր իրավասության առաջին ատ-յանի դատարանը դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստական տվյալի վե-րաբերյալ:

19. Վճռաբեկ դատարանը պետք է պատասխանի այն հարցին, թե սույն գործով դատական ստուգման ենթարկելով մինչդատական վարույթի նկատմամբ վերահսկողության շրջանակներում ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի ակտը՝ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանն իրավասու էր արդյո՞ք հաստատված համարել որևէ հանգամանք, որի վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանը եզրակացության չի հանգել:

20. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի համաձայն.

«1. Վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է վերաքննիչ բողոքի հիմքերի և հիմնավորումների սահմաններում:

2. Բացառությամբ սույն օրենսգրքի 45¹ գլխի կանոններով քննված գործերի, վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը վերանայում է գործում եղած, իսկ սույն օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի երրորդ մասով նախատեսված բացառիկ դեպքերում՝ նաև լրացուցիչ ներկայացվող ապացույցներով:

3. Վերաքննիչ դատարանում բողոքի քննության ժամանակ առաջին ատյանի դատարանում հաստատված փաստական հանգամանքներն ընդունվում են որպես հիմք, բացառությամբ այն դեպքի, երբ բողոքում վիճարկվում է որևէ փաստական հանգամանք, և վերաքննիչ դատարանը հանգում է այն եզրակացության, որ տվյալ փաստական հանգամանքի վերաբերյալ եզրակացության հանգեղիս առաջին ատյանի դատարանն ակնհայտ սխալ է թույլ տվել: Նման դեպքերում վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստական հանգամանք կամ հաստատված չհամարելու ստորադաս դատարանի կողմից հաստատված փաստական հանգամանքը, եթե առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա կամ սույն օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի երրորդ մասին համապատասխան՝ լրացուցիչ ներկայացված ապացույցներով հնարավոր է հանգել նման եզրակացության:

4. Եթե առաջին ատյանի դատարանը հետազոտված ապացույցների հիման վրա դատական ակտում եզրակացության չի հանգել որևէ փաստական հանգամանքի վերաբերյալ, ինչը պարտավոր էր անել, ապա վերաքննիչ դատարանն իրավունք ունի հաստատված համարելու նոր փաստական հանգամանք, եթե առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա կամ սույն օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի երրորդ մասին համապատասխան՝ լրացուցիչ ներկայացված ապացույցներով հնարավոր է հանգել նման եզրակացության»:

Այսինքն՝ օրենսդիրը վերաքննիչ դատարանին իրավունք է վերապահել հաստատված համարելու նոր փաստական հանգամանք երկու դեպքում՝

1. երբ դա հնարավոր է առաջին ատյանի դատարանի կողմից հետազոտված ապացույցների հիման վրա,

2. երբ հետազոտվել են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 382-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջների պահպանմամբ վերաքննիչ դատարանն ներկայացված լրացուցիչ ապացույցներ:

21. Տվյալ դեպքում Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանը համապատասխան նյութեր չի հետազոտել և Մանվել Թովմասյանի, Լիլիթ Թովմասյանի ու Ալինա Պետրոսյանի նկատմամբ քրեական գործի մասը կարճելու մասին քննիչի որոշման օրինականության ու հիմնավորվածության վերաբերյալ որևէ հետևության չի հանգել, սակայն պարտավոր էր դա անել:

Գործի նյութերից երևում է, որ ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի դատական քննության ընթացքում դատավարության մասնակիցները լրացուցիչ նյութեր չեն ներկայացրել, և վերաքննիչ դատարանը դատական ակտը կայացրել է՝ հիմնվելով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանից ստացված նյութերի վրա:

Այդ պայմաններում հիմնավոր համարելով ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի այն պատճառաբանությունը, որ տուժողի իրավահաջորդն իր միջնորդությունները պետք է ներկայացնի Հարավային քրեական դատարան, որն էլ իրավասու է գնահատական տալու դրանց, ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը, այդուհանդերձ, իրավական գնահատականի է արժանացրել Մանվել Թովմասյանի, Լիլիթ Թովմասյանի և Ալինա Պետրոսյանի գործողությունները՝ նշելով, որ քրեական գործի քննությամբ և ձեռնարկված միջոցառումներով պարզվել է, որ նրանք առնչություն չունեն կատարված սպանությանը, և տուժողի իրավահաջորդի փաստարկ-



Դատական պրակտիկա

ներն իրենց հիմնավորումը ներկայացված նյութերում չեն գտնում:

Փաստորեն, սույն գործով վերաքննիչ քրեական դատարանը հաստատված է համարել նոր փաստական հանգամանք՝ չունենալով համապատասխան նյութեր, քննարկել և գործի փաստական հանգամանքների վերաբերյալ եզրահանգումներ է արել այն պարագայում, երբ ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանն այդ հանգամանքների վերաբերյալ նույնպես ասպացույց չի հետազոտել և որևէ եզրահանգման չի եկել:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի որոշման օրինականությունը և հիմնավորվածությունը ստուգելիս ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանը դուրս է եկել վերաքննիչ դատարանում գործի քննության սահմաններից՝ թույլ տալով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 385-րդ հոդվածի պահանջների խախտում:

22. Ինչ վերաբերում է վճռաբեկ բողոքում նշված այն պնդմանը, որ քրեական վարույթն իրականացնող մարմինը, խախտելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 267-րդ հոդվածի 3-րդ մասի պահանջը՝ առանց պատասխանելու տուժողի իրավահաջորդի ներկայացրած բողոքին, գործն ուղարկել է դատարան, ապա այն իր հիմնավորումը ներկայացված նյութերում չի գտնում, քանի որ տուժողի իրավահաջորդի և նրա ներկայացուցչի բողոքի կապակցությամբ դատախազ Ա.Գաբրիելյանը 2008 թվականի նոյեմբերի 11-ին կայացրել է համապատասխան որոշում, որից հետո նոր գործը մեղադրական եզրակացությամբ ուղարկվել է դատարան:

23. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ինչպես ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի, այնպես էլ վերաքննիչ դատարանները սույն գործով դատական ակտ կայացնելիս թույլ են տվել քրեադատավարական օրենքի խախտումներ: Այդ խախտումներն իրենց բնույթով էական են, քանի որ արդյունքում սահմանափակվել է տուժողի իրավահաջորդի դատական պաշտպանության արդյունավետ միջոցի իրավունքը, խախտվել են գործի արդարացի քննության և արդարադատության մատչելիության իրավունքները, և ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ և 419-րդ հոդվածների համաձայն՝ դրանք հիմք են կայացված դատական ակտերն ամբողջությամբ բեկանելու և գործը քննած ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան նոր քննության ուղարկելու համար:

24. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ քննվող բողոքի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր:

Հաշվի առնելով վերը շարադրված հիմնավորումները և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 92-րդ հոդվածով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 403-406-րդ, 419-րդ, 422-424-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործի մասը կարճելու վերաբերյալ քննիչի 2008 թվականի հոկտեմբերի 30-ի որոշման դեմ տուժողի իրավահաջորդ Ներսես Միսակյանի և նրա ներկայացուցչի Սեդա Սաֆարյանի բողոքը մերժելու մասին Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 1-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի 2008 թվականի դեկտեմբերի 25-ի որոշումն ամբողջությամբ բեկանել և գործն ուղարկել Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
ՈՐՈՇՈՄ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԴԱՍԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՀԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալի վճռաբեկ բողոքը Վարչական դատարանի 29.08.2008 թվականի վճռի դեմ՝ ըստ Սվետլանա Հարությունյանի, Արթուր Սահակյանի, Մարինե Գրիգորյանի և Ռիտա Աջամոլյանի հայցի ընդդեմ Երևանի քաղաքապետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան)՝ Երևանի քաղաքապետի 21.03.2007 թվականի թիվ 554-Ա որոշումն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը
Դիմելով դատարան՝ Սվետլանա Հարությունյանը, Արթուր Սահակյանը, Մարինե Գրիգորյանը և Ռիտա Աջամոլյանը պահանջել են անվավեր ճանաչել Երևանի քաղաքապետի 21.03.2007 թվականի թիվ 554-Ա որոշումը:
Վարչական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 29.08.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:
Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալը:
Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:
2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը
Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով:
1. Դատարանը խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածը, չի կիրառել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառեր:
Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկով:
Դատարանն անտեսել է, որ գործում առկա Քաղաքապետարանի ծանուցման համաձայն՝ Քաղաքապետարան ներկայացված Սվետլանա Հարությունյանի դիմումը վերաբերել է ձեռնարկ կառուցելու համար շինարարության բույլավորություն տալու խնդրանքին, իսկ Երևանի քաղաքապետին հասցեագրված և 14.09.2007 թվականին մուտք եղած դիմումի պատճենում չկա դի-

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն **ՄԱՑԻՍ** - ՀՈՒՆԻՍ 2009 5 - 6 (118 - 119)
117



Դատական պրակտիկա

մողի անունը, ազգանունը, հասցեն, դիմումը կազմելու տարին, ամիսը և ամսաթիվը:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ վարչական վարույթը համարվում է հարուցված միայն համապատասխան դիմումը կամ բողոքը վարչական մարմնում ստանալու օրվանից, իսկ նույն օրենքի 31-րդ հոդվածի իմաստով ներկայացվող դիմումը համարվում է դիմում, եթե դրանում պահպանված են դիմումին ներկայացվող՝ նույն հոդվածով նախատեսված պահանջները:

Մինչդեռ, Դատարանը, խախտելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 6-րդ հոդվածով նախատեսված՝ գործի փաստերն ի պաշտոնե պարզելու պահանջը, չի պարզել վարչական մարմնին ներկայացված դիմումի համապատասխանությունը «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 31-րդ հոդվածի պահանջներին, որի անհամապատասխանության դեպքում, վերոնշյալ հոդվածների համաձայն, դիմումը չի համարվում դիմում, իսկ վարչական վարույթը համարվում է չհարուցված:

2. Դատարանը խախտել է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 24-րդ հոդվածը, չի կիրառել «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառեր:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկով.

Դատարանը, մերժելով հայցվորների կողմից վարչական ակտը բողոքարկելու ժամկետը բաց թողնելու վերաբերյալ Քաղաքապետարանի միջնորդությունը, անտեսել է, որ վարչական ակտն ընդունվել է 21.03.2007 թվականին (որոշման մեջ բողոքարկման ժամկետ չի նշված), սակայն հայցվորները նշված ակտը բողոքարկելու համար դատարան են դիմել մեկ տարի անց՝ 16.06.2008 թվականին: Մինչդեռ, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի համաձայն՝ գրավոր վարչական ակտում դրա բողոքարկման ժամկետը նշված չլինելու դեպքում այն կարող է բողոքարկվել ակտի ուժի մեջ մտնելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վարչական դատարանի 29.08.2008 թվականի վճիռը և գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. Երևանի քաղաքապետի 21.03.2007 թվականի թիվ 554-Ա որոշմամբ չեղյալ է համարվել Երևանի քաղաքապետարանի աշխատակազմի ճարտարապետության և քաղաքաշինության վարչության կողմից 04.09.2006 թվականին համաձայնեցված թիվ 3ձ-62 նախագիծը և 07.09.2006 թվականի թիվ 18-Հ-736-190 շինարարական թույլտվությունը՝ հիմք ընդունելով Երևանի Դազար Փարպեցու փողոցի 9-րդ շենքի բնակիչների բողոքները և «Հայնորոգնախագիծ» ՊՓԲԸ-ի 04.12.2006 թվականի և «Հայսեյսմշին և ԿՊ Գ-ՀԻ» ԲԲԸ-ի 26.01.2007

թվականի եզրակացությունները:

2. «Երնորոգնախագիծ» ՊՓԲԸ-ի 04.12.2006 թվականի եզրակացությամբ առաջարկվել է շինարարական աշխատանքները կատարել ՀՀՇՆ ||-6-02-2006 թվականի պահանջներին և նույն եզրակացության հիման վրա կազմված նախագծին համապատասխան:

3. «Հայսեյսմշին և ԿՊ Գ-ՀԻ» ԲԲԸ-ի 26.01.2007 թվականի եզրակացությամբ «եզրակացվում է» մասում նշվել է «Տանիքը ձեղնահարկի վերակառուցելու համար պահանջվող ուժեղացման աշխատանքները կատարել սահմանված կարգով մշակված և համաձայնեցված նախագծով»:

4. «Քաղսեյսմշին և Փորձաքննություն» ՍՊԸ-ի 07.07.2006 թվականի եզրակացությամբ տեխնիկապես հնարավոր է համարվել Երևանի Ղազար Փարպեցու փողոցի թիվ 9 շենքի վերակառուցումը ձեղնահարկի, սակայն նշվել է, որ աշխատանքները կատարվեն ՀՀ գործող նորմերի և նույն եզրակացության մեջ նշված հանձնարարականների հիման վրա մշակված և սահմանված կարգով համաձայնեցված նախագծով:

5. 14.09.2007 թվականին Քաղաքապետարան մուտք է արվել դիմում (համար 2177), որով դիմողը խնդրել է Երևանի քաղաքապետին վերականգնել թիվ 3ձ-62 նախագծի և 07.09.2006 թվականի թիվ 18-Հ-736-190 շինարարական թույլտվության իրավական լինելը և չեղյալ համարել 21.03.07 թվականի թիվ 554-Ա որոշումը: Գործում առկա դիմումում բացակայում է դիմողի անունը, ազգանունը, հասցեն և ստորագրությունը:

6. Քաղաքապետարանի ծանուցման համաձայն՝ դիմող Սվետլանա Հարությունյանի դիմումը (ձեղնահարկ կառուցելու համար շինարարական թույլտվության խնդրանքով) գրանցվել է 14.09.2007 թվականին Քաղաքապետարանում Հ2177 համարով, բանալի 52825, ծածկագիր 52825200709141:

7. Երևան քաղաքի գլխավոր ճարտարապետի 05.08.2008 թվականի թիվ 50/2-16997 գրության համաձայն՝ Քաղաքապետարանին հասցեագրված Սվետլանա Հարությունյանի 14.09.2007 թվականի դիմումի վերաբերյալ տրվել է պատասխան:

4.Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքերի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ

1. Վճռաբեկ բողոքն առաջին հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի «բ» կետի համաձայն՝ վարչական վարույթ հարուցելու հիմքերն են անձի դիմումը, բողոքը, ինչպես նաև վարչական մարմնի նախաձեռնությունը:

Նույն օրենքի 31-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական մարմին դիմումը ներկայացվում է գրավոր և պետք է պարունակի դիմողի անունը, ազգանունը, իրավաբանական անձի դեպքում՝ նրա լրիվ անվանումը, դիմողի հասցեն, վարչական մարմնի անվանումը, որին ներկայացվում է դիմումը, դիմումով ներկայացվող պահանջը, դիմումին կցվող փաստաթղթերի ցանկը, դի-



Դատական պրակտիկա

մունք կազմելու տարին, ամիսը և ամսաթիվը, դիմողի ստորագրությունը:

Սույն գործով Դատարանը Սվետլանա Հարությունյանի կողմից Քաղաքապետարան դիմում ներկայացնելու և համապատասխան վարույթ հարուցված լինելու փաստերը հաստատված է համարել, հիմք ընդունելով 14.09.2007 թվականին Քաղաքապետարան մուտք արված դիմումը (ձեղնահարկ կառուցելու համար շինարարական թույլտվության խնդրանքով), դիմումը 14.09.2007 թվականին Քաղաքապետարանում գրանցված լինելու մասին Քաղաքապետարանի ծանուցումը, ինչպես նաև Քաղաքապետարանին հասցեագրված 14.09.2007 թվականի դիմումի վերաբերյալ Սվետլանա Հարությունյանին պատասխանելու մասին Երևան քաղաքի գլխավոր ճարտարապետի 05.08.2008 թվականի թիվ 50/2-16997 գրությունը:

Վերոնշյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ չնայած սույն գործում առկա վարչական մարմին ներկայացված դիմումը չի բավարարում «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 72-րդ հոդվածով սահմանված պահանջներին (դրանում առկա չէ դիմողի անունը, ազգանունը, ստորագրությունը), այնուամենայնիվ, սույն գործում առկա Սվետլանա Հարությունյանի դիմումով (ձեղնահարկ կառուցելու համար շինարարական թույլտվության խնդրանքով) 14.09.2007 թվականին Քաղաքապետարանում գրանցված լինելու մասին Քաղաքապետարանի ծանուցմամբ, ինչպես նաև Քաղաքապետարանին հասցեագրված 14.09.2007 թվականի դիմումի վերաբերյալ Սվետլանա Հարությունյանին պատասխանելու մասին Երևան քաղաքի գլխավոր ճարտարապետի 05.08.2008 թվականի թիվ 50/2-16997 գրությամբ հիմնավորվում է Քաղաքապետարանի կողմից Սվետլանա Հարությունյանի դիմումի (այդ թվում՝ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 72-րդ հոդվածով նախատեսված տեղեկատվության) վերաբերյալ տեղյակ լինելու, դրան պատասխանելու և համապատասխանաբար վարչական վարույթը հարուցված լինելու փաստը: Հիմք ընդունելով վերոգրյալը, վճռաբեկ բողոքում վկայակոչված վերոնշյալ խախտումը Վճռաբեկ դատարանը համարում է ձևական:

2. Վճռաբեկ բողոքն երկրորդ հիմքով անհիմն է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի «դ» կետի համաձայն՝ վարչական բողոք կարող է բերվել գրավոր վարչական ակտում դրա բողոքարկման ժամկետը նշված չլինելու դեպքում՝ վարչական ակտի ուժի մեջ մտնելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում: Նույն հոդվածի 1-ին մասում նշված ժամկետները բաց թողնելուց հետո ակտը դառնում է անբողոքարկելի: Ընդ որում, վարչական բողոքի համար սահմանված ժամկետի բացթողումը վարչական ակտը դարձնում է անբողոքարկելի միայն վարչական կարգով:

Նույն օրենքի 2-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ օրենքի գործողությունը չի տարածվում դատավարական իրավունքի նորմերով կարգավորվող հարաբերությունների վրա:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենք-

քի 4-րդ բաժինը սահմանում է վարչական ակտը վարչական կարգով բողոքարկելու ժամկետները և կարգը:

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը, Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 71-րդ հոդվածի 1-ին մասի «ո» կետը կիրառելի չէ դատարան հայցադիմում ներկայացնելու ժամկետների հետ կապված հարաբերությունների նկատմամբ, քանի որ այդ հոդվածը վերաբերում է վարչական կարգով ակտի բողոքարկմանը:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ սույն գործում առկա եզրակացություններով, այդ թվում՝ Երևանի քաղաքապետի թիվ 554-Ա որոշման հիմքում դրված եզրակացություններով շինարարության իրականացումը հնարավոր է համարվել, սակայն դրանցում նախատեսված որոշակի պայմանների պահպանման դեպքում:

Դատարանը, անդրադառնալով վերոնշյալ եզրակացություններին, նշել է որ դրանց համար «ընդհանրական է մանսարդային հարկի կառուցման հնարավորությունը չբացառելը»: Միաժամանակ, Դատարանը սույն գործով անդրադարձել է Երևանի քաղաքապետի թիվ 554 Ա որոշման իրավաչափությանը և այն համարել օրենքի խախտմամբ ընդունված:

Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Դատարանի վերոնշյալ եզրահանգումները հիմնավոր են, քանի որ սույն գործում բացակայում է Երևանի Ղազար Փարպեցու փողոցի 9-րդ շենքի ձեղնահարկը վերոնշյալ եզրակացությունների պահանջների խախտմամբ կառուցված լինելու վերաբերյալ որևէ ապացույց, ինչպես նաև դրանցով հիմնավորվում է, որ ձեղնահարկի կառուցումը հնարավոր է այդ եզրակացություններում նշված պայմանների բավարարման դեպքում:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի համաձայն՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերի վերանայման արդյունքով Վճռաբեկ դատարանը մերժում է վճռաբեկ բողոքը՝ դատական ակտը թողնելով օրինական ուժի մեջ: Այն դեպքում, երբ Վճռաբեկ դատարանը մերժում է վճռաբեկ բողոքը, սակայն դատարանի կայացրած՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը թերի պատճառաբանված, սխալ պատճառաբանված կամ չպատճառաբանված է, ապա Վճռաբեկ դատարանը պատճառաբանում է անփոփոխ թողնված դատական ակտը:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը մերժել: Վարչական դատարանի 29.08.2008 թվականի վճիռը թողնել օրինական ուժի մեջ:
2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:



Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱԳԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով «Սեկանս» ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 27.10.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ «Ժիլ-յո» արտադրական կոդպերատիվի (այսուհետ՝ Կոդպերատիվ) հայցի ընդդեմ «Նոր Ակունք» ՓԲԸ-ի, Ընկերության, երրորդ անձ «Հատուկէներգոմոնտաժ» ՍՊԸ-ի՝ կատարողական ակտերը մասնակիորեն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

ՊԱՐԶԵՅ

1. Գործով կայացված դատական ակտի էությունը.

Դիմելով դատարան՝ Կոդպերատիվը պահանջել է մասնակիորեն անվավեր ճանաչել 08.06.2005 թվականի թիվ 3, 01.12.2005 թվականի թիվ 5, 15.05.2006 թվականի թիվ 6, 18.09.2006 թվականի թիվ 8 կատարողական ակտերը՝ 56.197,86 եվրոյի մասով՝ Կոդպերատիվի կողմից աշխատանքները համարելով կատարված:

Երևանի քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Դատարան) 04.06.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 27.10.2008 թվականի որոշմամբ Դատարանի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Կոդպերատիվը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Տնտեսական դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած 28.12.2007 թվականի վճռով հաստատվել է, որ Ընկերությունը պատշաճ կատարել է 21.03.2005

ԳԱՏԱՎԱՆ ԿԱՏԱՐԱՆ - ՀՈՒՆԻՍ 2009 Յ - 6 (118 - 119)
Իշխանություն

թվականի պայմանագրով նախատեսված պարտավորությունները: Իսկ վիճարկվող կատարողական ակտերը կնքվել են նշված պայմանագրի հիման վրա: Մինչդեռ, Վերաքննիչ դատարանը եզրահանգել է, որ Տնտեսական դատարանի կողմից հաստատված վերոնշյալ փաստը չի նշանակում, որ աշխատանքները փաստացի կատարվել են հենց Ընկերության կողմից:

Անհիմն է նաև Վերաքննիչ դատարանի պատճառաբանությունն այն մասին, որ Տնտեսական դատարանի կողմից քննվել է գումարի բռնագանձման պահանջ, իսկ սույն գործով պահանջն այլ է, քանի որ գումարի բռնագանձման գործի շրջանակներում Կոոպերատիվի կողմից ներկայացված հակընդդեմ հայցի հիմքում դրվել են այն բոլոր ապացույցները, որոնք ներկայացվել են սույն գործով: Տնտեսական դատարանի կողմից գնահատվել են բոլոր ապացույցները, ինչի արդյունքում հաստատված է համարվել, որ Ընկերությունը պատշաճ ձևով կատարել է իր պարտականությունները, հետևաբար, հակընդդեմ հայցը մերժվել է:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 27.10.2008 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության կամ փոփոխել այն՝ ամբողջությամբ մերժելով հայցապահանջը:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը և հիմնավորումները.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասը կարող էր կիրառվել, եթե սույն գործի շրջանակներում վկայակոչված փաստարկներն արդեն իսկ քննված և փաստագրված լինեին այլ գործի քննության ընթացքում, մինչդեռ, սույն գործով վկայակոչված փաստերը Տնտեսական դատարանի կողմից չեն քննարկվել և չեն հաստատվել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունի հետևյալ փաստը՝

Տնտեսական դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած 28.12.2007 թվականի վճռով հաստատված է համարվել, որ «Ընկերության կողմից ամբողջությամբ կատարվել է պայմանագրով ստանձնված պարտավորությունները՝ կատարելով աշխատանքներ 128.285 եվրո արժեքով, ինչը հաստատվում է գործում առկա կատարողական ակտերով՝ հաստատված նաև պատվիրատուի և Կոոպերատիվի կողմից»:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նախկինում քննված քաղաքացիական գործով օրինական ուժի մեջ մտած դատարանի վճռով հաստատված հանգամանքները նույն անձանց միջև դատարանում այլ գործ քննելիս կրկին չեն ապացուցվում:

Այսինքն՝ օրինական ուժի մեջ մտած սկզբնական դատական ակտի նախադատելիությունը պայմանավորում է նոր կայացվելիք դատական ակտի բովանդակությունն այն մասով, որը վերաբերում է նախկինում քննված այլ



Դատական պրակտիկա

գործով արդեն իսկ հաստատված հանգամանքներին:

Գործին մասնակցող անձանց համար նախադատելիությունը նշանակում է որոշակի սահմաններում ապացուցման պարտականությունից ազատում, ինչպես նաև կրկնակի ապացուցման կամ նման հանգամանքները հետագա դատավարություններում հերքելու արգելք: Նախադատելիությունը դատարանի համար ենթադրում է պարտականություն ներմուծելու նման հանգամանքը նոր կայացվող դատական ակտում: Որպես կանոն դատական ակտերի պրեյուդիցիալ կապն ենթադրում է դատական ակտի նախադատելիության տարածում ամբողջ ծավալով թե՛ գործին մասնակցող անձանց, թե՛ դատարանի վրա (ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Հետևաբար, նախադատելիությունն օրենքի ուժով միանշանակ կանխորոշիչ դերակատարություն է ունենում նոր դատական ակտի համար, իսկ գործին մասնակցող անձանց կամքը և դատական հայեցողությունն այս հարցում ազդեցություն չունեն:

Դատական ակտի պրեյուդիցիալ կապի կամ նախադատելիության օբյեկտիվ սահմանները որոշվում են հանգամանքների այն շրջանակով, որոնք պետք է հաստատված լինեն օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտով և ենթակա չեն կրկին ապացուցման կամ հերքման այլ գործ քննելիս (տես «Սաքնե» ՍՊԸ ընդդեմ Աշոտ և Հենրիկ Այվազյանների՝ հողի վարձակալության իրավունքի առուվաճառքի պայմանագիրը լուծելու, Ընկերությանը պատկանող և 17.02.2003 թվականին կնքված հողի վարձակալության իրավունքի առուվաճառքի պայմանագրով ձեռք բերված հողամասի նկատմամբ վարձակալության իրավունքը վերադարձնել պարտավորեցնելու պահանջի մասին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 29.02.2008 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ 3-93(ՎԴ-))

Տնտեսական դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած 28.12.2007 թվականի վճռով հաստատված է համարվել այն հանգամանքը, որ Ընկերության կողմից ամբողջությամբ կատարվել է պայմանագրով ստանձնված պարտավորությունները՝ կատարելով աշխատանքներ 128.285 եվրո արժեքով, որը հաստատվել է գործում առկա կատարողական ակտերով՝ հաստատված նաև պատվիրատուի և «Ժիլոյ» արտադրական կոոպերատիվի կողմից: Մինչդեռ, սույն գործով վիճարկվում են կատարողական ակտերը, որոնց գնահատմամբ Տնտեսական դատարանը հաստատված է համարել, որ նշված պայմանագրով Ընկերության ստանձնած պարտականությունները կատարվել են Ընկերության կողմից:

Հիմք ընդունելով վերոգյալը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ 21.03.2005 թվականի պայմանագրով Ընկերության ստանձնած պարտականությունները Ընկերության կողմից կատարված լինելու հանգամանքը կրկին ապացուցման ենթակա չէ:

Հետևաբար, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումն այն մասին, որ Տնտեսական դատարանի կողմից հաստատված վերոնշյալ հանգամանքն նախադատելի չէ, անհիմն է:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղա-

ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն
ՄԱՅԻՍ – ՀՈՒՆԻՍ 2009 Յ – 6 (118 – 119)

Դատական պրակտիկա

քացիական դատավարության օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին կետի 4-րդ ենթակետով սահմանված՝ ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելու՝ վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործը ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտը փոփոխելը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Դատական ակտը փոփոխելիս Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում ներկայացված փաստարկները հերքվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2402-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 27.10.2008 թվականի որոշումը և այն փոփոխել. «Ժիլոյ» արտադրական կոոպերատիվի հայցը մերժել:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:



Դատական պրակտիկա

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ

ՈՐՈՇՈՄ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆԻ

ՔԱԳԱՔԱՅԻՆՎԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱՎԱՆ ԴԱՍԱՏԸ

(ԱՅՍՈՒՂԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԳԱՏԱՐԱՆ)

2009 թվականի փետրվարի 13-ին, դռնբաց դատական նիստում, քննելով Լիլիթ Սարգսյանի վճռաբեկ բողոքը Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.08.2008 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ Լիլիթ Սարգսյանի հայցի ընդդեմ Լևոն Թոքմաջյանի՝ անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագիրը վավեր ճանաչելու, և ըստ Լևոն Թոքմաջյանի հակընդդեմ հայցի ընդդեմ Լիլիթ Սարգսյանի՝ առաջին գործարքի անվավերության հետևանքները կիրառելու պահանջների մասին,

ՊԱՐԶԵՑ

1. Գործով կայացված դատական ակտի էությունը.

Դիմելով դատարան՝ Լիլիթ Սարգսյանը պահանջել է վավեր ճանաչել Երևանի Ավան 4-րդ փողոց 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 տան մասի առուվաճառքի պայմանագիրը:

Հակընդդեմ հայցով Լևոն Թոքմաջյանը պահանջել է կիրառել առաջին պայմանագրի անվավերության հետևանքները՝ հարկադրելով կողմերին վերադարձնել պայմանագրով ստացածը:

Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.05.2008 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է, իսկ հակընդդեմ հայցը՝ մերժվել:

Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 14.08.2008 թվականի որոշմամբ Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.05.2008 թվականի վճիռը բեկանվել է և գործն ուղարկվել նոր քննության:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Լիլիթ Սարգսյանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան է ներկայացրել Լևոն Թոքմաջյանը:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում՝ ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի առաջին մասի պահանջը, չի կիրառել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածը, որը պետք է կիրառել և կիրառել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 395-րդ, 396-րդ հոդվածները, որոնք չպետք է կիրառել:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պատճառաբանում է հետևյալ փաստարկներով.

Լիլիթ Սարգսյանի և Լևոն Թոքմաջյանի միջև 23.12.2007 թվականին կնքվել է ան-

ԳԱՏԱՎԱՆ ԵՄԱՑԻՄ - ՀՈՒՆԻՄ 2009 Ն - 6 (118 - 119)
Իշխանություն

շարժ գույքի առուվաճառքի նախավճարի պայմանագիր, որի համաձայն՝ անշարժ գույքի արժեքը կազմել է 30.000 ԱՄՆ դոլար: Գույքի արժեքի մի մասը՝ 5.000 ԱՄՆ դոլարը, Լևոն Թոքմաջյանին վճարվել է պայմանագրի կնքման օրը, իսկ մնացած 25.000 ԱՄՆ դոլարը պայմանագրով սահմանված ժամկետում փոխանցվել է Լևոն Թոքմաջյանի անձնական հաշվին: Այսինքն, Լիլիթ Սարգսյանը կատարել է նոտարական վավերացում պահանջող գործարքի կապակցությամբ իր կողմից ստանձնված պարտավորությունները, իսկ Լևոն Թոքմաջյանը, ստանալով գույքի արժեքն ամբողջությամբ, հրաժարվել է գործարքի նոտարական վավերացումից: Վերաքննիչ դատարանը, պատշաճ գնահատման առարկա չդարձրելով նշված հանգամանքները, եկել է այն եզրահանգման, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի հիմքով գործարքը չի կարող վավեր ճանաչվել:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 14.08.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.05.2008 թվականի վճռին:

2.1 Վճռաբեկ բողոքի պատասխանի հիմքերը և հիմնավորումները.

Կողմերի միջև կնքված «Նախավճարի պայմանագիր» վերնագրված պայմանագիրն իրենից ներկայացնում է խառը պայմանագիր, քանի որ իր մեջ ներառում է մաս անշարժ գույքի առուվաճառքի նախնական պայմանագրի տարրեր, հետևաբար, այն նույնպես պետք է կնքվեր նոտարական վավերացմամբ, որը սակայն չի արվել: Նշվածից հետևում է, որ պայմանագիրն առաջինն է:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը.

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

1. 23.12.2007 թվականին գրավոր ձևով կնքված նախավճարի պայմանագրի համաձայն՝ Լևոն Թոքմաջյանը պարտավորվել է վճառել, իսկ Լիլիթ Սարգսյանը պարտավորվել է 30.000 ԱՄՆ դոլարով գնել Լևոն Թոքմաջյանի սեփականության ներքո գտնվող Երևանի Ավան 4-րդ փողոց 4-րդ նրբանցքի թիվ 17 տան մասը:

2. Պայմանագրի հիման վրա 23.12.2007 թվականին Լևոն Թոքմաջյանին տրվել է 5.000 ԱՄՆ դոլար:

3. 28.02.2008 թվականին «ՎՏԲ Հայաստան Բանկ» ՓԲԸ-ում Լևոն Թոքմաջյանի ունեցած անձնական հաշվին փոխանցվել է 25.000 ԱՄՆ դոլար:

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

Քննելով վճռաբեկ բողոքը նշված հիմքի սահմաններում՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ այն հիմնավոր է հետևյալ պատճառաբանությամբ.

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 395-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ նախավճար է համարվում այն դրամական գումարը, որ պայմանավորվող կողմերից մեկը պայմանագրով հասանելիք վճարների հաշվին տալիս է մյուս կողմին՝ իբրև պայմանագրի կնքման ապացույց և դրա կատարման ապահովում: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ նախավճարի մասին համաձայնությունը, անկախ նախավճարի գումարի չափից, պետք է կնքվի գրավոր:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 396-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ մինչև պարտավորության կատարումն սկսելը, կողմերի համաձայնությամբ կամ կատարման անհնարիմության հետևանքով (հոդված 432) պարտավորությունը դադարելու դեպքում նախավճարը պետք է վերադարձվի:



Դատական պրակտիկա

Սույն գործով Վերաքննիչ դատարանի որոշման հիմքում դրվել է այն հանգամանքը, որ կողմերի միջև կնքված պայմանագիրը նախավճարի պայմանագիր է, հետևաբար, պայմանագրի չկատարման հետևանքը նախավճարի վերադարձն է:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 562-րդ հոդվածի համաձայն՝ անշարժ գույքի վաճառքի պայմանագիրը կնքվում է գրավոր՝ կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու միջոցով (450 հոդվածի 3-րդ կետ): Անշարժ գույքի վաճառքի պայմանագիրն ենթակա է նոտարական վավերացման:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե կողմերից մեկը լրիվ կամ մասնակի կատարել է նոտարական վավերացում պահանջող գործարքը, իսկ մյուս կողմը խուսափում է գործարքի նոտարական վավերացումից, դատարանն իրավունք ունի, գործարքը կատարած կողմի պահանջով, այն վավեր ճանաչել: Այդ դեպքում գործարքի հետագա նոտարական վավերացում չի պահանջվում:

Վճռաբեկ դատարանն իր որոշումներում անդրադարձել է դատական ակտերի իրավական հիմնավորվածության հարցին:

Վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ յուրաքանչյուր դեպքում դատարանը պարտավոր է տալ որոշման իրավական հիմնավորումը:

Որոշման իրավական հիմնավորումը կայանում է հաստատված փաստերի և իրավահարաբերությունների նկատմամբ իրավունքի համապատասխան նորմի կամ նորմերի ընտրության և կիրառման մեջ, այն նորմի (նորմերի), որի հիման վրա դատարանն եզրակացություն է անում վիճելի իրավահարաբերության առկայության կամ բացակայության մասին:

Որոշման մեջ ոչ միայն պետք է ցույց տալ նորմատիվ ակտի այս կամ այն հոդվածը, որում ամրագրված է կիրառման ենթակա նորմը, այլ պետք է պատճառաբանվի, թե հատկապես ինչու պետք է կիրառվի հենց այդ նորմը:

Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (տես Անժելա Ղազարյան, Արփիկ և Արմինե Գասպարյաններ ընդդեմ Շուշանիկ Սարգսյանի, Ոսկեհատ, Նունե, Հրանուշ Գասպարյանների՝ ժառանգական գույքը ժառանգների միջև բաժանելու պահանջի մասին, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 12.12.2007 թվականի որոշում, քաղաքացիական գործ թիվ 3-1843(ՎԴ)):

Մինչդեռ, սույն քաղաքացիական գործով Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով գործարքը վավեր ճանաչելու մասին պահանջը, պատշաճ գնահատման առարկա չի դարձրել Լևոն Թոքմաջյանի և Լիլիթ Սարգսյանի միջև 23.12.2007 թվականին հասարակ գրավոր ձևով կնքված՝ նախավճարի պայմանագիրը, ինչպես նաև 28.02.2008 թվականի թիվ 8022800335375 վճարման անդորրագիրը, որով Լևոն Թոքմաջյանին փոխանցվել է անշարժ գույքի արժեքի մնացած մասը՝ 25.000 ԱՄՆ դոլարը:

Մասնավորապես՝ վերոնշյալ պայմանագիրը վկայում է կողմերի միջև տան առուվաճառքի վերաբերյալ գործարքի առկայության, պայմանագրի կնքման պահին գործարքը մասամբ կատարված լինելու՝ որոշակի գումար վճարված լինելու մասին, իսկ վճարման անդորրագիրը վկայում է գնորդի կողմից գործարքն ամբողջությամբ կատարված լինելու մասին: Մինչդեռ, հետագայում Լևոն Թոքմաջյանը գործարքը կատարած լինելու պայմաններում խուսափել է առուվաճառքի գործարքն ավարտին հասցնելուց:

Հիմք ընդունելով վերոգյալը, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ Լիլիթ Սարգսյանի կողմից ամբողջությամբ կատարվել է նոտարական վավերացում պահանջող գործարքը, իսկ Լևոն Թոքմաջյանը խուսափել է գործարքի նոտարական վավերացումից:

Հետևաբար, առուվաճառքի գործարքը, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 300-րդ հոդվածի 2-րդ կետի պահանջներին համապատասխան, ենթակա է վավեր ճանաչման:

Ինչ վերաբերում է Վերաքննիչ դատարանի կողմից պայմանագիրը վավեր ճանաչելու հայցապահանջի մերժման հիմքում դրված այն հանգամանքին, որ կողմերի միջև կնքվել է միայն նախավճարի պայմանագիր, անհիմն է, քանի Լիլիթ Սարգսյանը ոչ միայն կատարել է նախավճարի պարտավորությունը՝ վճարելով 5.000 ԱՄՆ դոլար, այլ հետագայում ամբողջությամբ կատարել է Լևոն Թոքմաջյանի հետ կնքված նոտարական վավերացում պահանջող գործարքը՝ վճարելով պայմանագրի առարկա տան մասի համար նախատեսված ամբողջ գումարը:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը բավարար է, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 227-րդ հոդվածի համաձայն, Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Միաժամանակ, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-րդ հոդվածի 1-ին մասի 6-րդ կետով սահմանված՝ առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալու՝ Վճռաբեկ դատարանի լիազորությունը հետևյալ հիմնավորմամբ.

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի ողջամիտ ժամկետում իր գործի քննության իրավունք: Սույն քաղաքացիական գործով վեճի լուծումն էական նշանակություն ունի գործին մասնակցող անձանց համար: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գործն ողջամիտ ժամկետում քննելը հանդիսանում է Կոնվենցիայի նույն հոդվածով ամրագրված անձի արդար դատաքննության իրավունքի տարր, հետևաբար, գործի անհարկի ձգձգումները վտանգ են պարունակում նշված իրավունքի խախտման տեսանկյունից: Տվյալ դեպքում, Վճռաբեկ դատարանի կողմից ստորադաս դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալը բխում է արդարադատության արդյունավետության շահերից, քանի որ սույն գործով վերջնական դատական ակտ կայացնելու համար նոր հանգամանք հաստատելու անհրաժեշտությունը բացակայում է:

Առաջին ատյանի դատարանի դատական ակտին օրինական ուժ տալով Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում սույն որոշման պատճառաբանությունները, ինչպես նաև գործի նոր քննության անհրաժեշտության բացակայությունը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխանում ներկայացված փաստարկները հերքվում են վերոնշյալ պատճառաբանություններով:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 240-2412-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել Վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 14.08.2008 թվականի որոշումը և օրինական ուժ տալ Ավան և Նոր Նորք համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.05.2008 թվականի վճռին:

2. Սույն որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:



РЕЗЮМЕ -RESUME

ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ПРИЗНАКИ СУДЕБНОЙ ВЛАСТИ

ГАГИК ХАНДАНЯН

*СУДЬЯ СУДА ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ
ОБЩИН КЕНТРОН И НОРК-МАРАШ*

РАФИК ХАНДАНЯН

*СТАРШИЙ ПРЕПОДАВАТЕЛЬ КАФЕДРЫ
КОНСТИТУЦИОННОГО И МУНИЦИПАЛЬНОГО
ПРАВА ЮРИДИЧЕСКОГО ФАКУЛЬТЕТА
РУССКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК*

Авторы анализируя роль и суть судебной власти, приходят к выводу, что судебная власть является независимым и автономным отраслем государственной власти, которое на основе права решает социальные споры, следит за конституциональностью и законностью нормативных и правоиспользованных актов, а также восполняет законодательные пробелы и сглаживает правовые противоречия.

NOTION AND MAIN SIGNS OF THE JUDICIAL POWER

GAGIK KHANDANYAN

**JUDGE OF THE COURT OF COMMON JURISDICTION
OF CENTER AND NORK-MARASH
COMMUNITIES OF YEREVAN**

RAFIK KHANDANYAN

*PROFESSOR OF THE DEPARTMENT OF "CONSTITUTIONAL RIGHT,
MUNICIPAL RIGHT" OF RUSSIAN-ARMENIAN
(SLAVONIC) STATE UNIVERSITY,
PhD IN LAW*

The authors analysing role and essence judicial authorities, come to conclusion that judicial power is independent and autonomous branch state authorities, which on base (the base) of the right solves the social disputes, keeps a check on constitutional and legal normative acts, as well as complements legislative gaps and smooths the legal contradictions.



РЕЗЮМЕ -RESUME

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ В АППАРАТЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ СОБРАННИ РА

АРМИНЕ ХАРАТЯН

*ЧЛЕН СОВЕТА ГРАЖДАНСКОЙ СЛУЖБЫ,
АСПИРАНТ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ,
СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА НАН РА*

Автор считает, что несмотря на то, что в аппарате оптимальное деятельность государственной службы способствует состоятельности парламента и парламентаризма, оно еще нуждается усовершенствованию.

SOME PROBLEMS OF THE STATE SERVICE IN THE ADMINISTRATION OF THE NATIONAL ASSEMBLY OF THE RA

ARMINE KHARATYAN

*MEMBER OF THE COUNCIL OF THE CIVIL SERVICE,
POST-GRADUATE STUDENT OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGIES AND RIGHT NAS OF THE RA*

The author considers that in spite of the fact that in device optimum activity state service promotes the wealths of the parliament and parliamentarianism, it else needs to improvement.



РЕЗЮМЕ - RESUME

ПРЕЗИДЕНТСКИЙ КОНТРОЛЬ НАД ЗАКОННОСТЬЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОРГАН ИСПОЛНИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ

АРСЕН ГУБАСАРЯН

*АСПИРАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ ПОЛИЦЕЙСКОЙ АКАДЕМИИ РА*

Контроль, осуществленный самым Президентом, базируется (основывается) на Конституцию и связано с своим полномочиями в исполнительной власти. Надо отметить, что Контрольная служба Президента РА занимается только анализом и предъявлением предложений. На основе которых Президент РА и Правительство предпринимают необходимые меры, а если есть элементы преступления, то отдадут соответствующим правоохранительным органам.

PRESIDENTIAL REVIEW ON LEGALITY OF ACTIVITY OF THE BODIES OF THE EXECUTIVE POWER

ARSEN GHUBASARYAN

*POST-GRADUATE STUDENT
OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE RA,
PROFESSOR OF THE POLICE ACADEMY OF THE RA*

Review, realizable most President is based on Constitution and is connected with its authority in executive authorities. It is Necessary to note that Checking service of the President of the RA concerns with only analysis and (presentation) of the offers. On base which and President of the RA and Government undertake the necessary measures, but if there is elements of the crime, that will return the corresponding to law-enforcement organ.



РЕЗЮМЕ -RESUME

НОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ СИСТЕМНОЙ РЕФОРМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

СЕРГЕЙ АРУТЮНЯН

Автор приходит к выводу, что в системе государственной власти пока еще есть нерешенные вопросы, решение которых очень важно для развития страны, но процесс реформы должен пройти обоснованно и без поспешно.

NEW PROBLEMS OF THE SYSTEM REFORMS OF THE STATE POWER

SERGEY HARUTYUNYAN

The author comes to conclusion that in system state authorities so far there is insolved questions, decision which much it is important for development of the country, but process of the reform must pass validly and without hastily.



РЕЗЮМЕ -RESUME

ПРАВО СВОБОДЫ СОБРАНИЙ И КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ИХ ОГРАНИЧЕННОСТИ

ИРЕН САРГСЯН

*АСПИРАНТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АКАДЕМИИ УПРАВЛЕНИЯ РА,
ПОМОЩНИК СУДЬИ АПЕЛЛЯЦИОННОГО
ГРАЖДАНСКОГО СУДА РА,
ПРЕПОДАВАТЕЛЬ УНИВЕРСИТЕТА “МАНЦ”*

Автор приходит к выводу, что главная задача закона должна быть не только защита права, а также надо предусматривать по ст. 11 Конвенции и по ст. 43 Конституции установленные уравновешенные ограниченности.

RIGHT OF THE LIBERTY OF COLLECTION AND CONSTITUTIONAL-LEGAL BASES TO THEIR RESTRICTION

IREN SARGSYAN

*POST-GRADUATE STUDENT
OF THE PUBLIC ADMINISTRATION
ACADEMY OF THE RA,
ASSISTANT TO JUDGES OF THE APPELLATE CIVIL COURT OF THE RA,
PROFESSOR OF THE UNIVERSITY “MANC”*

The author comes to conclusion that main problem of the law must be not only protection of the right, as well as provide on st.11 Convention and on cl. 43 Constitutions installed balanced insufficiency.



РЕЗЮМЕ -RESUME

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ НА КАТЕГОРИИ (СТЕПЕНИ) СПУТАННОГО ЗНАКА (ТОВАРНОГО) КАК ВИД ПРАВОНАРУШЕНИЙ

ЭМИЛ АМИРХАНИЯН

СОВЕТНИК ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КАССАЦИОННОГО СУДА РА

Автор считает, что установить спутанного сходства товарных знаков дело не только техники, но и нужно иметь особенности (специфики) конкретных споров, оценивая такие обстоятельства, как:

1. соответствующие товары одинаковые или тот же самые;
2. сходство знаков;
3. возникновения опасности перепутки у потребителя.

USE ON CATEGORIES (DEGREE) MATTED SIGN (BRANDS) AS TYPE OF THE OFFENSES

EMIL AMIRKHANYAN

***ADVISER TO THE CHAIRMAN
OF CASSATION COURT OF THE RA***

The author considers that to install matted resemblance of the trade marks deal not only technology, but also it is necessary to have a particularities (specifics) concrete dispute, valuing such circumstance, as:

1. corresponding to goods alike or same most;
2. resemblance sign;
3. origin to dangers mix up beside consumer.



РЕЗЮМЕ -RESUME

ОСНОВЫ ПРИОБРЕТЕНИЯ ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ ОБЩЕСТВА ОГРАНИЧЕННОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТЬЮ

ГЕВОРГ АРУТЮНЯН

***СОИСКАТЕЛЬ ИНСТИТУТА ФИЛОСОФИИ, СОЦИОЛОГИИ
И ПРАВА ПРИ НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК РА***

Автор считает, что нужно установить закон, по которым будет определено запрет возможности вложения (вкладывания) в уставной капитале общества обязанности, поскольку они по сути противоречат выгодам как реальным, так и возможным кредиторам общества.

BASES OF OPTAINING OF THE PROPERTY LAW OF LIMITED LIABILITY COMPANY

GEVORG HARUTYUNYAN

***COMPETITOR OF THE INSTITUTE OF PHILOSOPHY,
SOCIOLOGIES AND RIGHT NAS OF THE RA***

The author considers that it is necessary to install the law, on which will is determined prohibition of the possibility of the embedding in authorized capital society to duties since they on essences disagrees the advantage as real, so and possible obligee society.



РЕЗЮМЕ -RESUME

УДЕРЖАНИЕ ИМУЩЕСТВА КАК РАЗНОВИДНОСТЬ ОПЕРАТИВНЫХ САНКЦИЙ

СМБАТ МАРТИРОСЯН

***СТУДЕНТ ПЕРВОГО КУРСА МАГИСТРАТУРЫ
РУССКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА***

Автор считает, что юрисдикционная форма обращения взыскания на удерживаемое имущество может быть применена только если уже имел место акт самозащиты гражданского права (а конкретнее - применение кредитором оперативной санкции в виде удержания имущества должника), с тем чтобы удержание могло выполнить также компенсационную функцию, которая не является ключевой для удержания как способа обеспечения исполнения обязательств.

DISTRAINT AS VARIETY OF THE OPERATIVE SANCTION

SMBAT MARTIROSYAN

***STUDENT OF THE FIRST COURSE OF THE MAGISTRACY OF
RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) STATE UNIVERSITY***

The author considers that jurisdictional form of the referencing the recovery on deducted property can be applying only if already existed the act of the self-defense of the civil right (but- an using by obligee to operative sanction in the manner of distraints of the debtor) so as deduction could execute also compensation function, which is not key for deduction as way of the ensuring the performance of the obligations.



РЕЗЮМЕ - RESUME

ИСТОРИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И РАЗВИТИЯ УСЫНОВЛЕНИЯ. ДЕТИ, В ОТНОШЕНИИ КОТОРЫХ ДОПУСКАЕТСЯ УСЫНОВЛЕНИЕ (УДОЧЕРЕНИЕ)

МЕРИ КАЗАРЯН

***СТУДЕНТКА ПЕРВОГО КУРСА МАГИСТРАТУРЫ
РУССКО-АРМЯНСКОГО (СЛАВЯНСКОГО)
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА***

Автор приходит к выводу, что, несмотря на принимаемые меры, по прежнему острой остается проблема государственного контроля за соблюдением прав и законных интересов детей, оставшихся без попечения родителей, при усыновлении их иностранными гражданами.

THE HISTORY OF THE ORIGIN AND DEVELOPMENTS OF THE ADOPTION. CHILDREN, IN RESPECT OF WHICH IS ALLOWED ADOPTION (ADOPTING)

MERY GHAZARYAN

***STUDENT OF THE FIRST COURSE OF THE MAGISTRACY OF
RUSSIAN-ARMENIAN (SLAVONIC) STATE UNIVERSITY***

The author comes to conclusion that, in spite of receipt of the measure, problem of the state review remains on-former sharp for observance rights and legal interest of children, remained without charge of the parents, at adoption their foreign people.



РЕЗЮМЕ -RESUME

ШАГ ВПЕРЕД, ДВА ШАГА НАЗАД

РАФИК МЕЛКОНЯН

***СУДЬЯ СУДА ОБЩЕЙ ЮРИСДИКЦИИ ТАВУШСКОГО МАРЗА РА,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК***

Р.Мелконян считает, что устранение из ст. 19 Конституции институт направления уголовного дела в дополнительное предварительное следствие, это был шаг вперед с точки зрения совершенствования судебной власти. А ст. 309.1 УПК РА нужно считать, что он находится в противоречии с ст. 18, 19, 20, 21 Конституции, в том числе и должен считаться недействительным.

STEP ONWARD, TWO STEPS BACK

RAFIK MELKONYAN

***JUDGE OF THE COURT OF COMMON JURISDICTION
OF TAVUSH MARZ OF THE RA,
PhD IN LAW***

R.Melkonyan considers that removal from cl. 19 Constitutions institute directions of the criminal deal in additional preliminary effect, this was a step with points of the improvement judicial authorities onward. But cl. 309.1 UPK RA it is necessary to consider that he is found in contradiction with cl. 18, 19, 20, 21 Constitutions, including must be considered void.



РЕЗЮМЕ -RESUME

ОСОБЕННОСТИ МЕХАНИЗМА МАССОВЫХ БЕСПОРЯДКОВ

А. М. КУСТОВ

*ДОКТОР ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР,
ЗАСЛУЖЕННЫЙ ЮРИСТ РФ*

В. Г. ЕНГИБАРЯН

*ДОЦЕНТ КАФЕДРЫ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА
И КРИМИНАЛИСТИКИ ЕГУ,
КАНДИДАТ ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК, ДОЦЕНТ*

Авторы считают, что изучение механизма массовых беспорядков в его развитии, раскрытие содержания и взаимосвязей его этапов и элементов — это одно из основных направлений криминалистического познания преступлений совершаемых в условиях массовых беспорядков в целом. В связи с этим требует особого рассмотрения классификация механизмов массовых беспорядков, так как особенности их механизмов имеют важнейшую роль в расследовании.

SPECIFICS OF THE MECHANISM OF MASS DISORDERS

A. M. KUSTOV

*BUSH DOCTOR LEGAL SCIENCES, PROFESSOR,
HONOURABLE LAWYER OF THE RF*

V. G. YENGIBARYAN

*ASSOCIATED PROFESSOR OF YSU LAW FACULTY,
PhD IN LAW, DOCENT*

The authors consider that study of the mechanism of mass disorders in its development, opening the contents and intercoupling his (its) stage and element — is one of the main, directions of the of criminal law cognition of the crimes, as a whole. In this connection specification of mechanisms of mass disorders requires a special exploration, as the specifics of its mechanisms have a great role during investigation.

Որքան էլ արտակարգ լինեն գովասանքները, սակայն նա, ում վերաբերում են դրանք, միշտ առավելություն ունի մտածելու, որ ինքը վեր է սովորական գովասանքներից և որ իր սեփական արժանապատվությամբ է ստիպել իրեն գովաբանողներին անցնել բոլոր սահմանները:

Բ. ՖՈՆՏԵՆԵԼ

Ձեր հասցեին տրված ձեր մեղադրանքներին միշտ հավատում եմ, ինքնագովությանը՝ երբեք:

Մ. ՄՈՆՏԵՆ

Մենք կշահեինք մարդկանց աչքում, եթե նրանց ներկայանայինք այնպիսին, ինչպիսին մենք միշտ եղել ենք ու կանք, այլ ոչ թե մեզ ձևացնեինք այնպիսին, ինչպիսին երբեք չենք եղել ու չենք լինի:

Ֆ.ԼԱՐՈՇՅՈՒԿՈ

Ոչինչ չկա այն մարդկանց ներսում, ովքեր շարունակ ամեն ինչ ցուցադրում են արտաքինից:

Օ. ԲԱԼՁԱԿ

Ճշմարտությունը սիրում է քննադատություն, դրանից նա միայն շահում է. խաբեությունը վախենում է քննադատությունից, որովհետև պարտվում է դրանից:

Դ. ԴԻԴՐՈ



Հարգարժան հոբելյարներ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է՝

ՀՀ քաղաքացիական վերաքննիչ դատարանի դատավոր **Գոհար ՄԱՏԻՆՅԱՆԻ** 55-ամյակը,

ՀՀ քրեական վերաքննիչ դատարանի դատավոր **Մանուշակ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ** 55-ամյակը,

Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Համլետ ԴԱՎԹՅԱՆԻ** 50-ամյակը,

ՀՀ վճռաբեկ դատարանի դատավոր **Տիգրան ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ** 45-ամյակը,

Մալաթիա-Սեբաստիա համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Կարեն ՖԱՐԽՈՅԱՆԻ** 45-ամյակը,

Աջափնյակ և Դավթաշեն համայնքների ընդհանուր իրավասության դատարանի դատավոր **Մարգարիտա ՀԱՐԹԵՆՅԱՆԻ** 30-ամյակը, մաղթում նրանց քաջառողջություն, անսպառ եռանդ և արդյունավետ գործունեություն:

ՊԱՏԱԿԱՆ ՄԱՅԻՍ - ՀՈՒՆԻՍ 2009 Յ - 6 (118 - 119)
Իշխանություն

ԻՐՏԵԿ	ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ	
ՁԵՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉՆԵՐՈՒՄ	
«ԻՐՏԵԿ» իրավական տեղեկատվական-որոնողական համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում օրենքների և այլ իրավական ակտերի ամենալիարժեք համակարգն է, որում ընդգրկված են ավելի քան 40000 իրավական ակտեր՝	
* ՀՀ Սահմանադրությունը, ՀՀ օրենքները և օրենսգրքերը,	
* ՀՀ նախագահի նորմատիվ հրամանագրերն ու կարգադրությունները,	
* ՀՀ սահմանադրական դատարանի որոշումները,	
* ՀՀ կառավարության և վարչապետի որոշումները,	
* ՀՀ կենտրոնական բանկի նորմատիվ ակտերը, ՀՀ ֆինանսների և	